

# Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi  
szakfolyóirat

56. évfolyam  
HU ISSN 0041-3917

2009/11–12

## Tartalom

---

### Ajánló

SZÁNTÓ Péter:  **Szakmánk sokszínűsége**

### Cikkek

HUBAY Miklós: <b>Könyvtári blogok Magyarországon</b> .....	503
MIHALIK Laura: <b>Virtuális valóság, virtuális könyvtár</b> .....	515
SOSITY Beáta: <b>Interkönyv. A Typotex elektronikus könyvkiadó portálja</b> .....	520
BUDAHÁZY Ibolya: <b>Könyvtári rendszerek jelene és jövője a BME Fizikai Intézetének könyvtárában</b> .....	528
DRÓTOS László – KŐRÖS Kata – TERNAI Zita: <b>Adattármustra. Könyvtári katalógusok</b> .....	537

### Beszámolók • Szemlék • Referátumok

KIVINIEMI, Vesa – LAITINEN, Markku – SAARTI, Jarmo: <b>Érdemes-e beruházni a könyvtárakba?</b> (Ref.: Papp István) .....	556
JANSEN, Bernard J.: <b>Digitális képek keresése a weben</b> (Ref.: Drótos László).....	557
MÜHLBERGER, Günter – GSTREIN, Silvia: <b>EOD: Elektronikus könyvek igény szerint – egy európai együttműködésen alapuló digitalizálási szolgáltatás</b> (Ref.: Dancs Szabolcs).....	561
DAVIDSON, Ed: <b>Mennyire vagyunk még távol az „Ezt szeretném megkapni” globális szolgáltatástól?</b> (Ref.: Burmeister Erzsébet) .....	563
<b>A web 2.0 legfontosabb biztonsági fenyegetései</b> (Ref.: Koltay Tibor és Jávorszky Ferenc) .....	565

### EU-információ

Europeana • Megújult az Europa • Az Európai Unió Irodalmi Díja • Digitális EU-Könyvesbolt • Hírek (Összeállította: Kovácsné Koreny Ágnes).....	575
---	-----



# Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 56 • 2009/11–12

## Summaries

HUBAY, M.: **Library blogs in Hungary** ..... 503

Web diaries – widely known as blogs – represent a specific genre of information society communication tools. Throughout their 17 years of history, blogs have become the ultimate tool of self-expression, enabling individuals to record their everyday experiences, thoughts and emotions and make them available for a wide public. Blogs are being written by academics, politicians, housewives and businessmen, and since 1995, also by librarians. Libraries, as the core institutions of information society, have been among the first organisations to discover and utilize opportunities provided by blogs. The library blogosphere can be divided into two parts. „Liblogs” are written by library and information professionals (individuals), while library blogs represent the official views of the institutions. Library blogs can fulfill multiple functions, from providing library news and recommending books to explaining library work processes and promoting events. One of the advantages of library blogs over library websites is that they make it possible for users to build a closer and friendlier relationship with librarians. The first Hungarian liblog called „Miss Librarian” ([www.konyvtaroskisasszony.hu](http://www.konyvtaroskisasszony.hu)) was launched on November 22, 2003, while the official library blogs followed three years later, in 2006. In the same year, a library blog portal called KLOG was created in order to provide access to the constantly increasing number of institutional web diaries (blogs of public and school libraries, library associations, as well as blogs from interdisciplinary areas). The permanently updated list of links of the Hungarian blogosphere can be found at <http://konyvtariblog.atw.hu>.

MIHALIK, L.: **Virtual reality, virtual library** ..... 515

The constant development of electronics, computer sciences and telecommunications has resulted in the creation of virtual worlds. Today's information technology solutions make it possible for libraries to provide traditional library services outside the library building and regardless of opening hours. It is hard to foresee how this trend will affect the mission and tasks of libraries in the future. In an extreme sense, the importance of traditional libraries might diminish. But in another context, the new ICT-supported library services can lead to the increase of the prestige of libraries. The new technologies enable libraries to offer high-level services, to satisfy 21st century user needs as well as to attract new user groups to the world of library and information services. Through the application of ICT and web-supported tools, the scope of library services has effectively been widened and enhanced, both in quality and quantity. Born as a response of libraries to contemporary user needs, virtual libraries are more than a collection of digital documents. They effectively provide the virtual model of a real library. The latest 3D technology applications make it possible for anyone to browse through a virtual library via the Internet. One example of the web-based interactive 3D technologies is X3D, a license-free XML-based

open standard, with the help of which anyone can build a virtual library according to his or her ideas and needs.

SOSITY, B.: **Interbook – the electronic book publishing portal of TYPOTEX Ltd** ..... 520

Typotex Ltd. Electronic Publishing House started to publish electronic books in January 2009. Via the portal called Interbook, an increasing number of prestigious academic and professional publications are made available in electronic format. E-books can be purchased not only in their entirety, but also by individual chapters. The project currently covers 92 volumes, including books out of print. As opposed to photocopying texts, which is forbidden by Hungarian copyright law, downloading the publications from the Interbook webpage means a legal way of receiving copies of documents. The article gives a summary of the various new opportunities offered by the e-book portal for readers, authors and other publishers. Also included is an interview with Zsuzsa Votisky, managing director of Typotex who tells about the current situation of scientific publishing and the future plans of Typotex Ltd. related to this growing field.

BUDAHÁZY, I.: **Integrated library systems at the Institute of Physics of the Budapest University of Technology and Economics** ..... 528

The Library of the Institute of Physics of the Budapest University of Technology and Economics has been providing high quality special library services over 40 years. The primary role of the Library is supporting the Institute's teaching staff, students and researchers. The automated cataloguing of the library collection was initially carried out in the MicroSIS system, but soon it became clear that the special needs of the library require a new, more appropriate integrated library system. The solution was a new software called BVÍ 3, developed within the Institute. The integrated system has been subject to major enhancements over the past few years. As a result, library users interested in various fields of physics can access the collection via the library website. The Library places great emphasis on the cooperation with other libraries, which is essential from the point of view of the efficiency of the services. The two most important partners are the KFKI Atomic Research Institute of the Hungarian Academy of Sciences and the National Technical Information Centre and Library which also operates within the Budapest University of Technology and Economics. The partner libraries are working on integrating their catalogues and creating a common searching interface in order to serve users more effectively.

DRÓTOS, L. – KÓRÓS, K. – TERNAI, Z.: **Scrutiny of Hungarian databases. OPACs** ..... 537

In the series “Scrutiny of Hungarian databases” independent experts evaluate various Hungarian online content services from the point of view of their use by libraries.

Hubay Miklós

## Könyvtári blogok Magyarországon

***Hat éve már, hogy egy „Sorsha” becenevű hölgy internetes naplót, közismert nevén blogot indított könyvtári-informatikai témában, megteremtve ezzel a magyar biblio-blogoszférát. Az azóta eltelt időszakban számos új blogot indítottak intézmények és könyvtárosok, s ezek közül egyik-másik igen jelentős hírnévre tett szert. Tartalmukat széles körben ismerik, s gyakorta idézett forrásai a könyves szakmának. Átfogó, a magyar biblio-blogoszférát részleteiben bemutató írás azonban, egy 2007-ben megjelent kronológiától eltekintve nem készült. Ennek a hiánynak a pótlására született az alábbiakban olvasható tanulmány.***

### Bevezetés

„A blog szelep, a blog sziget, a blog játszótér” – mondta egy bloggerlány, Judit (becenevén Combfiksz), a 2005-ben rendezett Golden Blog-verseny közönségdíjasa. [1] Ez a hármas definíció valóban igen sokat mond az információs társadalom ezen, idén már a tizenhetedik születésnapját ünneplő műfajáról. [2] A blog az érzések, gondolatok szelepe, olyan csatorna, melyen keresztül a hétköznapi tapasztalatai, terhei, feszültségei levezethetők. A közhiedelemmel ellentétben azonban a naplórás elektronikus formájának nem feltétele, hogy a leírt tartalom bármilyen nyilvánosság elé kerüljön. Ezt a szelepet tehát a szerző elsősorban önmaga számára nyitja meg, és saját maga dönti el, mit ír le, és ezt mekkora célközönségnek szánja. Éppen ezért a blog sziget is, alkotójának magánszigete. Egy sűrűn látogatott, bejegyzésekkel gazdagított oldal azonban, az allegorikus fogalmazásnál maradva, inkább emlékeztet egy nyüzsgő nagyvárosra, mint az óceán közepén árválkodó, magányos szigetre. A blog ugyanis nem magában áll a világhálón. Több ezer, több tízezer felhasználó írja ma is aktívan a naplóját, akik figyelnek és reflektálnak egymásra, így egy hatalmas, kapcsolatokban gazdag hálózat jön létre. A blog végül játszótér is – terep önmagunk megvalósítására. Blogot ír egyetemi tanár, politikus, háziaszony, vállalat és számos egyéb intézmény. 1995 óta pedig blogot ír a könyvtáros, a könyvtár is. [3]

Azt gondolom, ebben az állításban nincsen semmi váratlan. Nem csoda, hogy az információs társadalomban a tudásgazdálkodó, ismeretgazdálkodó funkciója révén megkülönböztetett szereppel bíró könyvtár az elsők között fedezi fel, és kezdi hasznosítani a maga céljaira a blogokat.

Poprády Géza idézi Michael Gorman öt törvényét a könyvtárügyre vonatkozóan. [4] Az első – „a könyvtárak az emberiséget szolgálják” – önmagában nem szorul magyarázatra, annál inkább a blogok tekintetében. A könyvtár – mint információszolgáltató intézmény – az új technológiának köszönhetően még inkább túl tud lépni a falakon. Ez az expanzió ugyan kétségtelenül elkezdődött az online katalógusok és az elektronikus, illetve digitális könyvtárak létrejöttével, a blog azonban egy következő szintet jelent, mégpedig éppen az egyéni hangvétel miatt. Lehetővé teszi ugyanis, hogy a könyvtáros, az információs szakember (uram bocsá’, a könyvtárigazgató!) az intézményi keretek közül kilépve, személyesen szólítsa meg olvasóit, s mint ember szóljon az emberekhez. Egy másik törvény – „intelligensen használd fel a technológiát a szolgáltatások fejlesztésére” – abban nyilvánul meg, hogy bár a könyvtárak a feladatok igen széles spektrumában alkalmazzák a blogokat, mégsem vált ez a forma kizárólagossá. Úgy gondoljuk, a blog felváltani nem, inkább új, korszerűbb dimenzióba fogja helyezni a ma és a jövő könyvtárainak szolgáltatásait.

### Blog a könyvtárban

Az első könyvtári blog, mint említettük, 1995-ben született. Itt máris egy pontosítást kell eszközölni, a terminológia ugyanis még nem szilárdult meg egészen. *Jenny Levine* „The Librarians’ Site du Jour” című blogja ugyanis nem egy intézmény, hanem egy könyvtári dolgozó blogja volt. A tanulmány keretein belül az alábbi kifejezéseket alkalmazom (a világ könyvtári tematikájú blogjaival foglalkozó LibWorld-gyűjtemény szerkesztője nyomán) [5]: *liblog*nak nevezem azokat a blogokat, amelyeket könyvtárosok, könyvszakmában dolgo-

zó szakemberek írnak. Ezek a blogok – legyen szó akár énblogról, vagy szakmai blogról – a legaktuálisabb, legérdekesebb témákat vetik fel a könyves-könyvtáros szakmán belül, és segítségükkel megismerkedhetünk a tudományterület jeles képviselőivel. *Könyvtári blog* ezzel ellentétben az intézmények által szerkesztett „hivatalos” blog. A liblogok és a könyvtári blogok összességét – mivel a liblogoszféra elnevezés félreérthető – biblio-blogoszférának fogom nevezni.

Vajon mi készítette Jenny Levine-t és az őt követő többi könyvtárost arra, hogy blogot indítson? Az ALA (*American Library Association = Amerikai Könyvtáros Egyesület*) küldetésnyilatkozata a következőt mondja ki: „*Librarians are recognized as proactive professionals responsible for ensuring the free flow of information and ideas to present and future generations of library users*”. [6] Tehát a könyvtárosok felelősek az információk és az ötletek szabad áramlásának biztosításáért a jelen és a jövő könyvtárhasználói felé. Éppen ezért, állítja tanulmányában *Judit Bar-Ilan*, a könyvtárosnak nem csupán szükség esetén kell információt szolgáltatnia, nem elég, ha csak közvetít használó és információ között: elébe kell mennie a kéréseknek. Értesítenie kell olvasóit az újdonságokról, az új, releváns információkról, és segítenie kell őket a források, új technológiák és információ-visszakereső eszközök hatékony használatában. A blogok ideális eszközei az információk szétszórásának, a vélemények kicserélésének, a szembenálló nézetek ütköztetésének. [7] Használhatók továbbá az egyes könyvtárak helyi információinak (nyitvatartási idő, különleges beszerzések, olvasmányajánlás) stb. továbbítására is. A *LibWorld* összeállítás szerkesztői előszavában olvashatjuk a következőket: „[...] *my sense is that liblogs are maturing. No longer the shiny new toy, they've become an established mechanism that works well for people with something to say.*” (A liblogok [de ugyanez elmondható a könyvtári blogokról is – H.M.] felnőtté váltak. Többé már nem csillogó, új játékok, hanem olyan bevált eszközök, amelyeket a mondanivalóval rendelkező emberek jól tudnak használni.)

Tehát, összegezve, miért is jó a könyvtári blog vagy a liblog?

- közölheti a könyvkiadás újdonságait, tanácsokat adhat jövőbeli kölcsönzésekhez, felhívásokat közzölhet;
- szolgálhat online olvasói klubként, ahol a látogatók megoszthatják egymással olvasmányélmé-

nyeiket – természetesen a visszajelzés, az interaktivitás számos más célra is felhasználható;

- hasznos, összegző hírportál lehet információk szakemberek számára, de szólhat egyetlen könyvtár híreiről is;
- tájékoztathat rendezvényekről, kulturális programokról, ami a „falakon belül” zajlik;
- segítségével az olvasó mélyebben megismerheti a könyvtárost, hiszen mégiscsak az ő gondolatai, véleményei jelennek meg a blogban;
- a könyvtári munkafolyamatok leírásával a könyves szakmát közelítheti az olvasókhöz, ezáltal azok jobban beleláthatnak a munkába, megértik és megbecsülik. [8]

A blog dinamikus, könnyebben szerkeszthető mielőtt, nem utolsósorban pedig személyes hangvétele miatt, egyre inkább terjedőben van, és szívesen alkalmazzák a hivatalos könyvtári honlapok mellett, vagy éppen helyette. Magyarországon a könyvtári blogoszféra, bár örömteli módon egyre nagyobb teret hódít, még mindig szerényebb más országokénál.

Az előbbi felsorolásban láthattuk, hogy mennyire szerteágazó a liblogok és könyvtári blogok feladatköre. Fel kell azonban hívni a figyelmet a blogok legfontosabb tulajdonságára: az interaktivitásra. Bizonyos, érdekesebb bejegyzéseknél akár több száz komment is található, s esetenként ezek a hozzászólások referenszkérdés-értékűek a blogot vezető könyvtáros dolgozók felé. A tájékoztatás ilyenkor gyakran túllépi a gyűjteményi kereteket, és a könyvtáros feladatköre hihetetlenül kiszélesedik. Egyfajta általános információszolgáltatóvá válik, és amellett, hogy a felmerülő kérdésekre saját állományából ad választ, más, elsődlegesen online forrásokat is továbbít a használó felé.

### **Első lépések – magyar könyvtári blogok külső szolgáltatóknál**

A blog a történetkutatás szempontjából nagyon szerencsés műfaj. Évek távlatából is, ha szükség van rá, napra pontosan megmondhatjuk egy adott blog indulásának időpontját, ha belemélyedünk az archívumba. Ennek a lehetőségnek köszönhető tehát, hogy a magyar könyvtári blogoszféra kialakulásának kezdetét pontosan meg tudjuk adni: ez a dátum 2003. november 22. Ekkor indult el a „Könyvtároskisasszony” elnevezésű blog „Sorsha” szerkesztésében (1. ábra). A hölgy pontosan tudta, hogy újdonságot hoz a magyar könyvtárügybe, erről a blog második bejegyzésében így ír: „[...]”

ilyen Magyarországon még nincs. Egyelőre a lekesedés megvan, majd meglátjuk, hogy meddig fog tartani”. Az ötlet, saját bevallása szerint onnan származik, hogy végigböngészte a Libdex oldalán található – minden bizonnyal már akkor is igen terjedelmes – nemzetközi könyvtári bloglistát. [9] Sorsha a blogja alcímében pontosan megjelöli, mivel is kíván foglalkozni: könyvtár, információkeresés, hírek és érdekességek várhatók. Sajnos Magyarország első számú liblogja 2008–2009-ben nagyon ritkán frissül (két bejegyzés között mostanában több hónapos, néha egy éves szünet is van), reméljük, hogy újító kedvű gazdája nem hagyta végleg magára, kár lenne érte!

Sorsha után egy év kellett, míg elindult a „Henrietta” névre keresztelt énblog (2004. november 2.), ezután egy újabb év elteltével egy másik könyvtár-informatika szakos hallgató indított blogot (Mani, 2005. augusztus), majd Takács Dániel következett „Myownblog” című naplójával, a Wordpress szol-

gáltatónál. Szintén Wordpress-es énblogot („Tekintet”) kezdett írni egy újabb hallgató, Varga Lilla; 2006 szeptemberében szakmai jellegű, de mégis személyes blogot indított Paszternák Ádám, és az „Olvasónapló” címet adta neki. Szolgáltatóváltás után ez a blog „Fiatalos Könyvtár Szemlélet” (FIKSZ) néven vált a magyar biblio-blogoszféra kiemelkedő jelentőségű orgánumává.

2006. szeptember 7-e az első intézményi blog (azaz könyvtári blog) indulásának napja. Ekkor kezdte el az írást az orosházi Justh Zsigmond Városi Könyvtár két lelkes dolgozója, akik egyebek mellett a „Veszíts el egy könyvet” című olvasásnépszerűsítő játék megalkotói is. (Egyikük, Petrovszki Mária valamivel később átvette és libloggá formálta az eredetileg a Freeblogon üzemelő, „Könyvtárosháza” című blogot, míg a könyvtári blog saját szerveren, a justhvk.hu domain alatt található). [10]



1. ábra Magyarország első liblogja, a Sorsha által írt Könyvtároskisasszony (konyvtaroskisasszony.freeblog.hu)

2007 januárjában egy lelkes olvasó különleges, ám rövid életű vállalkozásba fogott: az OSZK irodalmi említéseit kutatta. Blogja mindössze három hónap bejegyzéseit tartalmazza. 2007 márciusában indult el a MEK (Magyar Elektronikus Könyvtár) „Hírek” elnevezésű intézményi blog, továbbá igen aktívnak mutatkozott a balmazújvárosi *Lengyel Menyhért Városi Könyvtár*: saját doménjén két blogot is üzemeltetni kezdett, emellett külső szolgáltatónál, egyéni blogmotorral kezdett írni *Koroknai Sándor*, az intézmény rendszergazdája. Témája az integrált könyvtári rendszerek és általában a könyvtár-informatika volt. A szolnoki *Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár és Művelődési Intézet* blogja az intézmény új honlapjának átadásával 2008 márciusában, csaknem napra pontosan egy év fennállás után megszűnt, helyesebben integrálódott az intézményi weblapba, de megtalálása nehézkes.

További intézményi blogok indultak külső szolgáltatóknál: a budapesti *Baár-Madas Gimnázium* könyvtárának blogja 2008. január 9-én létesült, rá egy hónappal a *Bod Péter Megyei Könyvtár* (Sepsiszentgyörgy) is a blogformátumot választotta, míg Cs. *Bogyó Katalin* szegedi könyvtárostánár 2007 augusztusa óta osztja meg személyes és könyvtárban szerzett tapasztalatait. Érdemes még megemlíteni *Sonnevend Péter*, a könyvtári rendszerek szakértőjének blogját, melynek összesen 24 bejegyzése egyenlő arányban oszlik meg a személyes és a könyvtárügyi témák között.

A *konyvtaros.net* címen található blogot a FSZEK észak-pesti régiójának dolgozói és olvasói írják 2008 novembere óta. Javarészt könyvkritikákat tartalmaz, és előnye, hogy a bejegyzések végén hivatkozás található olyan könyvtárak gyűjteményére, OPAC-jára, ahol az adott mű megtalálható, így az ki is kölcsönözhető.

### A KLOG létrejötte – és sikere

A KLOG könyvtáriblog-gyűjtemény megalakulása talán a legjelentősebb lépés a magyar könyvtári blogoszféra történetében. 2006. október 25-én a következő üzenet érkezett a már említett Takács Dánieltől a KATALIST könyvtári levelezőlistára: „Nemrég új „virtuális központot” hoztam létre a weben, *klog.hu* néven (könyvtár-log). Ez a cím helyet kíván adni minden könyvtárosnak, aki blogot kíván vezetni, viszont úgy érzi, hogy a standard ingyenes szolgáltatók (freeblog, blogter, wordpress stb.) által nyújtott lehetőségekkel nem elégszik meg, vagy csak egyszerűen bele kíván kóstolni

*ebbe az új formájába a kommunikációnak*”. [11] Megtörtént hát: elkezdődött az eddig szétszóródott könyvtári témájú blogok egy helyre gyűjtése. A célt így fogalmazta meg Takács Dániel: „a könyvtári élet különböző területein dolgozó könyvtárosok szabad környezetben blogalapú kommunikációs és tájékoztató felületet tudjanak kialakítani, amely segíti őket a tudományos és szakmai céljaik megvalósításában, illetve az eredmények közzétételében, megosztásában és megvitatásában”. [12]

A KLOG szoftveres hátterének segítségével új intézményi blogja nyílt az *ELTE Egyetemi Könyvtárának*, a *Magyar Olvasástársaságnak*, és szaporodtak a könyvtáros hallgatók, hallgatói egyesületek által írt szakmai vagy énblogok (az új szerverre költözött Henrietta, Mani, és már itt jött létre a *Szombathelyi Könyvtárosszervezet Egyesületének* blogja is). Két egri hallgató, *Matolcsi Zoltán* és *Molnár Csaba* elindította az *Információtudomány és Információbrókeri Blogot*, majd 2007 márciusában a könyvtárostánárok is a KLOG-ra tették át székhelyüket, egy hónapnyi Freeblog-os pályafutás után. *Koroknai Sándor* a költözés után blogja címét „Open Library”-re módosította.

2007-ben *Horváth Sándor Domonkos* személyében megjelent a blogoló könyvtárigazgató: márciustól csaknem egy évig közölte írásait, majd 2008 májusától eredeti terveivel összhangban, jogászi és kodifikátor szakjogászai képzésének megfelelően jogi témában folytatta publikálási tevékenységét, az új blog bejegyzéseinek célja a könyvtári és kulturális jog újdonságainak bemutatása. A 2008. március 22-én lezárt első, személyes blog egy év és egy hónap után, 2009. április 19-én újraindult.

A liblogok és a könyvtári blogok összegyűjtése mellett a KLOG két igen hasznos szolgáltatást is üzemeltetett az oldal átalakulásáig: a *KataKer*, továbbá az e-ngine elnevezésű keresőket; előbbi a KATALIST archívumában, utóbbi pedig levelezőlisták archívumában, könyvtári egyesületek hivatalos oldalain, könyvtári blogokon, tematikus forrásgyűjteményekben, online elérhető forrasszövegekben, e-periodikák archívumában tette lehetővé a búvárkodást. [13]

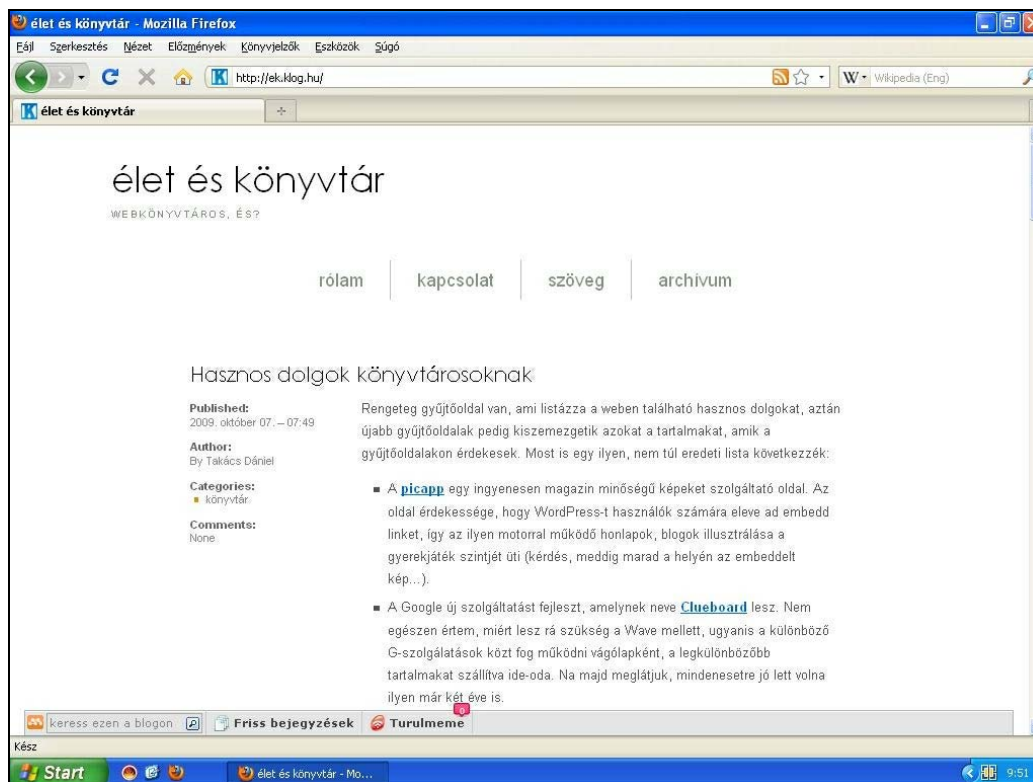
### Néhány jelentősebb liblog

*Anima* 2007. április 29-én indította el blogját. Naplója nem hivatalos könyvtári blog, hanem liblog, szó esik benne a könyvtárak világáról, könyvtárostánárok gondolatairól, ugyanakkor nagy számban

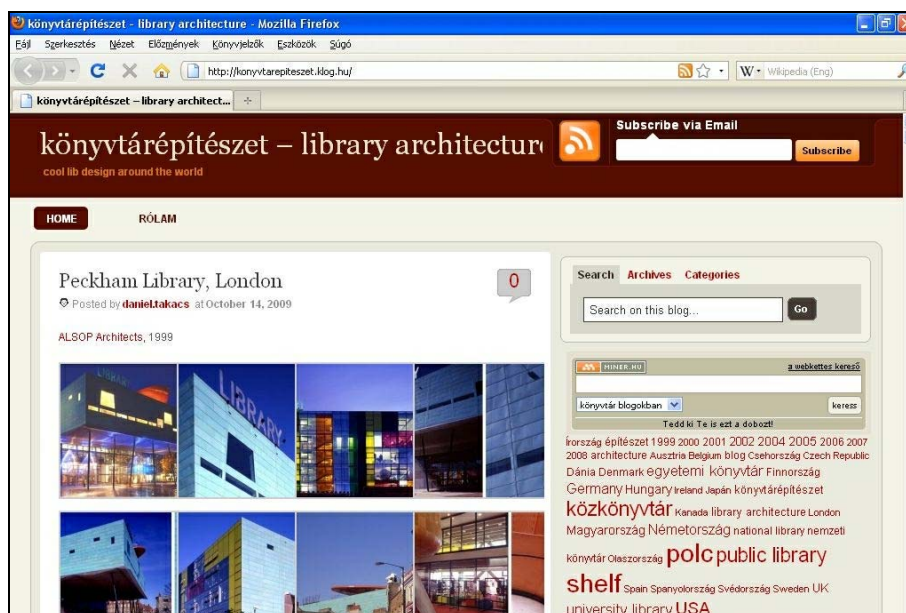
kapnak helyet a szerző életének (édesanyának és szinglinek) egyéb területei is.

Az *Élet és Könyvtár* Takács Dániel Myownblogjának közvetlen utóda (2. ábra), a WordPressről a KLOG-ra költözve. (Az első bejegyzést 2005. december elsején postoló szerző informatikus könyvtáros tanulmányai után a *Moholy-Nagy Művészeti Egyetem* webkönyvtárosa lett.) Takács négy nagy kategóriát határozott meg, ezek: *könyvtár* (külföldi és hazai, könyvtárakkal kapcsolatos hírek szemléje, jelenleg 201 bejegyzés), a *tech* rovat a különféle technikai újdonságokat válogatja és mutatja be az olvasónak (91 post), a *web* pedig blog- és honlapajánlással, operációs rendszerekkel, szoftverekkel foglalkozik (146). A bejegyzések legnagyobb része (275) *személyes* jellegű, a szerző életének egyéb mozzanatairól szól. Takács Dániel másik blogja, a „Könyvtárépítészet”, színvonalas, értékes – és különleges – kollekció: 2006. július 19. óta a világ könyvtárainak intézménynevet és fényképet tartalmazó gyűjteménye: frissítése 2008 márciusa és 2009 májusa között szünetelt, jelenleg ismét aktív (3. ábra).

A *FIKSZ* szerzője, *Paszternák Ádám* (aki egyebek mellett a *702* című blognak is írója) 2006. október 17-én látott munkához. Blogjának formatervezése egyszerű, de könnyen átlátható, a szürke és fehér szín alkalmazása pedig a modernség, korszerűség érzetét kelti a használóban. A *FIKSZ* – *Fiatalos Könyvtár Szemlélet* – deklarált célja, hogy az ifjúsági könyvtárosok fontos segédeszköze legyen, a tinédzser korosztály megfelelő könyvtári kiszolgálásához ad forrásokat és ötleteket. [14] Kategóriái önmagukért beszélnek, a legfontosabbak külön címsorban kiemelve találhatóak meg, így a navigáció könnyű és gyors. (Érdemes felfigyelni a fegyelmezett kategória-használatra, Paszternák ugyanis háromnál több kategóriát soha nem alkalmaz bejegyzéseire.) Belföldi és külföldi eseményeket, kishíreket, szubjektív véleményeket, webajánlót találhatunk itt, de számos bejegyzés foglalkozik a könyvtár és a használó viszonyával, a könyvtárosi hivatással és a digitális világgal. Külön aloldalon hosszabb írások fordításait találjuk, amelyek javarészt könyvtár és blog viszonyát tárgyalják. Három év elteltével, 2009. szeptember 28-án a *FIKSZ* frissítése megszűnt, szerzője azonban rövidesen új vállalkozásba fogott, melynek a „Jövő Könyvtára” címet adta.



2. ábra Minimalista kinézet, remek átláthatóság, színvonalas tartalom.  
„Élet és Könyvtár” Takács Dánieltől  
(ek.klog.hu)



3. ábra **Gazdagon illusztrált interdiszciplináris blog Takács Dániel szerkesztésében** (*konyvtarepiteszet.klog.hu*)

Németh Márton könyvtárügyi blogja 2007. április 2. óta az északi könyvtárakkal kapcsolatos információk legfontosabb gyűjtőhelye (4. ábra). A szerző jelenleg az OSZK rendszerkönyvtárosa, tanulmányait Szegeden, később pedig Dániában végezte, itt ismerkedett meg az északi országok speciális könyvtári rendszereivel, ami jelentős hatást gyakorolt rá, és több írásában, többek között a szakdolgozatában is visszatért rá. Blogja első bejegyzésében így határozza meg tematikáját: „*E bloggal az a fő célom, hogy további adalékokkal szolgáljak*

*a nemzeti könyvtári hálózatok menedzselését, valamint a könyvtárak társadalmi pozícióját érintő tág témakörökben. Bár tulajdonképpen szó eshet benne mindenről, ami aktuálisan foglalkoztat*”. [15] Érdeklődése tapinthatóan visszaköszön a bejegyzésekben, kellemes, olvasmányos stílusban írja postjait. Érdekességeket közöl a könyvtári világhelyzetről, esettanulmányokat publikál az északi országok könyvtárainak hálózatáról, könyvtár és társadalom sokrétű összefüggéseiről.



4. ábra **Észak könyvtárügye lebilincselően olvasmányos stílusban, Németh Mártontól** (*nemethmarton.klog.hu*)



Itt kell megemlíteni, hogy Svédországban is dolgozik egy magyar könyvtáros hölgy, aki *Melissa* néven két blogot is ír, bejegyzései a Göteborgban könyvtárosként töltött napok bemutatása mellett a svéd kultúra általános megismerését is lehetővé teszik. Érdemes szólni továbbá két, külföldi kitekintést szolgáló, magyar könyvtárosok által vezetett liblogról. Az *Amerikába jöttem* könyvtáros írója Texasban szerezte tapasztalatait a *College of the Mainland* nevű főiskolai könyvtárban, míg a másik szerző, *Imecs Ágnes* Provincetown közkönyvtárban tevékenykedett 18 hónapig, rövid blogja 2007 áprilisa és 2008 februárja közötti bejegyzéseket tartalmaz.

Hazai könyvtárosi tanácsadó blogjaink közé tartozik *Csámer Iván* szakképzett informatikus könyvtáros és magyartanár „Hogy csinálja ezt egy könyvtáros?” címmel vezetett blogja. A szakember elsősorban az online világban használható tippeket ad barátainak és könyvtára olvasóinak. A blog az ELTE szerverén indult el 2008 augusztusában, majd a KLOG-on folytatta működését, 2009 elején azonban visszaköltözött az egyetemi szerverre.

Magyarország második liblogját, a *Henrietta-blogot* egy informatika–informatikus könyvtáros szakpáron tanuló hallgató, *Kovács Ágnes* indította. A szerző a *Szombathelyi Könyvtáros Hallgatók Egyesületének* titkára, több tanórát tartott a blogolás témakörében, rendezvényeket szervez, és blogokat, leginkább könyvtári blogokat szerkeszt. Nevéhez köthető több általános iskola, a hallgatói egyesület, az *MKE Vas megyei szervezetének*, továbbá a *Savaria Egyetemi Könyvtár Pedagógiai Szolgáltató Központjának* blogja, illetve az intézmény vezetői információs rendszerének elkészítése. [16] 2009 augusztusától, elköltözve a KLOG-ról, saját domén alatt folytatja az írást.

*Darvas Tóth Péter* „Nyilvános Könyvtár” című blogja a *sajto.klog.hu* címen futott, 2007. június elseje óta. A 2008. december 27-én lezárult blog ars poeticája a következő volt: „*Keresőszavakkal sajtófigyelést végzek. Elsősorban és praktikus online és elektronikus médiumokat figyelek. Van-e hírértéke a könyvtárban folyó munkának? Milyen típusú hírekkel tudnak a könyvtárak bekerülni a „médiába”? Ismerik-e a könyvtárak a sajtókapcsolati eszközöket? Ha ismerik tudják-e hatékonyan használni?*” [17] A szerző nem kevés iróniával, néha kíméletlenül, tudatos provokációs szándékkal fogalmazta meg postjait, melyekben a híreket kommentálta. Kritikus hozzáállásával élénk színfoltja volt a biblio-blogoszféránknak. *Darvas Tóth*

*Péter* 2009. február 6. óta „Porosodnak-é?” címmel ismét ír, a blogot *Mikulás Gábor* e napon megjelent, nagy vihart kavart újságcikke ihlette.

A győri *Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár* igazgatójának – a már említett Horváth Sándor Domonkosnak – blogja, továbbá az ezzel párhuzamosan futó gyermekkönyvtári blog kiválóan példázza a liblogok és a könyvtári blogok közötti különbségeket. A szerző énblogja (személyes, egyes szám első személyű bejegyzések, nem kizárólag a könyvtárhoz kapcsolódó témák) mellett a *Gyermekkönyvtár* blogja 2007 áprilisa óta szolgálja a fiatal olvasókat, leginkább programajánlókkel, és a könyvtárba érkezett újdonságok hűségese közlésével.

Speciális területet választott blogja témájául *Nagy Nikolett*, az ELTE volt informatikus könyvtáros hallgatója. Szakdolgozatának folytatásaként az *NNN* (N. Nagy Nikker) blogon is a CRM-mel, az ügyfélkapcsolati menedzsment könyvtári alkalmazásának kérdéseivel foglalkozik. Azt vizsgálja, milyen lehetőségek állnak a könyvtárosok előtt piaci részesedésük növelésére, s úgy véli, az ügyfélkapcsolatok helyes kezelése legalább akkora vonzerőt jelent a könyvtárnak, mint a jól feltárt állomány, vagy a milliókat érő IKR. [18]

## Könyvtári és szervezeti blogok

A „KönyvtárosTanár” 2007. március elsején indult a Freeblogon, egy hónap után lett a KLOG tagja, s innentől a *Könyvtárostanárok Egyesületének* (KTE) hivatalos blogjaként működik. Szerkesztője *Kiss Anna*, a kecskeméti *Pedagógusház* dolgozója, később *Bondor Erika*, a KTE elnöke. A blog témáit ekkor így határozták meg: aktuális hírek és szakmai képzések, beszámolók és programajánló, de számítottak a kollégák témafelvető aktivitására is. A KönyvtárosTanár blog tehát a szakma egy fontos eszmecserélő fóruma kívánt lenni. Gazdag linkgyűjteményében szakmai munkaközösségek, számos könyvtáros honlap és blog, valamint iskolai könyvtárak elérhetőségét találjuk, és már-már zavarba ejtően sok (gyakori a redundancia) kategóriából válogathatunk: például iskolai könyvtárak 2.0, iskolai könyvtárak története, iskolai könyvtári szakfelügyelet, iskolai könyvtári statisztika stb. De találunk az érettségire és a felsőoktatásra, a könyvtárak berendezésére, szakmai anomáliákra, tankönyvekre vonatkozó bejegyzéseket is.

A *Magyar Olvasástársaság* 2006. december elseje óta blogolt azért, hogy ösztönözze az olvasással

kapcsolatos témák megvitatását, illetve fórumot teremtsen a széles spektrumú nézeteknek, szempontoknak. Kategóriái közül a legnagyobb bejegyzésszám a funkcionális analfabetizmus, a gyermekkönyvek, a kötelező olvasmányok, az olvasásra motiválás, olvasástanítás, szövegértés mellett található. 2009 májusában a társaság újonnan megválasztott tanácsa váratlanul úgy döntött, hogy nem üzemelteti tovább a blogot: az utolsó bejegyzést május 18-án írta Mikulás Gábor szerkesztő.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének *Fejlett Információs Technológiák és Társadalom* (FITT) szekciója egészen friss testület. Feladatai többértékűek: egyrészt a szociális és informatikai trendek és változások figyelése a könyvtári munkafolyamatok hatékonyságnövelése érdekében, az új lehetőségek mielőbbi megismertetése, módszertani segítségnyújtás a könyvtári dolgozók számára, illetve fórum az önképzésre és a tapasztalatok megosztására. Újdonságait, híreiket ők is saját blogon közlik.

A *Csongrád Megyei Könyvtárosok Egyesülete* 2008. január 9-én szállt be a blogoszférába: Csongrád megye és általában a könyvtáros szakma különféle területeinek aktuális híreit, eseményeit, információit közlik. A bejegyzéseket egy maroknyi csapat, a CSMKE elnöke, *Oros Sándor*, a már említett könyvtárostanár, Cs. Bogyó Katalin és még egy fő írja.

Nemcsak a végzett szakemberek csoportosulásai, de hallgatói egyesületek is vezetnek blogokat: közülük érdemes szólni az ELTE informatikus könyvtáros növendékeinek *Hallgatói Érdekképviselő* által vezetett blogról, amely egyfajta tanulmányi információs központként segíti a hallgatókat, tantárgyi tematikákat, könyvtári alapidokumentumokat, programlehetőségeket és a kar híreit tartalmazza. A budapesti hallgatók mellett a szombathelyiek (SzOKHE) is saját bloggal büszkélkedhetnek.

Az *ELTE Egyetemi Könyvtára* a következő bejegyzéssel nyitotta meg könyvtári blogját, s ebben megemlíti a legfontosabb tényezőket, amelyek miatt egy intézménynek érdemes a tájékoztatásnak ezt a formáját választania: „Az első bejegyzés. Blogol az Egyetemi Könyvtár. Miért blogol? A blog egy újabb lehetőség arra, hogy elérjük az Egyetemi Könyvtárba járó közönséget. Híreket tudunk megosztani, problémákat oldhatunk meg együtt, segítséget tudunk nyújtani, és hangsúlyozni tudunk

*néhány fontosnak tartott megújuló szolgáltatást. A blogok természetéből fakadóan kevésbé formálisak, és reméljük, hogy olvasóink is megkedvelik azt az alkalmi beszélgetést, ami bejegyzéseink alatt kommentezés címen fog zajlani*”. [19] A könyvtári blogok több helyen leírt jellegzetessége mellett egy különleges szolgáltatást is nyújt a honlap: a Meebo csevegőszolgáltatás segítségével hétköznapokon 11 és 12 óra között azonnali üzenetekből álló kérdésekre is válaszolnak a könyvtári dolgozói. Ezt a formát még kevesen alkalmazzák, de számíthatunk elterjedésére.

A „JuGyu Gyaksuli Könyvtári Blogja”-t a *Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Gyakorló Általános Iskolájának* iskolai könyvtára üzemelteti. A blog célközönsége elsősorban a 10-14 éves korcsoport (de tanárok, felsőoktatási hallgatók és könyvtárosok is), nekik kínálnak híreket, programokat, játékokat és pályázatokat a könyvek, a könyvtár, a kultúra és az internet témakörében. [20] Ezért a bejegyzések stílusa is fiatalos, tegező formájú. A könyvtári blog mellett az intézménynek saját honlapja is van, ezért a további információkkal – például használati szabályzattal – ott találkozunk, a blogon ezeket nem ismételték meg. A 2007. szeptember 4-én létrehozott blog 31 kategóriába sorolja a postokat: többek között van weboldalajánló, könyvajánló (a diákok is ajánlanak társaiknak, ezt láthatjuk az *Olvastad már*-kategóriával megjelölt postokban), híres írókat, költőket mutat be a *Hónap szerzője*, jeles napokról szól az *Évfordulók*.

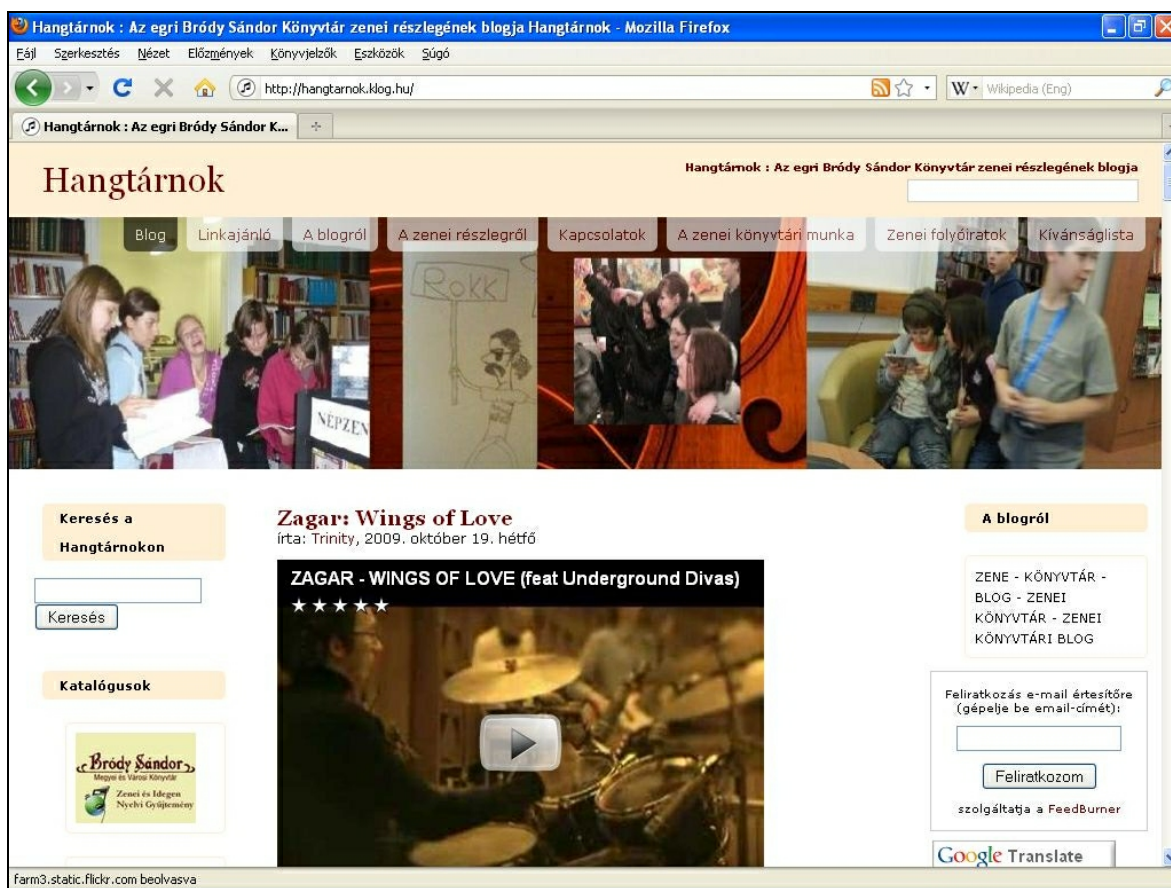
Az *Országos Idegennyelvű Könyvtár „Kávészünet”* című blogját 2007 októberében indította Paszternák Ádám. A blog címét a XIX. század legfontosabb találkozó- és információcserélő helye, a kávéház ihlette. Az emberek itt gyűltek össze, meséltek el egymásnak élményeiket, esetleg olvasmányokat ajánlottak egymásnak – a blogon a kommentezés ugyanezt a lehetőséget és légkört teremti meg. Külön kategóriát kaptak a *Zeneműtárat* érintő bejegyzések, a rendezvényekről szóló értesítők, beszámolók, új könyvek, illetve az egyes szolgáltatások rövid igénybevételi útmutatói.

„*Bízunk benne, hogy a tanulók, szülők és pedagógusok közötti információáramlás (véleménycsere) egyik hasznos és hatékony eszköze lesz ez az oldal*” – hirdeti a gyöngyösi székhelyű *Kálváriaparti Általános Iskola és Sportiskola* könyvtárának blogja. [21] A 2007. július 23-i első bejegyzésben friss iskolai és könyvtári híreket, rövid beszámolókat, fényképeket ígérnek. A legfontosabb linkeket,

például pályázatokat, volt diákokról szóló információkat, fényképgyűjteményeket, évkönyveket külön listába gyűjtötték az oldalsó sávban (sideroll), így könnyítve és gyorsítva a kereséseket. Az intézmény azon kevesek közé tartozik, amelyek a YouTube-ra is feltöltöttek anyagokat.

Ha pedig a YouTube-ról esett szó, az egyik legbuzgóbb videofeltöltő az egri *Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár* zenei részlege blogjának írója, *Zsoldos Marianna*, azaz *Trinity*. A blog címe: „Hangtárnok” – eredetileg a könyvtár hírlevelét hívták így, az elnevezést megtartotta a blog is (5. ábra). Írója nem kisebb küldetéssel indította útjára 2007. október 27-én, mint hogy a hagyományos könyvtári eszközökön túl a jelen technológiai eszközök alkalmazásával minél nagyobb közönségnek hozzáférhetővé tegye a zenei információkat. [22] S ha igaz a mondás: „zenéről írni annyit, mint építészetről táncolni”, könnyen megérthetjük, hogy ez a műfaj az írás mellett más közlésformákat is kíván. Így nem meglepő, hogy lépten-

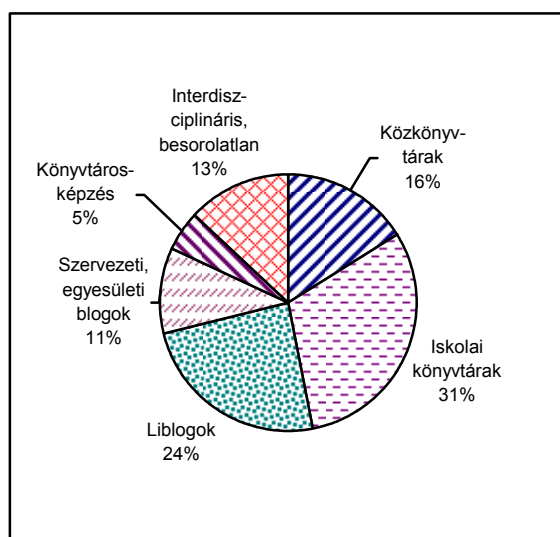
nyomon képekbe, prezentációkba, beágyazott YouTube-lejátszóba (különösen a „Nap zenéje” rovatban), hangfelvételekbe botlunk, s persze nem csupán a komolyzene kedvelői örülhetnek, jelentős mértékben megjelenik a könnyűzene is. A gyűjtemény határai nem jelentenek akadályt, a blog tematikája igen széles: szó esik különféle internetes alkalmazásokról, keresőprogramokról, zenei és filmes adatbázisokról, letölthető kottákról, és ugyanígy megtaláljuk a kategóriák között a különféle műfajokat, mint például a rock és metal, a komolyzene, a pop vagy a blues. Az igazi interdiszciplinaritást pedig *dr. Petheő István* gyermekgyógyász zenéről és személyes véleményekről szóló bejegyzései teremtik meg. Természetesen nem maradhatnak el a zenei részleg újdonságai, megemlékezés jeles napokról, továbbá a könyvtár programajánlója. Trinity a szakembereknek válogatott irodalomjegyzékkel, a használóknak a zenei gyűjteményről és szolgáltatásairól szóló írásokkal is segít eligazodni.



5. ábra A zenei stílusok széles spektrumát és az igazi multimédialitást tárja elénk a Trinity által szerkesztett könyvtári blog (*hangtarnok.klog.hu*)

További könyvtári és liblogok a teljesség igénye nélkül (zárójelben az indulás dátuma):

- KonferenciaKlog – tudósítások a könyvtárszakmai rendezvényekről (2007. július);
- Libuntu – szabad szoftverek jegyzéke könyvtári használatra (2008. március);
- Felsőoktatás és Könyvtár Management (2007. április, ritkán frissül);
- Polcológia (széles tematikájú liblog élményekről, hírszemplével, 2007. április 2.);
- Kőrösy József Közgazdasági Szakközépiskola blog (2009. január) – a bejegyzések időszaki kiadványok példányainak rövid tartalmát adják;
- Konyha: több könyvtáros által írt gasztronómiai blog. (2008. január);
- az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének blogja, illetve külön címen a Phd képzésről szóló blog;
- a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár EU Gyűjteményének blogja, javarészt európai vonatkozású és gyűjteményi hírek szemléje (2007. július 13.);
- Nemzeti Digitális Adattár blog (2007. január);
- Tamási Áron Általános Iskola és Német Két Tannyelvű Nemzetiségi Gimnázium Könyvtárának blogja – kiemelt tanulói részvétellel, létrejöttét egy weblapkészítő pályázatnak köszönheti (2008. október 22.);
- 10+ – az FSZEK Börzsöny utcai könyvtárának tizenéves olvasói által vezetett közös blog, a blog.hu-s kezdetek után jelenleg az FSZEK doménjén fut;
- Könyvtár és humor – képek, írások Horváth Péter szerkesztésében (2007. május).



6. ábra **Az egyes blogtípusok részaránya a hazai biblioblogoszférában**  
(adatok lezárva: 2009. szeptember)

A tanulmánynak nyilvánvaló, terjedelmi okokból nem lehet tárgya a hat év alatt létezett valamennyi, illeszkedő tematikájú blog bemutatása. Az érdeklődők a magyarországi könyvtári blogok és liblogok intézménytípusok szerint csoportosított, aktualitásra törekvő listáját a <http://konyvtariblog.atw.hu> oldalon találhatják meg. Érdemes azonban néhány pillantást vetni a magyar biblio-blogoszféra felosztására és arányaira, amely az említett blogjegyzék 2009. szeptember végén rendelkezésre álló adatai alapján készült.

### Záró gondolatok

2004-ben az év szava a „blog” lett. Akkoriban az egyes nemzetek biblio-blogoszféráinak többsége még korántsem ért el akkora méreteket, mint manapság, könnyű tehát kikövetkeztetni, hogy nem a könyvtárak miatt jutott el a blog szó ebbe a státusba. Hol van a blognak ekkora ereje? Többben úgy vélik, ott, hogy új életet lehel a társadalmi nyilvánosságba, mégpedig annak ideáltipikus, habermasi értelmezésébe [23]. Ez a nyilvánosság a XVIII. század végén a kávéházi kultúrával szorosan egybefüggve létezett, hiszen ezek az intézmények voltak a hírekkel, eseményekkel foglalkozó emberek találkozóhelyei, az információáramlás fontos színterei. A tömegkommunikációs eszközök megjelenésével és térhódításával ez a fontos közeg elhalványult, később egészen meg is szűnt. Jelenleg azonban reneszánszát éli, éppen a blogoknak köszönhetően – véli két szakember. *Glenn Reynolds* és *John Hiler* úgy gondolják, a blogvilág „vitáktól hangos nemzetközi kávéház” lett, noha a kettő több ponton, leginkább a felhasználók egyenlőségének tekintetében eltér egymástól. A XVIII. század kávéházaiban társadalmi rangtól függetlenül bárki hozzászólhatott a beszélgetésekhez, és véleményét mindenki meg is hallgatta. [23] A blogoszférában szintén mindenki „megszólalhat”, azonban a blogok látogatottsága-olvasottsága igen nagy szóródást mutat. Általánosságban elmondható, hogy annak a szerzőnek lesz népe-sebb olvasótábora, az tud nagyobb horderejű vitákat kiváltani, akinek a való életben több ismerőse van. Így egy kevesebb offline kapcsolattal rendelkező blogger szava kevésbé hallatszik a virtuális térben. Néhány kutató azonban – így például *Clancy Ratliff* – úgy véli, a különbségek ellenére néhány esetben mégis a blogoszféra által materializálódhat az ideáltipikus társadalmi nyilvánosság. [24]

A blognak azonban, miként az új technológiák mindegyikének, életciklusa van, ezt „felhajtási ciklus”-nak (hype cycle) nevezik. Ez a ciklus öt lépést foglal magába: berobbanás – túlzott várakozások – kiábrándulás – megvilágosodás – termelékenység. Bőgel György 2006. április 18-án kelt blogbejegyzésében azt elemzi, hol tart most a blogoszféra, és úgy találja: elindult lefelé a lejtőn [25]. Ha elfogadjuk, hogy a 2004-es év jelentette a túlzott várakozások korát, amikor mindenki valamiféle csodában reménykedve blogot indított, továbbá fontolóra vesszük, amit Bőgel állít, akkor azt mondhatjuk, hogy a blogoszféra napjainkban a harmadik állapotba kezd lépni, azaz a megvilágosodás emelkedőjén jár. A szakasz jellemzője, hogy a kiábrándulást követően az adott technológiával kapcsolatban a használók ráébrednek, hogy bár világrengető hatása nem lesz, de néhány területen hatékonyan alkalmazva, jelentős eredményeket lehet vele elérni. És itt jön a képbe a könyvtári blog mint a szolgáltatások rendkívül hatékony átalakítója és kiegészítője. A könyvtári blogok és liblogok számának növekedése mutatja, hogy igény van a blogformátumra, igény van az általa hordozott közvetlenségre, az általa megteremtett interakcióra, és szükség van arra is, hogy szabadon formálható legyen. Szükség van rá, hogy a könyvtár(os) hallassa a hangját. A blog műfajának bemutatásával pedig el lehetne érni, hogy a felnövekvő könyvtáros-generációk már a korai éveikben megkedveljék, és tudatosan alkalmazzák ezt az eszközt, így vezetve a könyvtári blogalkalmazás technológiáját a „termelékenység fennsíkja” felé.

## Irodalom

- [1] „A blog szelep, a blog sziget, a blog játszótér” : aki válaszol Suematra, Munkanapló, Combfiksz. = <http://hvg.hu/goldenblog/20050727akivalaszol.aspx> [2009.10.20.]
- [2] Mi is az a blog : Az online napló története. = <http://hvg.hu/goldenblog/20050518blog.aspx> [2009.10.20.]
- [3] OETMAN, Eric: Blogomania : Every day 12.000 new blogs are created : Here's how you can get it on the action. = <http://www.schoollibraryjournal.com/article/CA632382.html> [2009.10.20.]
- [4] HORVÁTH Tibor – PAPP István: Könyvtárosok kézikönyve 5. Segédletek. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 454 p. ISBN 963 389 307 0
- [5] HAUSCHKE, Christian – LOHRE, Sarah – ULLMANN, Nadine: LibWorld : library blogging worldwide. = [http://ek.klog.hu/wp-content/uploads/2009\\_01/libworld.pdf](http://ek.klog.hu/wp-content/uploads/2009_01/libworld.pdf) [2009.10.20.]
- [6] Mission, priority areas, goals. = <http://www.ala.org/ala/aboutala/governance/policymanual/mission.cfm> [2009.10.20.]
- [7] BAR-ILAN, Judit: The use of Weblogs (blogs) by librarians and libraries to disseminate information. = <http://informationr.net/ir/12-4/paper323.html> [2009.10.20.]
- [8] BUZAI Csaba: Blog a könyvtárban – pályázat – „Az év fiatal könyvtárosa 2007”. = [http://blog.justhvk.hu/wp-content/uploads/2007/07/blog\\_es\\_kvatar.doc](http://blog.justhvk.hu/wp-content/uploads/2007/07/blog_es_kvatar.doc) [2009.10.20.]
- [9] SORSHA: Lopjunk ötletet. = [http://konyvtaroskisszony.freeblog.hu/archives/2003/11/24/Lopjunk\\_tlet\\_et/](http://konyvtaroskisszony.freeblog.hu/archives/2003/11/24/Lopjunk_tlet_et/) [2009.10.20.]
- [10] Kis magyar könyvtári blogtörténet. = [http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=kis\\_magyar\\_konyvtari\\_bogtortenet](http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=kis_magyar_konyvtari_bogtortenet) [2009.10.20.]
- [11] TAKÁCS Dániel: Bemutató-klog.hu. = <https://listserv.niif.hu/pipermail/katalist/2006-October/012618.html> [2009.10.20.]
- [12] TAKÁCS Dániel: A KLOG.hu. = [http://www.klog.hu.990.hu/index.php?Itemid=46&id=16&option=com\\_content&task=blogcategory](http://www.klog.hu.990.hu/index.php?Itemid=46&id=16&option=com_content&task=blogcategory) [2009.10.20.]
- [13] PASZTERNÁK Ádám: KataKer. = <http://fiksz.klog.hu/112/kataker/> [2009.10.20.]
- [14] Klogok. = [http://www.klog.hu.990.hu/index.php?option=com\\_weblinks&catid=15&Itemid=43](http://www.klog.hu.990.hu/index.php?option=com_weblinks&catid=15&Itemid=43)
- [15] NÉMETH Márton: Üdvözet mindenkinek. <http://nemethmarton.klog.hu/2007/04/02/udvozlet-mindenkinek/> [2009.10.20.]
- [16] KOVÁCS Ágnes: Rólam. = <http://henrietta.klog.hu/rolam/> [2009.10.20.]
- [17] DARVAS TÓTH Péter: Ki Mikor Mit Hol Hogyan. = <http://sajto.klog.hu/2007/06/01/hello-vilag/> [2009.10.20.]
- [18] NAGY Nikolett: CRM a könyvtárakban. = <http://nagynikker.klog.hu/?p=57> [2009.10.20.]
- [19] DARVAS TÓTH Péter: Olvasóink kérték. = <http://egyetemi.klog.hu/?p=5> [2009.10.20.]
- [20] Cs. BOGYÓ Katalin: Helló Világ. = <http://jugygyakkonyvtar.klog.hu/2007/09/hello-vilag/> [2009.10.20.]

[21] HEVESI Mária: Üdvözet az olvasónak. = <http://kalvariakt.klog.hu/?p=1> [2009.10.20.]

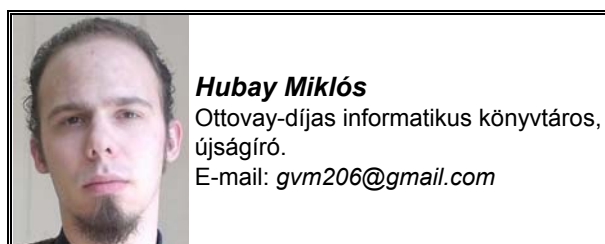
[22] ZSOLDOS Marianna: A blogról. = <http://hangtarnok.klog.hu/about/> [2009.10.20]

[23] HABERMAS, Jürgen: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása: vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban. Budapest, Századvég–Gondolat, 1993. 395 p. ISBN 963 8384 02 6

[24] WILD Judit: Sok hűhó, miért. = <http://www.hullamvadasz.hu/index.php3?tanulmany=691&fejezet=1&enciklopedia=1> [2009.10.20.]

[25] BŐGEL György: Le a völgybe. = <http://www0.kfki.com/hu/blog.php?blogId=541%2319898e51&year=&month=#> [2009.10.20.]

Beérkezett: 2009. X. 20-án.



---

## Évi egymilliárd forint a Márai Programra!

### Hosszú távú könyves programot indít a Nemzeti Kulturális Alap

A Márai Program egy hosszú távú, évenként megismétlődő könyves program, amelynek célja, hogy a nemzeti kultúrkincs megőrzése és a széles körű hozzáférhetősége szempontjából fontos könyvek eljussanak hazai és a határon túli könyvtárakba. A program **nem pusztán egy új könyvtár-támogatási rendszer, hanem a szépirodalmi könyvek támogatási rendszere.**

A Márai program **a klasszikus és kortárs szépirodalom, a gyermek- és ifjúsági művek, a tudományos és szakkönyvek,** valamint az **ismeretterjesztő kiadványok és kézikönyvek** ágazataira terjed ki, különös tekintettel az NKA által már támogatott könyvekre. A pályázati listán a szépirodalmi, gyermek- és ifjúsági könyvek 40%-kal, a többi ágazat könyvei 60%-kal szerepelhetnek. A papíralapú könyvek mellett **hangoskönyvekkel** is lehet pályázni, ezek aránya azonban nem haladhatja meg a listán szereplő művek 5%-át.

A Márai program kedvezményezettjei elsősorban és döntő módon a **magyar szerzők művei.** Az **NKA** – pályázati keretek között – évi 1 milliárd Forintot biztosít a program végrehajtására, s mint egyedüli finanszírozó fenntartja magának a jogot, hogy a **Program feletti döntési jogkört kizárólagosan gyakorolja.**

A Márai programmal kapcsolatos döntéseinek meghozatalához az NKA Könyvtári kollégiuma un. **szakértői testületet** hoz létre, mely a Könyvtári kollégium, az Ismeretterjesztés és Környezetkultúra, illetve a Szépirodalmi kollégium 3-3 tagjából áll. Ez a testület állítja össze, a kiadók által nevezett kiadványokból az ajánlati címlistát – 1000 cím – amelyet döntésre átdad a Könyvtári kollégiumnak. **A végső Márai listát a Könyvtári kollégium döntése véglegesíti.**

Az NKA Márai program meghirdetéséért felelős kollégiuma felhívással él a kiadók felé, hogy azok kiadványaikat felterjeszthessék a Márai listára. Az 1000 címből álló listára csak **magyarországi bejegyzésű valamint határon túli magyar kiadók** nevezhetik kiadványaikat.

Az „első” (2010. január) Márai listára **a kiadók csak megjelent könyveiket nevezhetik,** olyanokat, amelyek a megelőző három esztendőben jelentek meg, azaz az első kiírásakor a 2007. január 1-je és 2009. december 31-e között kiadottakat. A következő esztendőben a **megelőző három év könyvtermésével,** illetve az előző lista óta megjelent, vagy rövidesen megjelentetni kívánt „friss” könyvekkel lehessen pályázni. **A listára csak olyan könyvek kerülhetnek fel, amelyek esetében a kiadói ajánlat nem magasabb a korábbi kiskereskedelmi ár 60 százalékánál.**

**A Márai listát az NKA Könyvtári kollégiuma** jogosult összeállítani, úgy hogy az **1000 címet** tartalmazzon. A kedvezményezett könyvtárak ebből az 1000 címből választhatnak.

**A listára kerülés lehetőségéről a kiadókat az NKA Könyvtári kollégiuma értesíti évente háromszor.**

(Nemzeti Kulturális Alap)

## Virtuális valóság, virtuális könyvtár

***Korunk technikai, információs technológiai változásai lehetőséget teremtettek arra, hogy eddig kizárólag helyhez kötődő könyvtári szolgáltatásokat helyfüggetlenekké tehesünk. Az elektronika, a számítógépek, a telekommunikáció fejlődése révén, a digitális világ produktumaként virtuális világok jöttek létre. Az új infrastruktúra bázisán teljesen új lehetőségek adódtak a könyvtárak számára is. A legújabb felhasználói igények és a legkorszerűbb technikai eszközök kölcsönhatásának eredményeként született meg a virtuális könyvtár.***

A hagyományos értelemben vett könyvtárnak több jelentős alapvonása erősödött meg vagy módosult az információs társadalom környezetében. Szélsőséges értelemben a helyfüggetlenség a könyvtárak jelentőségének csökkenését is maga után vonhatta. Más kontextusban viszont a könyvtár szerepét az információs társadalmi technológiák ismételtlen felértékeltek. Az információs társadalom fejlett technológiai a könyvtári funkciók esetében leginkább a virtuális könyvtárban öltenek testet. Ezek a funkciók a legtágabban értelmezhetők, sőt talán nem is határolhatók körül, de mindenképpen a megszokott könyvtári szerepekhez köthetők, kiegészülve egy olyan információtechnológiai elemmel, amely nyilvánosságot, hozzáférést és könnyű kezelhetőséget tesz lehetővé.

### Virtuális valóság

A háromdimenziós – perspektivikus – térbeli ábrázolás lehetőséget teremt arra, hogy a felhasználók a képzelet világába lépve, a fizikai világtól „elrugaszkodva” kalandozzanak. Ma a számítástechnika, azon belül a 3D-s ábrázolás olyan szintre fejlődött, hogy a valósággal szinte összetéveszthető minőségű képeket lehet létrehozni, pusztán a látvány matematikai leírásával. A gyors fejlődést nagyrészt a játékipar generálta, ahol az elsődleges szempont a minél realisztikusabb ábrázolás, de a számítógépes vizualizáció minden szegmensében egyre elterjedtebben alkalmazzák eredményeit.

A 3D megjelenítés egyik érdekes alkalmazási területe a „virtuális valóság” (VR, virtual reality) megjelenítése. A VR rendszerekben a számítógép fejre szerelt megjelenítő (HMD, head mount display), térbeli hangot reprodukálni képes hangrendszer, és a fej (nézőpont) mozgását követő érzékelők segítségével képes olyan látványt és hangzást előállítani, amely a felhasználó számára azt az élményt nyújtja, mintha valójában a látottak és

hallottak alkotnák a valóságot. Sőt brit tudósok fejlesztik azt a VR-sisakot, amely a kép és a hang mellett a szaglás és az ízlelés élményét is nyújtja, valamint egy kiegészítő kesztyűvel tapintani lehet a virtuális eseményeket. A Virtual Cocoon (Virtuális Gubó) névre hallgató eszköz belsejében nem csak egy 3D-s szemüveg és térhatású hangot nyújtó hangszórók vannak, hanem a felhasználó orra alá és szájához is vezet egy-egy cső, melyek a kémiai úton előállított illatokat és ízeket továbbítják. Az időjárás és a hőhatások szimulálásáról beépített ventilátorok gondoskodnak, és a páratartalom is szabályozható. [1]

A VR világok felhasználása sokoldalú. A 3D technológia már nem csak a szórakozás és a képzelet eszköze lett, hiszen a tudomány különböző területein is helyet szorított magának; egyre több helyen bukkan fel, mint például: építészet, matematika, csillagászat, biológia, kémia, pszichológia, hadiipar, űrkutatás. Például a virtuális katonák csapat-társaikkal együttműködve támadó és védekező akciókat hajthatnak végre az ellenséges csapat által megszállt helyek ellen; vagy a repüléstechnika terén egyre nagyobb szerepet kap a repülőgépszabályozások tervezésében.

A virtuális valóság egy valós vagy rajzolt környezet háromdimenziós szimulációja. Hatásosan alkalmazható valós helyszíneken való virtuális körutak készítésére is. A helyszínek lehetnek például múzeumok, galériák, régészeti feltárások, kulturális-örökség-helyszínek, valamint a felhasználók körbenézhetnek egy könyvtárban vagy levéltárban. [2] Olyan speciális teret kell elképzelnünk, amelyben utcák, épületek, városok léteznek. A világ sok nagyvárosa a valóság hű másaként mutatja be természeti adottságait, környezetét, városszerkezetét, birtokstruktúráját, megoldásra váró építészeti, szociális vagy egészségügyi problémáit, tervezéspolitikáját, tetszés szerint kiválasztott időpontokra vonatkoztatva.

A virtuális valóság vizuális módon közelebb hozza hozzánk a történelmi helyeket. A leglátványosabb sikerek talán a város-, a terület- és a tájtervezés, illetve a régészet terén jelentkeznek. Ezek a szakterületek abban hasonlítanak egymáshoz, hogy a rég elporladt építményeket, településeket, illetve a még csak tervezők képzeletében élő tájakat, objektumokat egyaránt valóságközeli élményként élhetjük meg, „testileg-lelkileg” beljüket képzelhetjük magunkat. A turizmus ugyanilyen szempontból ígéretes, mivel távoli tájakat a „bőrünkön” érezhetünk, és az utazásra csábítás minden színes prospektusnál, úti filmnél erősebb hatású. [3] Virtuális túrán látogatható az interneten például a perui inka romváros: a Machu Picchu. A látogató megcsodálhatja a templomokat, találkozhat lámákkal és felkapaszkodhat a romváros teraszain, amely a spanyol hódítók elől elmenekült inkák utolsó menedéke volt a XVI. században ([www.machupicchu360.com](http://www.machupicchu360.com)).

A szimulált háromdimenziós környezetben romba dőlt vagy megsemmisült műemlékeket lehet rekonstruálni. Ilyen például a XII. században épült zirci ciszterci apátság virtuális rekonstrukciója. A középkori templomról háromdimenziós, számítógépes grafika, valamint animáció is készült.

A *Hellenisztikus Világ Alapítvány* programja Pompeji virtuális öröksége. „A romok megtekintése helyett bemehetünk egy tavernába, ahol freskókat, kenyeret és bort láthatunk, nézhetjük, ahogy az emberek latinul beszélgetnek egymással. A 3 dimenziós szemüveg és a zsebszámítógép segítségével részesei lehetünk az egykor volt mindennapoknak” – nyilatkozta *Nadia Magnenat-Thalman*, a *Genfi Egyetemen* működő *MIRALab* igazgatója. Az interneten böngészők számára egyelőre még nem érhető el ez a virtuális örökség. [4]

## Virtuális könyvtár

A könyvtárakat a jövőben át fogják alakítani a megváltozott és változó felhasználói igények. A felhasználók többnyire „kézbesítve” fogják kérni a szolgáltatásokat – leginkább elektronikus formában, az interneten vagy mobil eszközökön keresztül. A felhasználóknak mindenképpen más szolgáltatásokra lesz szükségük, mint korábban. [5]

Az információs forradalom minőségileg változtatta meg a könyvtár fogalmát, jóllehet az alapfeladat továbbra is a legszélesebb körű információgyűjtés, -rendszerezés és -szolgáltatás maradt. A könyvtári munka módszereinek változása és a technika által

nyújtott lehetőségek sokszínűsége révén azonban a könyvtárak szolgáltatásai – mind mennyiségüket, mind pedig minőségüket tekintve – jelentősen kibővültek.

A könyvtárak nem csupán könyvek és egyéb dokumentumok gyűjteményei. A könyvtárak beszélgetések helyszínei, ahová embereket, felhasználókat hívunk ötletek és alkotások dinamikus cseréjére. A könyvtárak nemcsak léteznek a közösségekben, hanem ők maguk a közösségek; közösségi emlékeket őriznek meg, tanácsokat adnak a megőrzésre, újfajta megőrzési technikák létrehozására. A könyvtárak könyvek digitális letöltéseit nyújtják, globális és globálisan hozzáférhető katalógust hoznak létre, fórumra hívják az olvasókat. A legújabb információs infrastruktúrák segítségével a könyvtár mindenhol van, akadálymentes és résztvevő. Egyre több információ válik hozzáférhetővé, ezért az embereknek tapasztalt idegenvezetőkre van szüksége. Az internetes áruházak vevőajánlásai közismerten manipulálhatók, a címkék tömegei változatos kapcsolatokat kínálnak, de ezek mögött nincs szakvélemény, szaktudás.

A SecondLife virtuális világ (VV) (1. ábra), amely a világ bármely pontjáról bejelentkező felhasználó számára kínál szórakozási és társalgási lehetőséget, előfizetői sokszor negyvennél is több órát töltenek egy héten az online virtuális világban.



1. ábra A virtuális valóság ábrázolása  
([secondlife.com](http://secondlife.com))

A könyvtáraknak is alkalmazkodniuk kell e megváltozott, illetve változó világhoz. A Second Life-féle jelenségek napjainkra az emberek egy részének mindennapi információszerzését és kommunikációját alakító, meghatározó tényezőkké váltak. Ezeknek a platformoknak az elképesztő mértékű népszerűsége oda vezethet, hogy a könyvtárak is megjelennek a virtuális térben.



A könyvtár virtualitása ott kezdődik, ahol a szolgáltatások elhagyják az épület falait, tehát falak nélküli könyvtárnak is nevezhetnénk. A hozzáférés sem térben, sem időben nem korlátozott.

A virtuális könyvtár kifejezést ma igen sokféleképpen értelmezik:

- internet mint virtuális könyvtár;
- elektronikus információforrások megosztása, katalógusokhoz és adatbázisokhoz való online hozzáférés;
- digitális és elektronikus könyvtárak;
- virtuális kiállítás, amely nemcsak illusztrációkat tartalmaz, hanem szövegeket, műveket (pl.: <http://mek.oszk.hu/kiallitas/lazar/>);
- linkgyűjtemények különböző témákban;
- információs szolgáltatások;
- lelőhely-információ;
- online kölcsönzés, előjegyzés;
- online tananyag.

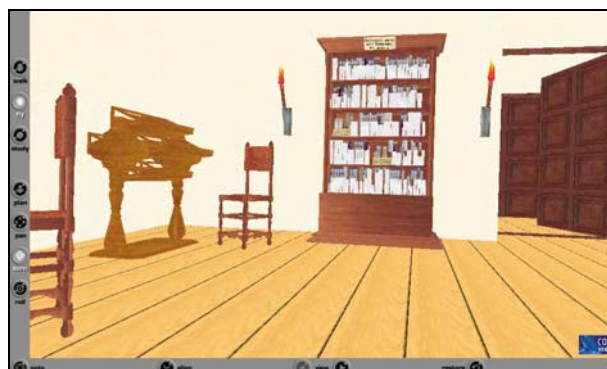
Sokan hálózaton át hozzáférhető információk, dokumentumok, vagy ezekre történő hivatkozások gyűjteményeként emlegetik a virtuális könyvtárat, vagyis online szolgáltatást nyújtó információs intézményként. Más megközelítésben pedig: virtuális térben megjelenő könyvtár. Megvalósításához különböző információs összetevők kezelésére alkalmas 3D technológia szükséges.

Az első megközelítés alapján a virtuális könyvtár az elektronikus könyvtár szinonimájaként funkcionál, hiszen digitális kiadványok gyűjtésére, rendszerezésére és szolgáltatására szakosodott intézmény. Egy fizikai létében kitapinthatatlan, de a (virtuális) valóságban felfogható és végül mégiscsak tetten érhető és elérhető könyvtár. [6]

A 90-es évek első felében az interneten is megjelentek az első magyar nyelvű digitalizált művek. A *Magyar Elektronikus Könyvtár* 1994-től folyamatosan, a *Neumann János Digitális Könyvtár* pedig 1997-től 2008-ig szolgálta a magyar nyelvű szép- és szakirodalom iránt érdeklődőket, mikor is a *Digitális Könyvtár* szakmai igazgatóság szolgáltatásai megszűntek, vagy más intézményhez (OSA, PIM, OSZK, Egyszervolt.hu) kerültek át. A két, „tisztán” virtuális könyvtár mellett több száz könyvtár, múzeum és levéltár kapcsolódott be az elmúlt évek során a nemzeti kulturális örökség digitalizálásába. [7] A digitalizált és az elektronikus könyvtárak összekapcsolásával létrejöhet a virtuális könyvtár.

A második megközelítés alapján a virtuális könyvtárban nemcsak digitális dokumentumokkal találkozhat a felhasználó, hanem egy létező, létezett, vagy elképzelt könyvtár virtuális modelljével is. A 3D-s könyvtár lehetővé teszi az épület külső és belső látványának létrehozását, egyetlen közös térben körüljárható modellben.

A költő *Zrínyi Miklós* (1620–1664) Csáktornyaári Zágrábba került könyvtárának eredeti állapot szerinti virtuális rekonstrukciója (2. ábra) hazai példa egy létezett, de megsemmisült könyvtár modellezésére (<http://www.eruditio.hu/zrinyi3d/>). A *Bibliotheca Eruditionis* program eredményeképpen egy, a hazai művelődéstörténet 15-18. századi korszakának tanulmányozását kiegészítő, vizuális élményt jelentő felület jött létre, amely modellül szolgál a történelem során megsemmisült, elveszett gyűjtemények újjáépítéséhez.



2. ábra A Zrínyi-könyvtár 3D-s rekonstrukciója

3D technológia segítségével saját elképzeléseinken alapuló könyvtárat tudunk felépíteni. Egyre több olyan alkalmazás lát napvilágot, amely az internet lehetőségeit kihasználva bárki számára elérhetővé teszi a virtuális könyvtárban való barangolás élményét. A felhasználó szabadon fedezheti fel a könyvtárat, miközben tapasztalati tudása gyarapszik. A virtuális terek összeköthetők „hagyományos” elektronikus, digitális dokumentumokkal, képekkel, szövegekkel és hangokkal egyaránt. Célunk „vizualizálni” a könyvtárat, így egyik legfontosabb jellemzője a „megélhetőség foka”, a beleélhetőség, illetve az interaktivitás. Megtalálható és megtekinthető vele egy egész gyűjtemény, vagy egy értékes régi könyv (amelyet egyébként olvasóként nem vehetünk kézbe).

Virtuális könyvtár „építésére” szolgál például az X3D (Extensible 3D), amely a VRML – Virtual Reality Modeling Language (Virtuális Valóság Modellező

Nyelv) jogutódja. Az X3D egy XML alapú, jogdíj nélküli nyílt szabvány. ISO által ratifikált, weben elérhető interaktív 3D technológia. [8]

A virtuális könyvtár tulajdonképpen egy metafora, az emberek által megszokott és ismerős könyvtári szerkezetre (funkcióra) utaló átvitt értelmű kép, amely valójában a virtuális tér valamely tematikus gyűjtőhelyeként funkcionál. A virtuális könyvtárak olyan elektronikus szolgáltató központokat kínálnak a használóknak, ahol a különböző tevékenységeket, információkat és embereket a számítógép összehozza egy helyre a képernyőn úgy, ahogy a valódi könyvtárak is teszik a földrajzi térben. A virtuális térben tehát spontán vagy tervezetten igazi helyek is kialakulnak, amelyek jó példái a globalizált információs világban mégis előforduló lokalizációs áramlatoknak, biztosítva ezzel a helyhez kötődés lehetőségét és az egyéni jelleg továbbélését.

A virtuális könyvtár esetében igazi könyvtári képpel és funkciókkal is találkozhatunk, ahol a valódihoz hasonlóan megtalálhatók a szokványos könyvtári helyek, például az információs pult, katalógus, különböző gyűjtemények, csak éppen a valóságban nem realizált, kizárólag virtuális formában.

Belépve a mesterséges világba, a felhasználó a katalógushoz vagy az információs pulthoz juthat, ahol például friss hírekről szerezhet tudomást, megismerkedhet az ajánlott olvasnivalóval, a gyarapodással, betekinthet a virtuális könyvtárba. Az olvasó így akár barangolhat is a könyvespolcok között és beleolvashat a polcra levett virtuális könyvbe. Mindezt a könyvtár közvetlen környezetének, épületének, belső tereinek látványával, zenehallgatással, egyéb hangokkal teheti felejthetetlen élménnyé. [9]

Ezek a típusok egy-egy meglévő könyvtár internetes alteregóiként funkcionálhatnak, természetesen jóval szűkebb, esetleg tematizált funkciók mellett. De lehetőség van bármilyen képzeletbeli környezet megalkotására is, így teljesen új perspektívákat és lehetőségeket tapasztalhatunk meg. A virtuális világ lehet tájékoztató, hasznos és szórakoztató egyben. Rendelkezésre állnak olyan háromdimenziós megjelenítő eszközök, amelyekkel dokumentumok, objektumok, alakzatok minden aspektusból megtekinthetők. Éppen ezért a tervező tevékenységünk megalapozásának, tudatossá, célirányossá tételének alapfeltétele a lehetséges virtuális szükségletfajták (könyvtári) felismerése.

A térbeli látvány kiterjedhet az épületre, környezetre, amelyet a valóságban egyáltalán nem (vagy csak valamilyen eszköz, jármű segítségével) tudnánk megtekinteni, bebarangolni. Az objektumokhoz kiegészítő információkat is társíthatunk. A kiegészítő megjegyzések között szerepelhetnek például az adott dokumentumra vonatkozó legfontosabb adatok (szerző, cím, év, megjelenés körülményei stb.), az épület történetével kapcsolatos információk (pl. homlokzat feliratának magyarázata, fordítása, bútorok, berendezési tárgyak története, terek kialakításának körülményei).

A 3D-s objektumok segítségével nem a katalógus számítógépes „lenyomatának” elkészítése a cél, hanem inkább egy új médiumban való megjelenés, annak logikáját követve és lehetőségeit kiaknázva, hiszen az objektumok az elhelyezkedésük, jellemzőik alapján más szöveges információkkal és képekkel összekapcsolhatók, egy rendszerben kereshetők. Egy virtuális könyvtár mögött álló szakember(ek) közvetíteni tud(nak) a digitális és a hagyományos gyűjtemény, valamint az olvasók között.

Virtuális könyvtári szolgáltatások számára létrehozott tér tulajdonságai:

- információs és elektronikai tér, nem fizikai tér, de emellett valódi (adatállomány formájában a szerverszámítógép tárhelyében létezik);
- kölcsönhatások helyszíne (ember-gép);
- állandóan változásban lévő tér;
- hely, amelynek szerkezete van;
- egy átvitt értelmű, absztrakt hely, ahol a felhasználók alternatív módon szerzik meg a szükséges információkat;
- tömegtájékoztató eszköz, újfajta médium.

A virtuális könyvtár mint virtuális hely megjelenítésében nagy lökést adott a térinformatika és a grafikus ábrázolás utóbbi években tapasztalt jelentős fejlődése, amely a valódihoz, tehát a hagyományos könyvtárhoz kísértetiesen hasonlító virtuális könyvtármodellek vagy virtuális könyvtári környezetek megalkotását tette lehetővé. A térinformatikai modellezéshez hasonló eljárás virtuális, tehát nem valós környezetben kreál terep- vagy településmodelleket, illetve szimulálja az épített környezetet.

Milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie egy elképzelt virtuális valóságnak?

- A jelenlét hite – a felhasználónak „hinnie” kell abban, hogy ténylegesen létezik az adott virtuális világban.
- Kölcsönhatás – a virtuális valóság tárgyainak, az egész környezetnek olyannak kell lennie, hogy a

felhasználó természetes (addigi tapasztalatainak megfelelő) módon kerüljön velük kapcsolatba. Ez az elvárás természetesen nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a VV-ben soha nem látott és tapasztalt dolgokkal kerüljünk kapcsolatba, ezeknek a virtuális dolgoknak azonban kitapasztalható és konzekvens módon kell viselkedniük. Összességében a virtuális világnak, saját törvényszerűségei határain belül, ugyanúgy kell működnie, mint a valóságnak. Ideális esetben, megfelelő tapasztalás után ez a világ ugyanolyan megszokott lehet, mint a valóság.

- Öntörvényűség (autonómia) – a tárgyakkal eredendő jellegű a viselkedésük és megfelelő „öszönzés” hatására meg is mutatják azt. Az elképzelt világ törvényszerűségeinek ugyanúgy megismerhetőeknek kell lenniük, mint a valóságos világ jelenségeinek. Ezek a törvényszerűségek ugyanakkor befolyásolhatók, sőt megváltoztathatók, és innen kezdve már csak a felhasználó (és természetesen a tervező) fantáziáján múlik a történet. [10]

A könyvtárak virtuális térbeli másai – akárcsak az emberek esetében – olyan, amúgy nem valós tulajdonságokkal is fel lehetnek vértézve, amelyek esetleg kívánatosak, de nem elérhetők a valódi könyvtár számára. Ezen új lehetőségek a könyvtárimázs (a helyre, a környezetre vonatkozóan) kapcsán is kihasználhatók.

A 3D technológia segítségével utasításokat adhatunk arra vonatkozóan, hogy miként épüljön fel a virtuális könyvtár. A valós világbeli építészeti előírásokhoz hasonlóan pontosan előírhatjuk, hogy virtuális terünkben milyen méretben és hol épüljenek fel az egyes alakzatok. Sőt az eredeti (valós) könyvtárról készült digitális fotók segítségével lemásolhatjuk, élethűvé tehetjük virtuális könyvtárunkat. A 3D technológiával megvan a lehetőségünk, hogy különböző kivitelezésekkel, színekkel és frontokkal kísérletezzünk, míg megtaláljuk az optimális egyedi megoldást.

Virtuális könyvtárunk lehetőséget teremt kulturális események szervezésére, új kommunikációs formákat fejleszthetünk ki, illetve tesztelhetnek az oda látogató emberek. Javíthatjuk a kommunikációt, a felhasználók beszélgethetnek a könyvtárosokkal, kapcsolatot teremthetünk földrajzi korlátok nélkül. Az avatárok „bőrébe bújt” könyvtárosok tanácsokat és információkat adhatnak. Virtuális könyvtárunk elősegítheti a kulturális különbségek kiegyenlítését. A felhasználók tartózkodási helyüktől függetlenül hozzáférhetnek különböző információkhoz. Megtakarítható az utazással eltöltött idő, pénz és fáradság. Könyvtári információk a nap 24 órájában rendelkezésre állnak.

Ma még senki sem képes egészen pontosan megmondani, hogyan is néz majd ki a jövő könyvtára, milyen feladatokat lesz képes ellátni. A fejlődés megindult, körvonalazódní kezd a könyvtárak jövőbeni szerepének iránya is. Mind hazai, mind pedig európai szinten megfogalmazódott a cél.

A könyvtárügy 2008–2013. évi stratégiájának tervezete célként fogalmazza meg a nyilvánosságra kerülő adatok, információk közvetítését, a nemzeti kultúrához való hozzáférést. [11] Ezért a könyvtárak fontos törekvése, hogy az új technológiák bevonásával magasabb szintű szolgáltatásokat közvetítsenek, újabb felhasználói rétegeket vonjanak be a könyvtári és információszolgáltatás hatáskörébe, képesek legyenek a XXI. századi könyvtárhatalmas felhasználó igényeinek kielégítésére.

## Irodalom

- [1] <http://www.origo.hu/techbazis/hightech/20090305-jon-az-izes-szagos-virtualis-valosag.html>
- [2] <http://www.ki.oszk.hu/old/calimera/3kotet/3kotetinteraktivitas.html>
- [3] TÓTH Mária: Virtuális valóság és térinformatika. = [http://www.foldhivatal.hu/index.php?option=com\\_content&task=view&id=125&Itemid=102](http://www.foldhivatal.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=125&Itemid=102)
- [4] <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=17497>
- [5] KOEHLER, Wallace: Digital libraries, digital containers, „library patrons”, and visions for the future. = *The Electronic Library*, 22. köt. 5. sz. 2004. p. 401–407.
- [6] <http://mek.oszk.hu/html/irattar/sajto/1999/991006.htm>
- [7] [http://gerzson.neumann-haz.hu:8888/~neuweb/prod/tei/tanulmanyok\\_digitkv/toszegi/tzsdigi\\_hu.xml](http://gerzson.neumann-haz.hu:8888/~neuweb/prod/tei/tanulmanyok_digitkv/toszegi/tzsdigi_hu.xml)
- [8] <http://www.web3d.org>
- [9] MIHALIK Laura: Virtuális valóság, könyvtár, helyismeret. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 17. köt. 4. sz. 2008. p. 12–17.
- [10] KABDEBŐ György: A látszólagos valóság. = *Természet Világa*, 125. köt. 9. sz. 1995. p. 401–404.
- [11] [http://www.ki.oszk.hu/107/e107\\_files/downloads/strat\\_2008\\_2013.pdf](http://www.ki.oszk.hu/107/e107_files/downloads/strat_2008_2013.pdf)

Beérkezett: 2009. X. 19-én.



### Mihalik Laura

az Eötvös József Főiskola  
Andragógia és Könyvtártudományi  
Intézet  
Könyvtártudományi Szakcsoport  
munkatársa.  
E-mail: [mihalik.laura@ejf.hu](mailto:mihalik.laura@ejf.hu)

Sosity Beáta

## Interkönyv

A Typotex elektronikus könyvkiadói portálja



**A Typotex Elektronikus Könyvkiadó 2009 januárjában elektronikus publikálásba kezdett. Az Interkönyv honlapján ([www.interkonyv.hu](http://www.interkonyv.hu)) aktuális és örökérvényű szakkönyvek, felsőfokú tankönyvek érhetőek el elektronikus formában, amelyek mind egészben, mind külön fejezetenként is megvásárolhatók. A szakkönyvek és tankönyvek engedély nélküli másolása nem tekinthető egyszerűen gazdaságos csínynek, hanem a szerzők és kiadók munkájának semmibe vételét jelenti, éppen ezért a projekt megkísérli feloldani a szerzői-kiadói, illetve a tanuló-olvasói szempontok érdekellentéteit, ellentmondásait. Az elektronikus kiadói felület ma már új lehetőségeket kínál olvasóknak, szerzőknek és más kiadóknak egyaránt.**

### **Az elektronikus könyvkiadás jelene Magyarországon**

Világszerte növekvő érdeklődés tapasztalható az elektronikus könyvek iránt. A nagy nemzetközi e-book áruházak jellemzően kevés magyar nyelvű digitális könyvet tartanak. Előrébb járnak azonban a virtuális könyvtárak: a *Magyar Elektronikus Könyvtár* mintegy 7000, a *Digitális Irodalmi Akadémia* 1300 címet, a *Hallgatói Információs Központ* több száz dokumentumot kínál, de ez utóbbinak csak egy része könyv, illetve tankönyv. A felélenkült elektronikus könyvkiadásnak köszönhetően különféle elektronikus könyvesboltok, gyűjtőportálok jöttek létre hazánkban is. Vegyünk szemügyre ezek közül néhányat. A *Digikönyv Sorozat* [1] „amatőr” és „profi” szerzőknek kínál publikálási felületet. Olyan költőknek, íróknak, újságíróknak és egyetemistáknak ad lehetőséget az elektronikus közzétételre, akik „csekély összeg fejében gyűjteményes formában szeretnék irodalmi alkotásaikat a világhálón viszontlátni.” [2] A *Digitalia* [3] internetes áruházának weboldalán „művészeti és szórakoztató tartalmakat lehet feltölteni és letölteni.” [4] A szerzők és a kiadók részére azt az érdemi tájékoztatást adják, hogy „a Digitalia nem alkalmaz másolásvédelmi eljárásokat, hogy ne korlátozza a Felhasználót a megvásárolt fájl szabad felhasználásban. Ez azt is jelenti, hogy fenn áll annak a koc-

kázata, hogy a fájlokat egyes felhasználók illetéktelenül továbbküldhetik, vagy másolatot készíthetnek róla mások részére.” [5] Ezen a weboldalon mindössze hét e-könyv található. Az *Galaktika Net Shop Kft.* által üzemeltetett [www.ekonyvtar.hu](http://www.ekonyvtar.hu) – nevével ellentétben – nem könyvtár, hanem elektronikus könyvkiadó és könyvesbolt, amely „biztosítja az általa kiadott és forgalmazott könyvek teljes másolásvédelmét.” [6]

A *Hewlett-Packard Company* 2002 óta fejleszti e-book tárárt, ahonnan kb. 70 könyvet lehet ingyenesen letölteni. [7] A szórakoztató, klasszikus és modern művek mellett a jövőben várhatóan helyet kapnak a képregények és az idegen nyelvű könyvek is.

A *Mercator Stúdió* [8] elektronikus könyvkiadója elsősorban PDF formátumú számítástechnikai szakkönyveket forgalmaz. Kiadói felületén emellett az *Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárával* együttműködve klasszikus és kortárs szépirodalmi műveket is megjelentet, melyekhez ingyenes hozzáférést kínál, bízva az adományozó kedvű látogatókban.

A korábbi sikertelen próbálkozások közül a [www.uhu.hu](http://www.uhu.hu) oldalát érdemes megemlíteni, amely a *Magyar Könyvklub* kezdeményezésére jött létre. [9]

Az eddigi tapasztalatokat összefoglalva elmondható, hogy az elektronikus könyvkiadás Magyarországon még gyerekcipőben jár, népszerűsége mégis fokozódik. Ez a következő előnyöknek köszönhető:

- Az e-könyvek igen *helytakarékosak*: egyetlen mobil eszközön kötetek százai tárolhatók, ráadásul a cserélhető memóriakártyák jóvoltából a gépek kapacitása szinte korlátlanul bővíthető.
- A digitális szövegekben a keresőrendszernek köszönhetően az olvasó *gyorsan és hatékonyan találhatja meg* az őt érdeklő információkat (ez a tankönyvek, kézikönyvek, lexikonok esetében különösen hasznos), továbbá a kereszthivatkozásokat, linkeket követve érdeklődésének megfelelően haladhat előre olvasmányában.
- A kiadványok *megjelentetése* a papíralapú könyvekénél *olcsóbban* megoldható, hiszen nyomdaköltség nem jelentkezik. Ennek hatványozott jelentősége van a számos színes illusztrációt tartalmazó köteteknél.
- Raktározási és szállítási költség nincs, ami a papírkönyveknél gyakran még az előállítási költséget is meghaladja.
- A tankönyvek és szakkönyvek esetében kulcskérdés, hogy naprakész információk álljanak a hallgatók és a szakemberek rendelkezésére, illetőleg a szövegben felbukkanó hibák mielőbb ki legyenek javítva. Az elektronikus formátum *gyors és rendszeres aktualizálást és hibajavítást* tesz lehetővé.

A hazai szolgáltatók lehetőségeikhez képest igyekeznek megfelelni a növekvő igényeknek, a kialakulóban lévő piac is várhatóan erre fogja őket ösztönözni. Egy korszerű elektronikus kiadói oldalnak ahhoz, hogy világszínvonalú szolgáltatást nyújthasson a magyarországi olvasóközönségnek, a következőkben bemutatott ismérveknek kell megfelelnie.

### **Szakkönyvkiadók attitűdje egy korszerű szakkönyvportállal kapcsolatban**

Az Interkönyv projekt előkészítő szakaszában, a *Typotex Kiadó* megbízásából végeztek egy interjú-sorozaton alapuló felmérést a legjelentősebb magyarországi szakkönyvkiadók körében. A kutatás célja az volt, hogy feltárja a szakkönyvportál potenciális tartalomszolgáltatóinak attitűdjét, véleményét a tervvel kapcsolatban. A megkérdezett kiadók kiválasztásakor alapvető szempont volt, hogy egyfelől lefedjék a magyar szakkönyvkiadás legfontosabb területeit, másfelől a maguk területén

jelentős, mérvadó kiadónak számítsanak. Ezek alapján az *Aula*, a *Balassi*, a *Dialog Campus*, a *Mezőgazda*, a *Nemzeti Tankönyvkiadó*, a *Panem* és a *Perfekt Kiadó* vezetőivel készült interjú 2007 februárjában.

A kiadók első benyomása biztató volt, a szakkönyv honlap gondolatát korszerűnek, sőt szükségyszerűnek minősítették. Egyöntetűen pozitívan ítélték meg a projekt alap gondolatait, amelyek mind a felhasználók, mind pedig a kiadók szempontjából előnyösebbek, mint a hagyományos, könyvesbolti forgalmazáson keresztül értékesített papíralapú könyvek esetében, hiszen:

- a felhasználó megválaszthatja, hogy egy adott szakkönyvnek mely részére van szüksége, így nem kell az egész könyvet megvennie;
- a szövegeket jutányos áron lehet megvásárolni, ráadásul kényelmesen, az interneten keresztül;
- megoldható a szerzői jogok hatékony védelme és kezelése;
- garantált a szükséges a másolásvédelem;
- az intelligens keresőrendszer alkalmazásával nagyságrendekkel nő az esélye annak, hogy a szakkönyvportálon kínált szövegek és az azok iránt érdeklődő szakemberek vagy diákok egy- másra találjanak.

Egyes kiadók képviselőiben a felsorolt előnyök ellenére több olyan aggály is felmerült, amelyek miatt szerintük kétséges a projekt sikeressége. Az egyik legfőbb kérdés, hogy a fénymásoló diákok biztosan átcsábíthatók-e egy szakkönyv honlapra, hiszen:

- „az egyetemisták körében a tankönyvmásolás nemzeti sport”, amitől még akkor sem válnának meg, ha a legalizálás csak kevés pénzükbe és erőfeszítésükbe kerülne;
- sokaknak mindenképpen ingyenes marad a fénymásolás (l. ismerősnél másoló) és az ingyenességgel nem lehet versenyezni addig, amíg a tulajdonjoghoz való viszony, illetve a szerzői jog mint tulajdonjog és annak védelme nem tudatosul kellőképpen a diákokban (és a magyar lakosságban általában);
- nagyon nehéz olyan árat megállapítani, amelyért még a kiadónak és már a diákoknak is megéri egy-egy fejezetet vagy könyvet megvásárolni az interneten, mivel a fénymásolás áránál érzékelhetően alacsonyabb összeget kell kínálni, ugyanakkor a „2 oldal 1 oldalon” típusú fénymásolással nyomban felére csökken az oldalankénti ár, ezzel szinte lehetetlen versenyezni (főként, ha az egyik interjúalany szerint 60%-os árral dolgoznak a másoldók, vagyis a könyv bolti árának 60%-áért kínálják a fénymásolatot);

- nemcsak a fénymásolókkal szemben kell védekezni, hanem a könyvek tömeges mértékű illegális szkennelésével is. Ez esetben a diákok legfeljebb a nyomtatási költséggel számolhatnak, vagy még azzal sem, ugyanis „más kontójára” könnyen oldják meg az efféle irodai szolgáltatásokat (l. fénymásolásnál);
- a magyarországi online kereskedelem, valamint a rendszeres internethasználók aránya meglehetősen alacsony szintű, így az internetes vásárlás is elenyésző. Az ismeretek hiányát, az óvakodást és félelmet az elektronikus fizetés és bankkártyahasználat minden fajtájától (különösen az interneten keresztüli fizetéstől) csak tetézi, hogy a vásárlás folyamatának több állomása is lehet, hiszen minden többletmozdulattal csökken az esélye annak, hogy valaki végrehajtsa egy internetes tranzakciót, legyen az bármennyire egyszerű.

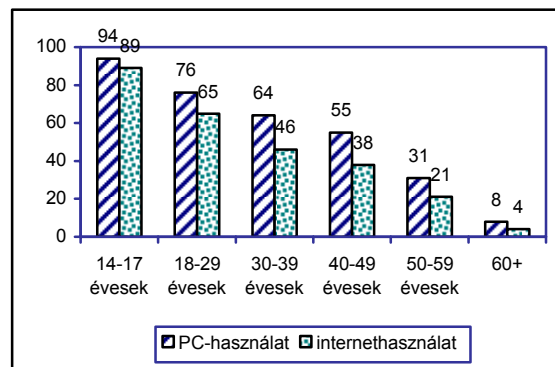
### A World Internet Project biztató jelentéseiről

Magyarország az internet használatában és elterjedésében még mindig meglehetősen lemaradásban van más országokhoz képest. A 65 év feletti korosztály csupán 5%-a ismeri a világháló adta előnyöket. Hazánkban az internet iránti érdektelenség világviszonylatban is kiemelkedően magas. A felnőtt korú magyar lakosság több mint fele továbbra sem használja az internetet. Azonban a fiatal generáció döntő többsége már egy globális ifjúsági kultúrában nő fel, amelynek legfontosabb pillére maga az online létezés. Többek között ezt is tartalmazza a *World Internet Project (WIP)* nemzetközi jelentése, [10] melyet a *University of Southern California* keretében működő *Center for the Digital Future* mutatott be 2008. november 24-én Los Angelesben.

A kutatássorozat [11] egy korábbi, 2006-os magyarországi adatfelvétele szerint a számítógép- és internethasználat elterjedtsége az életkor előrehaladtával csökken, az iskolai végzettség emelkedésével pedig nő. A szakkönyvportál célközönsége elsősorban az internethasználók körében felülreprezentált diákok és értelmiségiek közül kerül ki. Az 1. ábrán látható, hogy 2006-ban a 14-17 éves korosztályon belül 94% volt a PC-használók aránya és nem sokkal alacsonyabb, 89% az internethasználóké.

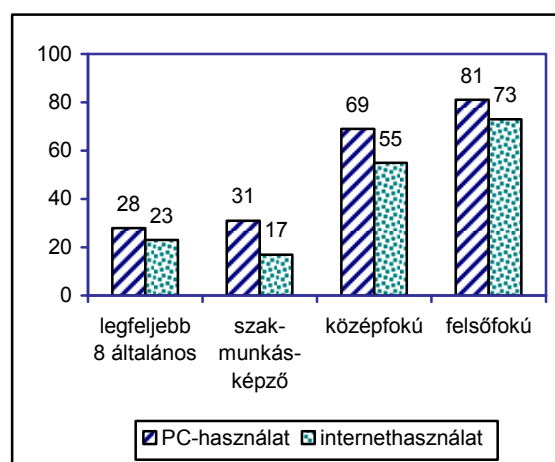
A 2. ábra tanúsága szerint az iskolai végzettség is jelentősen befolyásolja az alapvető IT-eszközök

használatát. A 2006-os felmérés szerint a diplomások körében a legelterjedtebb a számítógép- és az internethasználat: tízből legalább nyolcan (81%) használnak rendszeresen vagy alkalmanként számítógépet, tízből legalább heten szoktak internetezni is.



1. ábra A számítógép- és az internethasználók aránya a 14 éves és annál idősebb magyar lakosságon belül (%)

(Forrás: World Internet Project, ITHAKA – TÁRKI – BME ITTK, 2006)

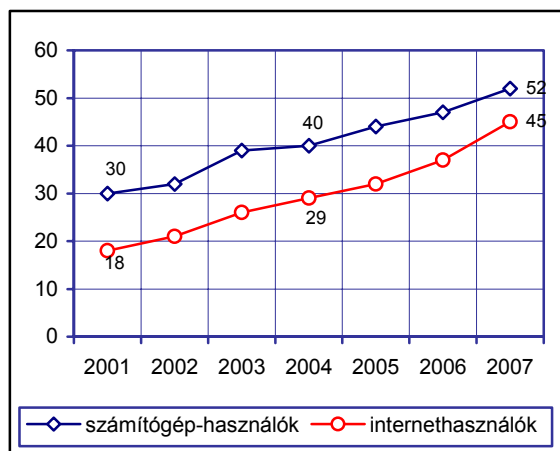


2. ábra A számítógép- és az internethasználók aránya iskolai végzettség szerint a magyar lakosságon belül (%)

(Forrás: World Internet Project, ITHAKA – TÁRKI – BME ITTK, 2006).

Mindezen adatok azért lényegbevágóak, mert időben egybeesnek az Interkönyv honlapjának tervezési időszakával, így pontos képet adnak a honlap célközönségének növekvő bázisáról. A korábbi számításokat igazolja, hogy a számítógép- és internethasználat hazai fejlődése, terjedése szempontjából a WIP 2007-es magyarországi felmérése biztató eredményeket hozott. A 3. ábra alapján a

magyarországi információs társadalom történetében a 2007-es év szignifikánsnak nevezhető, a korábbi évekhez képest kiemelkedő növekedési mértéket mutat.



3. ábra A számítógép- és az internethasználók aránya 2001-2007 között a 14 éves és idősebb magyar lakosságon belül (%)

(Forrás: World Internet Project, ITHAKA – TÁRKI – BME ITTK 2007, <http://www.ithaka.hu/Letolttheto>)

Összefoglalva: a fentiek alapján azt várhatjuk, hogy – mivel Magyarország továbbra is az internet-penetráció felívelő szakaszában van – a diplomások körében megfelelően magas és még magasabb lesz a hozzáféréssel rendelkezők és az internet használatában már gyakorlatot szerettek aránya, így a szakkönyveket terjesztő honlap célközönsége és a választott platform illeszkedik egymáshoz.

## Az Interkönyv működése

### Használat

A könyvek tartalomjegyzéke, előszava és tárgymutatója ingyenesen letölthető. A teljes könyv megvásárlása oldalanként 3,50 Ft-ba, fejezetenként való vásárláskor oldalanként 4,- Ft-ba kerül. Az elektronikus könyv ára így csupán 20%-a az eredeti papírkönyvének. A könyvek elolvasása a File-Open plug-in [12] letöltése után válik lehetségessé (bővebben I. A szerzői jogok védelméről pont alatt). A letöltött fájlok másolhatók ugyan, de a másolatok már nem olvashatók. A könyvek megnyitáshoz, illetve nyomtatásához legalább Adobe Reader 8 javasolt. [13] Mindkét program letölthető a honlapról.

Az olvasó a megvásárolt szöveget az általa regisztrált, legfeljebb három számítógépen korlátlan alkalommal olvashatja. A letöltött dokumentum egyszer kinyomtatható. Nyomtatáskor az A/5-ös formátumú oldalaknál az eredeti méret megtartása, míg a B/5-ösöknél két oldal egy lapra történő nyomtatása ajánlott, illetve lehetséges megoldás. A kinyomtatott dokumentumon vízjelek azonosítják a vásárlót, a szerzőt és a kiadót.

### Intelligens keresőrendszer

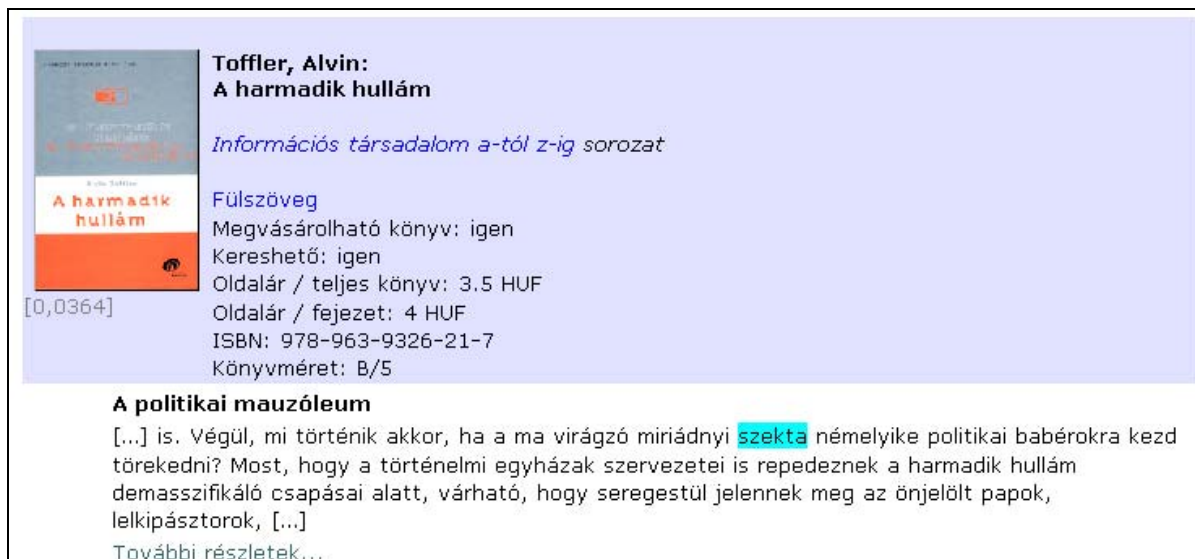
A felsőoktatás, a tudományos kutatómunka, valamint az élethosszig tartó tanulás támogatására alapvetően fontos a legutóbbi évtizedekben Magyarországon megjelent korszerű, színvonalas szakkönyvek, szaklexikonok tartalmának online hozzáférhetősége, egységes struktúrákba szervezése. Ma már természetes igény egy ilyen szolgáltatás megtervezésénél, hogy a felhasználó keresési tevékenységét nyelvészeti értelemben intelligens keresési funkció támogassa, a böngészést segítse a tartalmak tematikus osztályozása, valamint az, hogy a dokumentumok metaadatok szerint is megtalálhatók legyenek.

Az Interkönyv egyik legfontosabb technológiai eleme az a saját fejlesztésű szótövező program, amely a dokumentum digitális verzióját szóhalmazzá alakítja és – a legújabb számítógépes nyelvészeti eredményeken alapuló módszerek használatával – lehetőséget ad a szövegen belüli intelligens keresésre. A szoftver a magyar nyelv morfológiájának ismeretében a szótövek szintjéig képes keresni a metaadatok között.

Nézzünk egy a keresőrendszer működését bemutató szemléletes példát! Legyen a keresett szavunk a *szekta*. A keresőrendszer tíz könyvet hív elő, amelyben a *szekták* is előfordul. A találatokat pedig az 4. ábrán látható séma szerint jeleníti meg: A könyvek teljes szövege indexelve van, így a bennük szereplő kifejezések is kereshetők. A találatok a keresett szavak egy-két soros környezetét is megmutatják, ezáltal a szövegen belüli tájékozódás a lehető legkörültekintőbb.

### Fizetési módok

Egy teljes könyv megvásárlása oldalanként 3,50 forintba, fejezetenkénti vásárláskor 4,- forintba kerül. Példaként említem *Kampis György – Ropolyi László: Evolúció és megismerés* c. könyvét. Ennek eredeti ára 2500,- forint volt, ma már nem kapható



**Toffler, Alvin:**  
**A harmadik hullám**

*Információs társadalom a-tól z-ig sorozat*

Fülszöveg  
Mevásárolható könyv: igen  
Kereshető: igen  
Oldalár / teljes könyv: 3.5 HUF  
Oldalár / fejezet: 4 HUF  
ISBN: 978-963-9326-21-7  
Könyvméret: B/5

[0,0364]

**A politikai mauzóleum**

[...] is. Végül, mi történik akkor, ha a ma virágzó miriádnyi **szekta** némelyike politikai babérokra kezd törekedni? Most, hogy a történelmi egyházak szervezetei is repedeznek a harmadik hullám demasszifikáló csapásai alatt, várható, hogy seregestül jelennek meg az önjelölt papok, lelkipásztorok, [...]

További részletek...

4. ábra Az intelligens keresőrendszer működése

bolti forgalomban, az Interkönyv oldalán azonban megtalálható. A teljes könyv 2500.- forint helyett 850.- forintba kerül, fejezetenkénti ára pedig, az oldalszámok függvényében 16,- és 56,- forint között van. A kiadói felületen megtalálható összes könyv esetében fel van tüntetve, hogy kapható-e hagyományos formában a mű vagy sem.

Az Interkönyv fizetős szolgáltatásaiért bankkártyával vagy Debit–Code feltöltőkártyával lehet fizetni. [14] Azoknak, akiknek nincs dombornyomott kártyájuk, vagy ódzkodnak az interneten való bankkártyás fizetéstől, a honlapon történő regisztrációt követően lehetőség nyílik a Debit–Code kártyaigénylésre. Ennek előnye, hogy nem kell megadni a bankkártya adatait az interneten. A rendszer alapja egy olyan Debit–Code-nak nevezett vonalkód, amely már most is több mint egymillió (amúgy kedvezményes vásárlást biztosító, többszáz ezer esetben tagsági igazolványként is használatos) kártyán szerepel. [15] A vásárló minden vásárlás visszaigazolásáról kinyomtatható nyugtát kap az általa megadott e-mail címre, e mellett kérhet áfás számlát is, melyet elektronikus aláírás hitelesít a kibocsátó részéről.

#### A szerzői jogok védelméről



„Teljes könyv, továbbá a folyóirat vagy a napilap egésze magáncélra is csak kézírással vagy írógéppel másolható.” [16]

A hatályos magyar törvények értelmében a szöveges dokumentumok csak írógéppel vagy kézírással reprodukálhatók, fénymásoló géppel nem. Az Interkönyv rendszerében olyan elektronikus könyvek kaphatók, amelyeknek szerzői jogai tisztázottak, hiszen a kiadó mind a szerzői jogokat, mind saját munkájának értékét érvényesíteni kívánja. A könyv vásárlása IP címhez kötött, ez garantálja a jogszerűtlen felhasználás kiküszöbölését. Az olvasó beléptető kódjával – legfeljebb három regisztrált számítógépen – tetszőleges alkalommal megnyithatja a választott művet, azonban csak egyszer nyomtathatja. A letöltött fájlban vízjelek találhatóak, melyek az olvasó, illetve a szerző azonosítására szolgálnak. A könyvoldalakat a File-Open cég [17] által fejlesztett titkosítási eljárás védi az illegális másolástól, ezt másképpen *Digital Rights Managementnek (DRM)*, magyarul digitális jogkezelésnek nevezik. A File-Open kliens minden alkalommal ellenőrzi az olvasó dokumentumhoz való hozzáférési jogosultságát. Amikor megnyit egy megvásárolt dokumentumot, a program ellenőrzi a szerverten és a dokumentumban elhelyezett információk alapján az azonosítóját, s ha mindent rendben talál, akkor megkapja a szervertől a titkos kulcsokat. E nélkül nem olvashatók a könyvek, illetve könyvrészletek. A telepítés után le kell tölteni és meg kell nyitni a PDF dokumentumot az Acrobat Reader-rel, ezután a számítógép készen áll a regisztrálására. Az első könyv megvásárlása előtt ezt mindenképpen meg kell tenni. A kinyomtatott oldalak másolása a törvények értelmében tilos, ugyanakkor az alacsony árak miatt értelmetlen is.



A másolási tilalom egyaránt vonatkozik intézményekre (pl. könyvtárak), cégekre (pl. másoló szalonok) és magánszemélyekre.

### Új lehetőségek kiadóknak és szerzőknek

Az Interkönyv kiadói felülete jelenleg a Typotex Kiadó könyveit tartalmazza, ugyanakkor lehetőséget kínál másoknak is a közösen történő kiadásokra. Az Interkönyvhöz csatlakozó kiadók hozzájuthatnak a keresőszoftverhez, ezáltal az e-kiadói felületen értékesítendő könyveiket kereshetővé, illetve megtalálhatóvá tehetik az interneten.

Az Interkönyv a szerzők számára is új perspektívákat kínál. A könyvkiadás jelentős költségei: a nyomdai, raktározási, kiszállítási és forgalmazói költségek ezúttal elmaradnak, csak a szerkesztés, korrektúra, ábrarajzolás, tördelés teendői és költségei maradnak meg. Ugyanakkor az „inkább ingyen feldobom a netre és majd egyszer rendesen összeállítom” örökös átmeneti állapota is elkerülhető.

Még egy jelentős előny a könyvek folyamatos frissítésének, illetve javításának kényelmes lehetősége. Az internet adta körülmények lehetővé teszik, hogy a szerző rugalmasan kezelje a szöveget, ami azt jelenti, hogy – igény szerint – megjelenés után is módosíthat, kibővíthet, hozzátoldhat akár új fejezeteket, bibliográfiát vagy hivatkozásokat. Ehhez csupán e-mailben kell megadnia az igényét, és a kiadó belépési kódot nyújt számára, amivel hozzáférhet a szöveghez. A módosításokra ilyen esetekben is szerkesztői és lektori kontroll vonatkozik.

### Az Interkönyv támogatói

Az Európai Unió *Kultúra 2000* projektje 2005 óta nem ad támogatást könyvek digitalizálására, mert a digitális tartalom addigra elégségesen gazdaggá, és egyúttal üzletivé vált. A kiadó számára a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivataltól TUDÁS-1-2006-055 (OMFB-00531/2007) számon elnyert kutatási- és fejlesztési pályázat [18] adta az első bátorítást ahhoz, hogy elinduljon a fejlesztés. Számos lehetőség áttekintése, a formális és intuitív SWOT-elemzések egybevetése után kristályosodott ki az az álláspont, hogy a PDF formátum és a File-Open plug-in rendszere illeszkedik leginkább a tervekhez és az adott technológiai háttérhez.

A projekt másik támogatója a *Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesülete (MASZRE)* [19] volt.

### Az Interkönyv első feléve

Az Interkönyv elektronikus kiadói felületének januári megnyitása óta eltelt ciklus eredményeiről a következőkben szeretnék néhány jelzésértékű információt megosztani az olvasóval. A honlap március óta tartja az 5-ös pagerank értéket.

Havonta átlagosan 3000-3500 egyedi látogatója van (januárban a meghirdetés nyomán elérte a 4100 főt), a regisztrált felhasználók száma megközelítőleg 250. Az adatforgalom május közepéig összesen 20 GB volt, a vásárlók 98%-a bankkártyával fizetett. A letöltések megoszlását tekintve ezen időszak alatt kb. 60 teljes könyvet és 120 fejezetet töltöttek le. Az Interkönyv oldalán jelenleg 100 könyv van fent, a legnépszerűbbek közé tartozik *Álmos Attila – Győri Sándor – Horváth Gábor – Várkonyiné Kóczy Annamária: Genetikus algoritmusok* c. könyve, *Csörnyei Zoltántól a Fordítóprogramok*, továbbá *Jakob Nielsen: Web-design* c. könyve. A népszerű könyvek témakörét tekintve arra lehet következtetni, hogy valóban az informatikában jártas érdeklődőkhöz jutott el első körben az Interkönyv híre. A portál népszerűsítésére a kiadó igyekszik minden lehetőséget megragadni. Az áprilisi *Könyvfesztiválon* a kiadó vezetője tartott bemutatót a *Könyvtáros Klubban*; rámutatott azokra az Interkönyvben rejlő lehetőségekre, amelyek a könyvtárak előtt is nyitva állnak. Az ott készült felvétel jelenleg is megtekinthető a honlapon. [20]

A legközelebbi tervek között szerepel a felsőoktatási intézményekkel történő együttműködés kialakítása, hiszen a projekt célközönségének bázisa elsősorban ebből a körből kerül ki. A jövőt illető további kérdésekről egy interjú keretében beszélgettem a kiadó vezetőjével.

### Beszélgetés Votisky Zsuzsával, a Typotex Kiadó ügyvezető igazgatójával

„Tudjuk, mik vagyunk, de nem tudjuk ám, mivé lehetünk.”

Magyarországon az Interkönyv az első és jelenleg az egyetlen elektronikus kiadói portál, amely a tudományos könyvek és szakkönyvek széles választékát kínálja az olvasóközönségnek. A Typotex Elektronikus Kiadó projektjének megvalósulásával új kapuk nyílhatnak meg a könyvkiadás előtt. Egyebek mellett a projektben rejlő lehetőségekről és a tudományos könyvkiadás jövőjéről kérdezte e

cikk szerzője *Votisky Zsuzsát*, a kiadó ügyvezető igazgatóját 2009 márciusában.

S. B.: – *Mi az, ami a Typotex Elektronikus Kiadó esetében előnyt jelentett a projekt megvalósításában? Milyen adottságok, feltételek tették lehetővé azt, ami más kiadóknak ezidáig sem sikerült?*

V. Zs.: – Leginkább két dolgot mondanék. Az egyik, hogy én a 80-as évektől fogva valahogy mindig közel voltam a számítástechnikához. A másik az, hogy makacs vagyok.

S. B.: – *Vannak-e tervei a korábbi nagy projektekkel kapcsolatban, gondolok itt elsősorban a Babel Web Antológiára?*

V. Zs.: – A Babel Web Antológiát részbeni felhasználásra átadtam a *Magyar Könyv Alapítványnak*, tekintettel arra, hogy nemzetközileg elfogadottabb intézmény, mint egy egyszerű magyar kft. A nemzetközi irodalmi piacon is sokkal jobban tudja menedzselni, ez lehetőséget adhat arra, hogy 2010-ben, az *Európai Kulturális Évad* alkalmából Magyarország fölmutathassa azt, hogy vannak próbálkozások az összeurópai nyitásra. A másik fordulat az, hogy a visegrádi projektünk teljessé válik abban az értelemben, hogy e projekt keretében a visegrádi országok be tudják mutatni egymásnak értékes irodalmi alkotásaikat fordításban amellet, hogy ezt angolul és németül is megteszik. Így a Babel Web Antológia a visegrádi országokra nézve teljes kerek egész lesz.

S. B.: – *Régóta kérdés, hogy a tudományos könyvkiadást lehet-e folytatni a fennálló szűk keretek között. A kiadók piaci módszerekkel próbálják csökkenteni veszteségeiket, melyek jelentős részét az illegális fénymásolás kontójára lehet írni. Lehet-e gyógyír a több sebből vérző kiadóknak az Interkönyv projekthez történő csatlakozás? Milyen új dimenziókat nyithat meg az Interkönyv a kiadók számára?*

V. Zs.: – Kicsit az első mondatra reagálok a tegnapi esti olvasmányom alapján, amikor is a reneszánsz humanista írókról és *Dantéről* olvastam. Ott az volt a kérdés, hogy latinul vagy olaszul írjanak-e. Miért is írt Dante olaszul? Azért, hogy többen olvassák. Az 500-700 évvel ezelőtti gondolatok szinte rímelenek a mostani kérdésre. Nem kell feltétlenül magyar nyelvű tudományos könyvkiadás, de a nyelvújítás óta van egy olyan iparkodás, hogy legyen intelligens magyar beszéd. Azt nem tudom, hogy

ez lehet-e gyógyír. Egyelőre semmilyen komolyabb, erősebb marketingmunkát nem végzek. Némiképpen arra gondolok, hogy ez hír, és aki észreveszi, hogy hír, az felkapja a fejét és azt mondja: hm, na, akkor ezt megnézem. Bizony vezető kiadók így voltak ezzel. Azt tudom mondani, hogy komoly helyekről van érdeklődés.

S. B.: – *Mit üzenne Gutenbergnek a távoli múltba?*

V. Zs.: – Azt üzenem, amit *Ofélia* mondott örülési jelenetében: tudjuk, mik vagyunk, de nem tudjuk ám, mivé lehetünk. Ő sem tudhatta, hogy mi lesz belőle, mi se tudhatjuk, hogy mi lesz még itt.

S. B.: – *A tudományos kiadók úgyszintén nincsenek abban a helyzetben, hogy sajtó, tv, rádió stb. reklámra költsenek. Az Interkönyv hírért mégis valahogy el kell juttatni a közönséghez. Milyen lehetőségeket lát a projekt népszerűsítésére?*

V. Zs.: – Leginkább a jó oldalakról való linkelést. Azt tudom válaszolni, hogy valami csuda megtörtént. Ha az Interkönyv pagerank értéke egy hónap alatt nulláról négyre nőtt, akkor itt valami azért nem rossz. Az a lényeg, hogy nem egy költséges nagy cécot kell csinálni, ami egy adott napon százezerre növeli a klikkeléseket, hanem be kell ágyazódnia az internetes hálózatba. Egyrészt a tudatokban, másrészt az oldalakon is ott kell lenni. Egyébként pagerank ügyben azt tudom mondani, hogy úgy tűnik, a könyvkiadók közül Magyarországon a Typotex honlapjáé a legjobb a jelenlegi hetes értékkel.

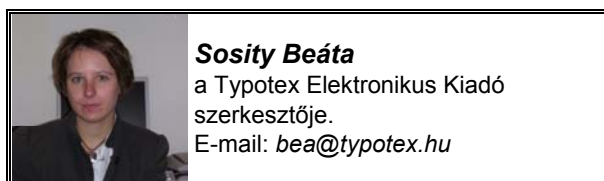
S. B.: – *Az Interkönyv komoly technológiai előrelépést jelent a könyvkiadásban. Felmerül a kérdés, hogy ha a hagyományos könyv nélkül immáron könnyebben boldogul a tartalom, akkor vajon milyen hozadéka lehetnek ennek a forradalomnak a jövőbeli könyvkiadásra nézve?*

V. Zs.: – Mondjuk, lehet egy triviális hozadéka az, hogy nem kell annyi papír. Jól van az a könyv kitálva, de azért azt is be kell látni, hogy a 20. század második felétől fogva a darabszámot illetően túl sok könyv lett legyártva, több mint amennyit elolvastak. Ennek a költséges dolognak látjuk már a hátrányát. Talán ez visszább szorítódik és nem lesz ebben pazarlás. Lesznek könyvek, csak nem lesz ilyen magas kiadásban vagy zúzdában végződő példányszám. Mindez nem azt jelenti, hogy mostantól fogva minden könyv el lesz adva. Azt hiszem, hogy az értelmetlen túltermelésnek elejét lehet venni. Én spórolós vagyok.

## Irodalom

- [1] <http://www.digikonyv.hu/>
- [2] <http://www.digikonyv.hu/index.php?ver=digikonyv>
- [3] <http://whhttp://www.digitalia.hu/Info.aspx?InfoUsage=Privacywww.digitalia.hu/>
- [4] <http://www.digitalia.hu/Info.aspx?InfoUsage=Privacy>
- [5] <http://www.akonyv.hu/>
- [6] <http://ekonyvtar.hu/ekonyvtar.php>
- [7] <http://www.hpebook.hu/>
- [8] <http://www.uhu.hu/ebook.jsp>
- [9] <http://www.uh.hu>
- [10] <http://www.worldinternetproject.net>
- [11] A digitális jövő térképe: A magyar társadalom és az Internet. Gyorsjelentés a World Internet Project 2006. évi magyarországi kutatásának eredményeiről. ITHAKA Kht., Budapest
- [12] <http://plugin.fileopen.com/all.html>
- [13] <http://get.adobe.com/reader/>
- [14] [http://www.interkonyv.hu/index.php?page=fizetesi\\_modok#bankkartya](http://www.interkonyv.hu/index.php?page=fizetesi_modok#bankkartya)
- [15] [https://www.debitcode.com/portal?node=0&load=text\\_partnereknek](https://www.debitcode.com/portal?node=0&load=text_partnereknek)
- [16] 1999. évi LXXVI. Törvény a szerzői jogról. IV. fejezet 35§.  
Forrás: <http://www.artisjus.hu/aszerzoijogrol/jogszabalyok.html>
- [17] <http://www.fileopen.com/>
- [18] <http://www.nkth.gov.hu/>
- [19] <http://www.maszre.hu/>
- [20] <http://www.cboxmm.com/konyvfesztival/typotex/>

Beérkezett: 2009. V. 29-én.



---

## Kiberháborúra készülnek a nagyhatalmak

Erre figyelmeztet egy vírusirtó cég, amely külső szakértőkre hivatkozva emeli ki az egyre nyilvánvalóbbá váló készülődést. A nagyhatalmak a védelem mellett a támadási lehetőségeket is szélesítenék.

A McAfee által közzétett írásban arról olvashatunk, hogy ebben a kérdésben a legtöbb megfigyelő egyetért – nem vitás tehát, hogy a nagyhatalmak (elsősorban az USA, Kína, Oroszország, Franciaország és Izrael) minden erejükkel azon vannak, hogy kibővítsék saját eszköztárukat, amely igencsak jól jöhet egy esetleges konfliktus esetén. A kibővített kiberháború lehetőségével már jó ideje számolnak a szakértők, ám ez a lehetőség eddig magyarázható volt a nemzetközi sajtó hisztériakeltésével. Most azonban úgy tűnik, hogy a nagyhatalmak már komolyan veszik a kérdést, az elmúlt évek kisebb akcióit követően pedig kifinomult eszközökkel és módszerekkel kísérleteznek, amelyek saját támadásaikat segíthetik majd. Néhányan kiberhidegháborút emlegetnek, amelyben egyelőre a felkészülés, a saját erők kibővítése és azok támadó képességeinek fokozása kapja a fő hangsúlyt, a helyzet azonban gyorsan forróvá válhat.

Emlékezhetünk arra, hogy Észtországban és Grúziában már volt példa összehangolt külső támadásra, elsősorban orosz részről. Idén Dél-Koreát és a csendes-óceáni főbb vonalakat támadták, amit egyes katonai szakértők az észak-koreai rezsim kísérletezésének fognak fel – a cél ez esetben az lehetett, hogy kiderítsék, mennyire tudják zavarni a déli szomszéd és az Egyesült Államok közötti kommunikációt egy esetleges konfliktus esetén, ami nyilván jelentős stratégiai előnyt jelentene számukra.

Az elkövetkező 20-30 évben a kiberháború egyre inkább a hagyományos konfliktusok jelentős komponensévé válhat. Jelenleg a legnagyobb gondot a saját hálózat megóvása jelenti, tekintettel az internet nemzetközi jellegére.

/SG.hu Hírlevél, 2009. november 18., <http://www.sg.hu/>

(SzP)

## Könyvtári rendszerek jelene és jövője a BME Fizikai Intézetének könyvtárában

### Fejlesztések és egy sikeres együttműködés kezdete

*A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Fizikai Intézetének könyvtára, több mint 40 éves fennállása során, mindvégig igyekezett a kor színvonalának megfelelő szakkönyvtári szolgáltatást nyújtani, miközben elsődleges feladatákként az egyetemi oktatók, kutatók és hallgatók mindennapi elvárásainak próbált megfelelni. A könyvtár állományának számítógépes nyilvántartása kezdetben MicroISIS rendszerben történt, majd az időközben felmerülő problémák és új igények egy saját fejlesztésű rendszer készítését tették szükségessé. A jelenleg is használatban lévő, BVi 3 névre keresztelt szoftverben a közelmúltban további hasznos fejlesztéseket végeztek. Ennek köszönhetően a fizika különböző szakterületei iránt érdeklődők az intézet falain túlról is betekinhetnek a különleges gyűjteménybe. A fejlesztés mellett azonban egyre nagyobb szerepet kap az együttműködésre épülő munkák előkészítése is.*

#### Néhány szó a Fizikai Intézet könyvtáráról

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Fizikai Intézete négy tanszék, vagyis szakterület tudományos tevékenységét irányítja. Nevezetesen az Atomfizika, a Fizika, az Elméleti Fizika és a Kísérleti Fizika Tanszék alkotja az intézetet. Az együttműködésre már az 1960-as évek elejéről találunk adatokat. Az akkoriban leginkább a Kultúrmérnöki, vagyis Építőmérnöki Karon (Kísérleti Fizika Tanszék) és a Villamosmérnöki Karon (Atomfizika Tanszék és Fizika Tanszék) jelentős kutatásokat végeztek. Alig egy évtizeddel később, az egyetem különböző szervezeti egységeihez tartozó, fizika területét érintő kutatásokat egy intézmény alá rendezték, de az egyes területek részben megtartották önállóságukat is<sup>1</sup>. Az 1970-es évek második felétől már csak a BVi 3 kóddal jelölt Fizikai Intézet elnevezéssel találkozhatunk. A szervezeti változások a könyvtári ellátásban is megmutatkoztak. A különféle kódok arról árulkodnak, hogy az egyetem működése során mely szervezeti egységek tartották fontosnak, hogy önálló tanszéki, később intézeti gyűjteményeket hozzanak létre a kutatás és a képzés hatékonyabb támogatására. A Fizikai Intézet felállítását követően a kisebb gyűjteményekből egy jelentősnek számító tudományos szakkönyvtárat hoztak létre. Az intézet könyvtára jelenleg közel tízezer kötet könyvet és háromezer kötet folyóiratot számlál<sup>2</sup>, melyek kb. 98%-a idegen nyelvű, és az előzetes becslések

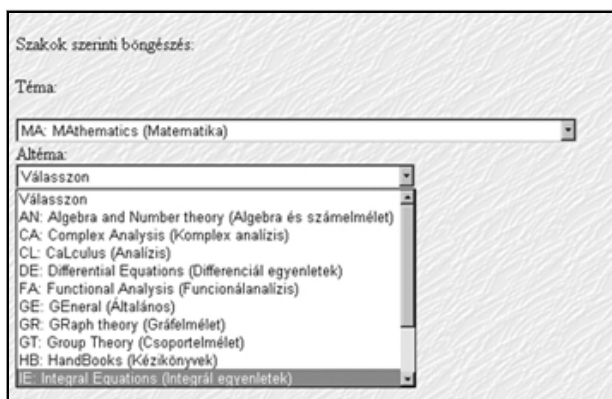
szerint alig 30%-a található meg a központi könyvtár állományában. A gyűjteményben 35 kötet 1850 előtti muzeális kiadványt, valamint tudománytörténeti szempontból különlegességnek számító műveket is találhatunk.

Az intézet könyvtára fennállásának kezdete óta korlátozottan nyilvános szakkönyvtárként működik, elsősorban az egyetemi oktatást szolgálva, de ajtaja nyitva áll a gyűjtemény iránt érdeklődő külső kutatók előtt is.<sup>3</sup>

A könyvtár, gyarapítását és szolgáltatásait tekintve önálló szervezeti egység, az intézet mindenkor vezetője határoz működésének feltételeiről, de mint a Műegyetem könyvtári hálózatának tagja, néhány szabályt be kell tartania. Az együttműködési szabályzat alapján<sup>4</sup> az intézeti könyvtár a beszerzett dokumentumokat tartós nyilvántartásba vétel után a központi könyvtár elektronikus katalógusába (Aleph) feldolgoztatja, majd az intézeti politikának megfelelően szolgáltatja. Könyvtárközi kérés esetén a kért művet akkor is rendelkezésre bocsátja, ha az éppen oktatónál van tartós kölcsönzésen. A fenti szabálynak köszönhetően a tanszéki könyvtárak, így a Fizikai Intézet könyvtárának állományát az Aleph-ben 1986 óta folyamatosan feldolgozzák. A kérdéses alkönyvtárból a központi katalógus jelenleg közel 1200 címet tart nyilván<sup>5</sup>. A korábban beszerzett művekről jelenleg csak az intézet könyvtárában kaphatunk ponto-

sabb tájékoztatást, ugyanis a rekatalogizálást saját hatáskörben, az igényeknek megfelelő ütemezésben végezték.

A könyvtár egy szabadpolcos olvasóteremmel, valamint a folyosókon elhelyezett zárt szekrényekkel várja az érdeklődőket. Az eligazodást egy könyvtári alkalmazott, és a 21 szakcsoportba, összesen 136 témakörbe rendezett gyűjtemény (l. 1. melléklet), azon belül szerzői betűrend segíti. A kiemelt kézikönyvtári állomány, a polcokra kihelyezett kurrens folyóiratok és a hallgatók számára leválogatott nagy(obb) példányszámú tankönyvek és jegyzetek mind az olvasók kényelmét szolgálják. A könyvtár számítógépén a teljes gyűjteményben szerző, cím és szakjelzet (1. ábra) szerint is kereshetünk.<sup>6</sup>



1. ábra Böngészés a szakjelzetek között

## Az elektronikus katalógus múltja és a jelene

Mint már korábban is említettem, a könyvtárban az 1990-es évek elején vette kezdetét az adatbázis-építés. Akkoriban a fő cél az volt, hogy a lehető legkisebb költséggel, de minél gyorsabban számítógépen is kereshető legyen a könyvtár állománya. A terv rövid távú stratégiáját mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a feldolgozás során a minimális adatbevitelre (szerző, cím, szakjelzet, esetleg megjelenési hely és év) törekedtek, figyelmen kívül hagyva bizonyos szakmai szabályokat is. Nagyjából ugyanebben az időben kezdték építeni a központi könyvtár adatbázisát is, ahol a szakmai normáknak megfelelő leírások kevésbé látványos tempóban haladtak és a rekordok előállításának költsége is nagyobb volt. Miközben a központi könyvtár katalógusába folyamatosan érkeztek az új beszerzésből származó szabványos re-

kordok, az intézeti nyilvántartás a nívumszerű rekatalogizálásnak köszönhetően rohamosan gyarapodott. A könnyen elérhető adatok szép lassan felváltották a cédulákat mind a keresésben, mind a kölcsönzésben. Az 1990-es évek közepétől a feldolgozás lelassult, ugyanis a hiányos leírások nem mindig tették lehetővé a pontos azonosítást. A használat alkalmával megkezdődött a korábban bevitt rekordok kiegészítése, valamint a pontosabb leírások készítése. A könyvállomány akkoriban közel 11 000 tétel volt, amelyből kb. négyezer már fel volt dolgozva. Az ezredforduló azonban újabb problémákat hozott. Az adatbázist tartalmazó rendszer meghibásodott, és a mentések ellenére jelentős adatvesztés következett be. Az adatmentéssel kapcsolatban az intézet vezetője a központi könyvtárhoz fordult, melynek segítségével a bevitt adatok közel kétharmadát sikerült megmenteni, de bizonytalan volt, hogy a meghibásodott, illetve a mentés során a megmaradt adatok sérültek-e, és ha igen, milyen mértékben. Az igazi problémát a kölcsönzési adatok, illetve a cédulakatalógus lezárását követő rekordok többségének elvesztése, és az adatok esetleges megbízhatatlansága okozta. A két könyvtár vezetője, a szakmai szempontokat is figyelembe véve úgy határozott, hogy a kimentett adatokat átmenetileg célszerűbb egy saját fejlesztésű szoftverbe konvertálni, amely sokkal jobban igazodhat az intézet igényeihez. A saját fejlesztés mellett szólt a szabványokat mellőző adatfelvétel, a szakjelzetek kezelésének problematikája, amelyet alkönyvtári szinten az Aleph akkori verziója nem tudott megfelelően kezelni, a speciális funkciók (pl. leltározás) iránti igény és végül az egyszerű kezelhetőség. Az is az Aleph ellen szólt, hogy a könyvtár-informatikai és a katalógizáló munkatársak kapacitása már amúgy sem volt elég, hiszen a BME KTK<sup>7</sup> és az OMIKK összevonását követően a két könyvtár adatbázisának (bár mindkettő Aleph-et használt, az adatfelvétel során kialakult eltérő szemlélet sok esetben nem tette lehetővé a megfelelő duplumszűrés) korrekciója folyt.

A fejlesztés előkészítő szakaszában pontosan meg kellett határozni azokat a funkciókat, amelyekre a későbbiekben az intézeti könyvtár igényt tart. Hosszas előkészületeket követően 2004 tavaszán kezdetét vette a BVi 3<sup>8</sup> elnevezésű szoftver fejlesztése. Első lépésben az ISIS adatbázist konvertálni kellett SQL-be, ez az adatok, karakterek és a szerkezet konverzióját jelentette. Ezt követte a listázó felület kialakítása, amely az adattartalom szempontjából volt szükséges. Ehhez jött a mezőstatisztika készítése az adatbázis elemzéséhez. A mun-

kának ebben a fázisában újabb megoldásra váró kérdések merültek fel.

Vajon az olvasóknál, vagy a könyveknél lévő kölcsönzési adatok érvényesek? Be kellett látni, hogy a könyveknél lévő kölcsönzési adatok hibásak, ezért ezeket törölni kellett. Kiderült, hogy szükség lenne az olvasók, illetve a könyvek adatainak módosítására, új elemek egyszerű felvételére. Ehhez létre kellett hozni egy űrlapformátumot, melybe lehetőség szerint a teljes bibliográfiai mezőket definiálni kellett, miközben meg kellett adni a kötelezően kitöltendő mezőket (2. ábra). Könnyen kezelhető keresési felület (3. ábra) kialakítása is fontos volt, amelyhez a következő lehetőségeket kínálta fel a rendszer:

2. ábra Bibliográfiai rekordok beviteli űrlapja, melyen a kötelező mezőket csillag jelöli

- olvasó neve: a kölcsönzés során leggyakrabban előforduló szempont,

## Budaházy I.: Könyvtári rendszerek jelene és jövője ...

- könyv címe,
- szerző (nem definiáltuk a különféle szerzői minőségeket, mert a korábbi tapasztalatok azt mutatták, hogy könyvtárkezelő esetében nem elvárható ez az ismeret),
- vonalkód: kölcsönzési munkánál és leltározásnál is meggyorsítja a munkát a vonalkód beolvasása, valamint csökkenti a hibázás lehetőségét,
- raktári jelzet: a szakjelzet lehetővé teszi a tematikus keresést.

Kölcsönzés	Visszavétel	Példányok	Hasművek	Kölcsönzések	Szakjelzetek	Lejárás	Kilépés
553 db találat							
Raktári szám	Főcím	Alkalm				Szerző(ók)	
ST.GE.L002	2000 solved problems in mechanical engineering thermodynamics					Lévy, Peter E	
ST.GE.D003	A commentary on thermo-dynamics					Day, W.A.	
ST.NL.H001	Advanced pynergetics					Hakem, H	
VILST1	A könyv					Barnóka K. Kálmán	
VILST1	A függvényelmélet és a funkcionálanalízis elemei					Kölnösgyrov, A.N Fornai, Sz.V.	
ST.NL.S003	A késoz	Véletleneszeru jelensegek nemlinearis rendszereiben				Szepfalussy Peter Teti Tamás	
ST.NL.S003	A késoz	Véletleneszeru jelensegek nemlinearis rendszereiben				Szepfalussy Peter Teti Tamás	
ST.NL.S003	A késoz					Szepfalussy P. Teti T.	
ST.NL.S003	A késoz					Szepfalussy P. Teti T.	
ST.GE.R002	A modern course in statistical physics					Reich, L.E	
ST.GE.R002	A modern course in statistical physics					Reich, L.E	
ST.GE.R002	A modern course in statistical physics					Reich, L.E	

3. ábra Keresési eredmények az ST szakjelzet töredékre. A találati halmazból tovább navigálhatunk az egyes példányokhoz, valamint a kiemelt sor jelzi, hogy az adott műpéldány kölcsönözve van

A menüvezérelt felülettel az alábbi funkciók érhetőek el: kölcsönzés, visszavétel, kölcsönzések listája, könyvek (szerzője, címe), szakcsoportok, olvasók és végül a kilépés. A kölcsönzést kezelő képernyő kialakításakor is az egyszerű, jól átlátható struktúra dominált. Megfelelő gombra kattintva – kölcsönzés, visszavétel – egy mozdulattal végbe ment a módosítás. A szoftver a lejárt kölcsönzésekről eltérő színnel és a lejárat határidő feltüntetésével értesíti a könyvtárost.

Az adatmentésnek induló rendszerfejlesztésnél nem volt külön igény a több felhasználói szintet kezelő jogosultsági rendszerre, ezért ez nem is szerepelt az első szakaszban. A felmerülő igények közül a fejlesztés első fázisából csupán a vonalkód, illetve a szakjelzet nyomtatásának lehetősége maradt ki. Az adatbázis korrekciójának második szakaszában újabb konverzióra volt szükség, ugyanis az ISIS formátumára épülő rekordszerkezet (rekord sorszáma, mezőazonosító, mezőérték) lassú lekérdezéseket eredményezett, ami a hibák gyors kiszűrését igencsak megnehezítette. A rekordon belül ismétlődő mezők – pl. a szerzői neveknel – is problémát jelentettek. A második konverziót követően a korábbi rekordok egyes mezőiből oszlopok lettek, az ismétlődő mezőelemek elválasztása %-jellel vált egyértelművé, így a ko-

rábbi rekordok a műveletet követően egy-egy sor-  
nak feleltek meg (l. 2. melléklet).

A második konverziót követően az állomány növe-  
kedését tapasztaltuk. Ennek oka egy komoly hiá-  
nyosság volt, ugyanis nem feltételeztük azt, hogy  
nincs minden műnek legalább címe, vagy vonal-  
kódja. Ezeket nem lehetett generikusan javítani,  
hanem egy lekérdezést követően egyesével kellett  
a hiányos rekordokat ellenőrizni, módosítani, vagy  
törölni.

A közel másfél hónapig tartó tesztelés után újabb  
észrevételeket követően a fejlesztő újabb javításo-  
kat és módosításokat hajtott végre, melyek több-  
nyire a kölcsönzési modult (4. ábra) érintették:

- olvasók közötti keresés lehetősége,
- kölcsönzési adatok konverziója,
- az olvasói rekord kiegészítése e-mail mezővel  
(5. ábra),
- bevitt kölcsönzések megtekintése. A vissza  
linkre kattintva megjelennek a kölcsönzött mű  
adatai, és az olvasó neve mellől eltűnik a köl-  
csönzés. A találati halmazból tovább navigálha-  
tunk az olvasó adataihoz, valamint a példányok-  
hoz is (6. ábra).

Élő kölcsönzések listázása:

Mű címe szerint Növekvő sorrendben Lista

Mű címe  
Olvasó neve  
Lejárat  
Kölcsönzés ideje

4. ábra **Kölcsönzési adatok lekérdezési lehetőségei**

Élő kölcsönzések listázása:

Olvasó neve szerint Növekvő sorrendben Lista

Kölcs idő	Rakt. szám	Cím	Olvasó	Visszavétel
2009-01-23	QM.QIP001	Lectures on quantum computation, quantum error correcting codes and information theory	[redacted]	Vissza
2009-02-06	BVI3-11673A	Lectures on quantum computation, quantum error correcting codes and information theory	[redacted]	Vissza
2009-01-23	QM.QIM001	Quantum bits and quantum secrets	[redacted]	Vissza
2009-02-06	BVI3-11665A	Quantum bits and quantum secrets	[redacted]	Vissza
2009-01-23	MA.GE.D007	Ten lectures on wavelets	[redacted]	Vissza
2009-02-06	BVI3-11666A	Ten lectures on wavelets	[redacted]	Vissza
2009-01-23	MA.GE.J005	Two versions of wavelets and applications	[redacted]	Vissza
2009-02-06	BVI3-11667A	Two versions of wavelets and applications	[redacted]	Vissza
2009-03-10	MS.SU.G001	Szlárdtestek felületfinkája	[redacted]	Vissza
2009-03-24	BVI3-08415A	Szlárdtestek felületfinkája	[redacted]	Vissza
2006-02-16	SS.MM.F001	Lecture notes on electron correlation and magnetism	[redacted]	Vissza
2006-03-02	BVI3-10997A	Lecture notes on electron correlation and magnetism	[redacted]	Vissza

6. ábra **Élő kölcsönzések listája, melyben eltérő szín jelzi a lejárt kölcsönzéseket.**

Vonalkód: [redacted]

Név: [redacted]

Státusz: [redacted]

Szem.ig.szám: [redacted]

Lakcím: [redacted]

Foglalkozás: [redacted]

Munkahely: [redacted]

Telefon: [redacted]

Könyvek listája: [redacted]

E-mail cím: [redacted]

Beíratkozás dátuma: 2008-02-12

Módosít

Kölcsönzések:  
Az olvasónak 1 db élő kölcsönzése van.  
Kölcs. idő Lejárat Lejárati szám Mű címe  
2009-01-26 2009-02-09 BVI3-09743A Methods of quantum field theory in statistical physics  
Útkeresés

5. ábra **Az olvasó adatainak beviteli űrlapja**

Annak ellenére, hogy a központi könyvtár szakem-  
berei tájékoztatták az intézet könyvtárát az olvasói  
felület praktikus kialakításával kapcsolatban – pél-  
dául az olvasó láthassa saját kölcsönzéseit, hosz-  
szabbíthatson, esetleg tájékoztatást küldjön a lejárt  
kölcsönzésről – a javaslatokra nem tartottak  
igényt.

A fejlesztés első szakaszából kimaradó vonalkód  
és szakjelzet nyomtatásának kérdése a második  
szakaszban megoldódott. A szoftver a leltári  
számból automatikusan vonalkódot generált,  
amelynek nyomtatása az előre definiált formátum-  
ban egyetlen gombnyomással megoldhatóvá vált.  
Hasonló egygombnyomásos módszerrel készült a  
szakjelzet gerincmatricája is (l. a 2. ábra alján).

Menet közben a Fizikai Intézet könyvtárát az aktuális teljes körű állományellenőrzés feladata is sújtotta, melynek köszönhetően a programba a vonalkód alapján történő leltározás funkciója is bekerült.

Egy évvel a program átadása után az intézet a következő újabb igényekkel állt elő:

- a könyveknél jelezni kellene a lista elején, hogy kölcsön van-e adva,
- az olvasók kölcsönzési listájában a hosszabbítás lehetőségének felkínálása,
- visszavétel gomb mellé egy megerősítés jóváhagyása,
- élő kölcsönzéseknél az oktatók, illetve hallgatók elkülönítése,
- kötelező mezők listájának szűkítése,
- olvasói adatoknál is lehessen hosszabbítani a kölcsönzést,
- olvasói adatoktól a könyvek adataihoz navigálás lehetősége,
- olvasói státuszok megadása legördülő menüből (5 db), melynek függvényében változtatható a lejárat határidő,
- könyveknél kölcsönözhető és nem kölcsönözhető státusz megadása.

A fent említett igények megoldását átmeneti rendszerről lévén szó, nem tartottuk szükségesnek, így a fejlesztési munkák helyét hosszabb időre az adatfeltöltés vette át. A gyűjtemény mérete az állományellenőrzést, illetve a selejtezést követően valamivel tízezer kötet alá csökkent, melynek 98%-a megtalálható a BVi 3 adatbázisában.

Ezt követően az intézet újraértékelve a szoftverrel kapcsolatos igényeit, a következő három területen tartotta fontosnak a további fejlesztést, amelyet saját erőből oldott meg.

- Jogosultsági szintekkel ellátott beléptető rendszer implementálása, hogy a könyvtár állománya nyilvánosan is böngészhető lehessen.
- Különböző olvasói státuszok alkalmazása, melynek függvényében a lejárat határidő is automatikusan módosítható.
- Új szakjelzet felvételének lehetősége, amely rugalmasan igazodik a tudomány aktuális trendjeihez.

A program újabb frissítést és konverziót követően PHP 5.2-ben fejlesztve, Apache 2.2.4-es környezetben, PostgreSQL SQL adatbázis alatt fut Linux szerveren.

## Hosszútávú terv az együttműködés jegyében

A Fizikai Intézetben 2008 nyarán befejeződött az állomány egészét érintő revízió, valamint a könyvek feldolgozása. Azonban továbbra is megoldatlan maradt a szabványos adatszerkezet hiányából adódó kompatibilitás és együttműködés kérdése. A BVi 3 adatbázisa független a BME OMIKK Aleph rendszerétől, így az új beszerzések dupla feldolgozása (egy szabványos, valamint a szakszerűtlen) továbbra sem szűnt meg. A hosszú távú terv az, hogy az intézeti gyűjtemény a komplex egyetemi könyvtári rendszer szerves részévé váljon, és hogy a szakterület iránt érdeklődőknek ne kelljen többféle rendszerben ugyanazt a keresést elvégezni. Az Aleph rendszer alkalmazása mellett szól az is, hogy az adatbázis karbantartásával és frissítésével járó feladatokat szakképzett személyzet végezné, de ez most nem áll rendelkezésre. A dokumentumrekordok HUNMARC formátuma, szabályos adatfelvétele címeírása és osztályozása az országos vérkeringésbe is bekapcsolná az értékes gyűjteményt, valamint szorosabb együttműködést tenne lehetővé a hasonló szakterületen működő könyvtárakkal, mint például a KFKI könyvtárával<sup>9</sup>. Az intézet teljes könyvállományának integrálása a BME OMIKK rendszerébe bár szakmailag megalapozott, komoly módszertani és informatikai előkészítést igényel. Mivel emberi erőforrás hiányában nehezen felmérhető, hogy a munkálatok teljes befejezése meddig húzódhat, 2009 elején szükségesnek tartottuk a házi fejlesztésű szoftver továbbfejlesztését.

A munka előkészítő szakaszában felmérést készítettünk, hogy az intézeti állománynak mekkora része található az Aleph rendszerében. Kiderült, hogy a teljes könyvállományból (9596 kötet) jelenleg 1195 rekordnak<sup>10</sup> már elkészült a szabványos leírása, amelyből 869 egyedi tétel. A szóban forgó rekordok többnyire az elmúlt évtized dokumentumaira mutatnak, melyeknek példányadatai kiegészítésre szorulnak. A központi könyvtár címfelvételei mellett található állománysorok többsége csupán a tanszéki kódot és a példány aktuális státuszát tartalmazza, valamint 2000 óta a konkrét műpéldány alkönyvtári leltári számát is jelzi az Elhelyezés (példányé) mezőben. Ennek oka, hogy a tanszéki, intézeti (későbbiekben alkönyvtári) gyűjtemények szigorúbb korlátozások mellett működtek, az egyes példányokat többnyire nem kölcsönözték-e, mivel a legszükségesebb szakkönyvek duplumként hozzáférhetőek voltak a központi



könyvtárban is. A gazdasági helyzet változásával azonban az oktatás szakirodalmi ellátása kissé decentralizálódott, a szűkebb szakterületek ellátása a hallgatói létszámhoz és az aktuális kutatási trendekhez igazodva a még létező, funkciójában egyre jelentősebb alkönyvtárakra hárult. A könyvtári hálózatnak köszönhetően az oktatók kényelmesebben és kedvezőbb feltételekkel vehetik igénybe a specifikus gyűjteményeket, a hallgatók szinte a képzés helyén hozzáférhetnek a szükséges szakirodalomhoz, és a tematikus elrendezésnek köszönhetően akár olyan műveket is kézbe vehetnek, amelyek nem szerepeltek a kötelező olvasmányok listáján. A központi könyvtár eközben részben mentesül a szűkebb érdeklődési kört érintő dokumentumok beszerzése és a szolgáltatás feladatai alól, amelynek megoldása általánosabb gyűjtőkörére való tekintettel szerencsésebb is tanácséki szinten. A fenti adatokból is kiderül, hogy ezen alkönyvtárak 70-80%-ban olyan dokumentumokat tartalmaznak, amelyek a BME OMIKK állományában nem fellelhetők.

A Fizikai Intézet könyvtára számára az egyetemi hálózaton túl további együttműködés megteremtésére is lehetőség nyílik. Mint már említettem, a KFKI könyvtára a BME OMIKK-hoz hasonlóan az Aleph rendszert használja, valamint a két intézmény kutatási profilja hasonló. A kutatóintézettel folytatott előzetes megbeszélés során kiderült, hogy az együttműködés mindkét fél számára előnyös lenne, ugyanis az azonos integrált rendszer lehetővé tenné a rekordok egyszerű átvételét, valamint a két intézmény adatbázisában való közös keresést.

### **Megvalósítás a közeli jövőben**

Ha pontosan akarunk fogalmazni, akkor a Fizikai Intézet könyvtárállományának feldolgozása a BME OMIKK integrált rendszerébe, már megkezdődött. Annak ellenére, hogy már közel 1200 tételt tartalmaz a katalógus, a munka igazán nehéz része, a rekatalogizálás még nem vette kezdetét. Az eddigi gyakorlattól eltérően ebben a munkában nem csupán a központi könyvtár szakképzett munkatársai vesznek részt, hanem az intézet – jelenleg szakirányú képesítéssel nem rendelkező – könyvtárosa is. A munkálatok megkezdése érdekében a központi könyvtárnak átmenetileg engedményeket kellett tenni, mely korábban nem tette volna lehetővé, hogy képzetlen kollégának olyan jogosultsági legyenek, mint az intézet könyvtárosának. Az alkönyvtár és a BME OMIKK közötti szóbeli megál-

lapodás szerint az adatbázis bibliográfiai és példányadatainak feltöltéséig, valamint a kölcsönzési modul használatba vételéig a könyvtár kijelölt kezelője szakmai továbbképzésen vesz részt.

A munka menetének kialakításakor az egyik szempont a jövőbeni igények pontos meghatározása volt, amely kiterjedt a modulok használatára és az adatbevitelhez szükséges mezők pontos meghatározására. Nagy hangsúlyt fektettünk a jogosultsági szintek pontos meghatározására is: ennek elsődleges célja az alkönyvtárhoz nem tartozó adatok védelme volt, ezzel is csökkentve a későbbiekben elkövethető hibák lehetőségét. Első lépésként leválogattuk azokat a bibliográfiai tételeket, amelyeknek az intézetre utaló jelzetük volt.<sup>11</sup> Ezek minden esetben kiegészítésre szorulnak, ugyanis korábban az alkönyvtáraknál csupán annak szervezeti kódját, a dokumentum leltári számát és példányszámát, valamint többkötetes művek esetén a kötetek számát tüntettük fel. A hosszú távú stratégiában szereplő kölcsönzési igény azonban szükségessé tette a vonalkód, valamint a kölcsönzést is lehetővé tévő státuszok kialakítását. A státuszok alkalmazására már volt kialakult gyakorlat, de a vonalkódok alkalmazása újabb kérdéseket vetett fel. Korábban a vonalkódokat a BVI 3 szoftverrel lehetett előállítani, melyet az intézeti kódból és a leltári számból automatikusan generált a program, majd ezek nyomtatása egyesével történt. Az Aleph-ben ennek megvalósítása komoly nehézségeket jelentene, ezért arra az elhatározásra jutottunk, hogy a vonalkódok továbbra is megtartják a régi formátumot (BVI3-000000), de a jövőben nem követik a leltári azonosítót, így egyszerre nagyobb mennyiség nyomtatása is megoldható, kiküszöbölve az egyedi azonosítók véletlen duplikálását.

A következő problémát a szakjelzetek alkalmazása vetette fel. Ezeket is a példányok oldalán találtuk célszerűnek. Annak érdekében, hogy a BME OMIKK által használt olvasótermi jelzetek ne keveredjenek az alkönyvtár jelzeteivel<sup>12</sup>, egy használaton kívüli mezőt kerestünk, amelyet alkönyvtár-érzékeny beállítással főcsoportok szerint predefiniáltunk. A szakjelzet első két betűje böngészőlistából választható, majd a II. mellékletben ismertetett módon bővíthető. Erre a megoldásra azért volt szükség, mert az egyes részterületek folyamatos specifikációja miatt az intézeti könyvtárosnak minden esetben a rendszerkönyvtárost kellene segítségül hívni, ha az alcsoportokban változtatni szeretne. Ezzel a megoldással azonban lehetővé vált a téma szerinti keresés, és a szakjelzetek egysze-

rű bővíthetőségének lehetősége is. Sajnos a szakjelzet nyomtatásának lehetőségét a jövőben más módon kell majd megoldani.

A munka második fázisában kerül sor a rekatalogizálásra. Ennek első lépéseként lehetővé kell tenni, hogy az egyes dokumentumok behasonlítása lehetőleg több könyvtár – nevezetesen a KFKI és a BME OMIKK – katalógusában egyszerre történjen. Erre azért volna szükség, hogy a hasonló gyűjtőkörből adódó, valamelyik könyvtár adatbázisában már feldolgozott bibliográfiai tételek átvehető, illetve kiegészíthetők legyenek. A KFKI adatbázisából, az intézeti könyvtáros által leválogatott rekordok először az olvasók számára nem látható részbe kerülnének, hogy bizonyos tartalmi jelölőket a BME OMIKK saját szakrendjének megfelelően lehessen javítani. Az ellenőrzést és a tezaurusz-megfeleltetést követően a rekordok a nyilvános katalógusban is megjelennek. Arra vonatkozóan még nincsen kidolgozott terv, hogy az intézmények közötti tezaurusz-megfeleltetés milyen módon – automatikusan, vagy manuálisan – történjen, ezt majd a gyakorlat dönti el. Azoknak az egyedi dokumentumoknak a rekatalogizálása, amelyekről még nem készült bibliográfiai rekord, régi cédula-katalógus, vagy autopszia alapján történik. A címléírást és szakozást a BME OMIKK szakképzett munkatársai végzik, megőrizve ezzel a könyvtár katalógusának szemléletbeli és színvonalbeli folytonosságát.

A rekatalogizálás előkészítésekor a jogosultsági lehetőségek definiálása igen fontos kérdés volt. A bibliográfiai rekordok áttöltésére és az alkönyvtári példányadatok kiegészítésére jogosult az intézet könyvtárosa, de nem jogosult olyan műveletek végrehajtására, melyek a BME OMIKK állományát, illetve más alkönyvtár adatainak módosítását érintenék. Az intézeti gyűjtemény kezelője nem jogosult semmiféle törlési művelet végrehajtására, erre csupán a hálózati könyvtárak feladatait koordináló munkatársaknak van lehetősége, mely vonatkozik a későbbiekben esedékes állományapasztásra is.

A munka utolsó fázisa a kölcsönzési adatbázis feltöltése lesz. A jelenlegi koncepció szerint a Fizikai Intézet könyvtárának csak olyan olvasó lehet regisztrált tagja, vagyis csak az kölcsönözhet, aki a BME OMIKK-nak már beiratkozott olvasója. Az intézeti könyvtár kezelője csak az alkönyvtári példányok kölcsönzésére és visszavételére jogosult, késedelmekkel kapcsolatos pénzügyi műveleteket az adatbázisban nem hajthat végre. Az alkönyvtárakkal kapcsolatos korlátozás vonatkozik a BME

## Budaházy I.: Könyvtári rendszerek jelene és jövője ...

OMIKK olvasószolgálati munkatársaira is, megelőzve ezzel az egyes könyvtári állományok lehetséges keveredését.

A jogosultsági szintek előzetes, jól átgondolt kialakítása nem csupán praktikus, de szükségszerű is, hiszen így a későbbiekben más alkönyvtárak esetén is alkalmazható lehet. A korlátozások rendszerre nem csupán az egyes könyvtári egységek, adatok védelmét szolgálja, hanem a hibák lehetőségének minimalizálásával a munkatársakét is. A paraméterek helyes beállítása, valamint a hozzáférési kulcsok megfelelő definiálása a napi munkát átláthatóvá, egyszerűbbé teheti, miközben a speciális szempontoknak megfelelő lekérdezésekre is lehetőség nyílik.

## Összegzés

A Fizikai Intézet könyvtárában használt szoftverek, valamint a dokumentumok alapvető könyvtári szabályokat nem követő tömeges feltárása olyan helyzetet idézett elő, amelynek következtében a gyűjtemény folyamatos kényszerpályára ítéltetett. Úgy tűnik, hogy az évek óta tartó küzdelem lassan a végére ér, és az Aleph rendszerében hosszú távú, együttműködésen alapuló megoldás váltja fel a korábbi elképzeléseket. A közös platformra helyezett munka látványos része még előttünk áll, de megtörtént az elvi megalapozás, és a jogosultsági rendszer is ki lett alakítva. Ráadásul az is komoly előrelépést jelent, hogy a BVi 3 elnevezésű szoftver fejlesztéseinek köszönhetően az adatbázis nem csupán a könyvtáros gépéről érhető el, hanem az intézet honlapjáról bárki számára hozzáférhető<sup>13</sup>. A kiegészítéseknek köszönhetően a gyűjtemény több szempont szerint kereshető, használata egyszerű, és a különféle jogosultsági szinteknek megfelelően az olvasó akár aktuális kölcsönzéseiről is informálódhat. A jelenleg használatban lévő szoftver előnye, hogy kezelése egyszerű, a helyi igényeknek megfelelően lett kialakítva, vagyis egy közel tízezer kötetes gyűjtemény praktikus működését támogatja. Az adatbázis vitathatatlan érdeme, hogy a teljes állományról tájékoztat, amire korábban nem volt lehetőség.

## 1. melléklet

### Néhány fontosabb szakjelzet

GP            *General Physics = Általános fizika*  
GP.PC        *Physical Constants = Fizikai állandók*

GP.MC	Material Constants, tables = Anyagi állandók, táblázatok
GP.HB	HandBook = Kézikönyvek
GP.HP	History of Physics = Fizikatörténet
GP.TE	Teaching, Experiments = A fizika tanítása
ME	MEchanicS = Mechanika
RA	Relativity, Astrophysics = Relativitáselmélet, asztrofizika
ED	Electro Dynamics = Elektrodinamika
QM	Quantum Mechanics = Kvantummechanika
ST	Statistical physics and thermodynamics = Statisztikus fizika és termodinamika
AM	Atomic and Molecular physics = Atom- és molekulafizika
MS	Material Science = Anyagtudomány
NP	Nuclei and Particles = Mag- és részecskefizika
OP	Optics = Optika
SS	Solid State physics, condensed matter = Szilárdtestfizika, kondenzált anyagok
MA	MAthematics = Matematika
EL	ELectronics = Elektronika
BI	BIology = Biológia

## 2. melléklet

### ISIS formátumra épülő rekordszerkezet

mft|rec|val, azaz rekordsorszám, mezőazonosító, mezőérték

pl.:

mft | rec | val

```
-----
1 | 9 | 1 db ; 25 cm
1 | 17 | 539.211:548.74
1 | 17 | 548.74:539.211
1 | 22 | 1. - cop. 1986. - XI, 281 p. - Bibliogr. a
tanulmányok végén
1 | 31 | BVI3-08410A
1 | 1 | MS.SU.S010
1 | 36 | 0
1 | 13 | Schommers, Wolfram
1 | 13 | Blackenbagen , Peter von
1 | 13 | Black, J. E.
1 | 2 | Structure and dynamics of surfaces
1 | 8 | Springer
1 | 6 | Berlin [etc.]
1 | 7 | 1986
1 | 18 | eng
1 | 19 | Topics in current physics
1 | 20 | 41.
1 | 10 | 3-540-16252-6
```

1 | 32 | 1987

1 | 34 | 2239

### Az újabb konverzió eredménye (egy rekord, azaz egy sor az adatbázisban)

```
id | c1 | c2 | c3 | c4 | c5 |
c6 | c7 | c8 | c9 | c10 | c11 |
c12 | c13 |
c17 | c18 | c19 | c20 | c21 |
c22 | c23 | c24 | c25 | c29 |
c31 | c32 | c33 | c34 | c35 | c36
+-----+-----+-----+-----+-----+-----+
+-----+-----+-----+-----+-----+-----+
+-----+-----+-----+-----+-----+-----+
+-----+-----+-----+-----+-----+-----+
+-----+-----+-----+-----+-----+-----+
+-----+-----+-----+-----+-----+-----+
```

1 | MS.SU.S010 | Structure and dynamics of surfaces | | | Berlin [etc.] | 1986 | Springer | 1 db ; 25 cm | 3-540-16252-6 | | | Schommers, Wolfram%Blackenbagen , Peter von%Black, J. E. | 539.211:548.74%548.74:539.211 | eng | Topics in current physics | 41. | | 1. - cop. 1986. - XI, 281 p. - Bibliogr. a tanulmányok végén | | | | BVI3-08410A | 1987 | | 2239 | | 0

### Jegyzetek

- A szervezeti egységekhez tartozó könyvtári kódokból látszik, hogy 1974-ig öt különböző helyen folyt kutatás, köztük a honvédséghez tartozó szervezeti egységben, a Villamosmérnöki Karon, az Építőmérnöki Karon és valószínűleg a Gépészmérnöki Karhoz tartozó Elméleti Fizika Tanszéken, mely korábban – kód alapján – a Villamosmérnöki Karhoz tartozhatott.
2008. novemberi adatok alapján.
- Sok esetben pl. a KFKI kutatóinak és a Fizikai Intézet oktatóinak tudományos, illetve egyéb szakirányú tevékenysége olyan együttműködésre épül, hogy nem lehet és nem is kell különbséget tenni az egyes felhasználók között.
- BME OMIKK Szervezeti és Működési Szabályzata, melyet a rektor ellenjegyzett.
- Az intézeti duplumok nyilvántartása csupán néhány éve kezdődött, ugyanis korábban ezekre, mint támpéldányok tekintettünk. Azonban a helyhiányból adódó, egyre jelentősebb mértékű selejtezések, az alkönyvtárak többségére jellemző szakképzett könyvtáros hiánya, valamint a könyvtárakra fordítható szűkülő költségkeret a központi könyvtártól fokozottabb jelenléte és együttműködést igényel. Ma már minden egyes tanszéki példányt igyekszünk regisztrálni, de ezekről továbbra is csak akkor szerzünk tudomást, ha a szervezeti egység könyvtárfelelőse erről tájékoztatást ad.

- <sup>6</sup> A legújabb fejlesztésnek köszönhetően az állomány katalógusa már a világhálóról is kereshető.
- <sup>7</sup> BME Könyvtár és Tájékoztatási Központ, valamint az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár összevonása, 2001
- <sup>8</sup> A Fizikai Intézet hálózati kódja BVi 3, mely arra is utal, hogy korábban a Villamosmérnöki Kar tanszéki könyvtárából született.
- <sup>9</sup> A KFKI (MTA, Központi Fizikai Kutató Intézet) könyvtára szintén az Aleph integrált könyvtári rendszert használja, így a két intézmény közti rekordátvitel lehetősége szakmailag és gazdaságilag is célszerű lenne.
- <sup>10</sup> Az adatok forrása a 2008. év végi statisztikai jelentés, valamint a 2009 márciusában készült Aleph lekérdezés. A rekordok bibliográfiai tételeket jelentenek, melyekhez néhány esetben akár több kötet is tartozhat, így az állománynak valójában kb. 20%-a feltárt.
- <sup>11</sup> Ezek előfordulhattak a MARC rekord 852 (elhelyezés) mezőjében, vagy a hozzá kapcsolódó példányoknál az alkönyvtárban, T403 kód alatt. Minden, az egyetem hálózatához tartozó könyvtárának saját kódja van, hogy az egyes műpéldányok lelhelye pontosan azonosítható legyen.
- <sup>12</sup> Azért nem csupán a Fizikai Intézetre utalok, mert a koncepció szerint meghagytuk a lehetőséget más alkönyvtárak számára is saját szakjelzetet használniuk, nevezetesen a Rakt.jel.-2 elnevezésű mezőben.
- <sup>13</sup> A Fizikai Intézet honlapja az alábbi címen érhető el: [http://newton.phy.bme.hu/deps/theor\\_ph/](http://newton.phy.bme.hu/deps/theor_ph/)

## Irodalom

2005. október 17-én kelt Beszámoló = 2008. október 1-jén kelt Feljegyzés 3. sz. melléklete (BME OMIKK hálózatának irattári anyaga).

2008. október 1-jén kelt „Feljegyzés a Fizikai Intézet (BVi3) könyvtári szoftverének felülvizsgálata tárgyában” (BME OMIKK hálózatának irattári anyaga).

BUCKLAND, Michael: A könyvtári szolgáltatások újratevezése. Budapest, OSZK, 1998.

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem könyvtárának hálózati jegyzékei. [Kézirat].

HALASSY Béla: Az adatbázistervezés alapjai és titkai. Budapest, IDG Magyarországi Lapkiadó Kft., 1994.

HALASSY Béla: Ember – információ – rendszer. Budapest, IDG Magyarországi Lapkiadó Kft., 1996.

KOKAS Károly: Új integrált könyvtári rendszerek a hazai piacon. = TMT, 39. köt. 7–8. sz. 1992. p. 311–331.

Beérkezett: 2009. IX. 16-án.



### **Budaházy Ibolya**

könyvtáros,  
a BME OMIKK hálózati referense.  
E-mail: [ibudahazy@omikk.bme.hu](mailto:ibudahazy@omikk.bme.hu)

---

## Márciusban indul a brit kibervédelmi központ

Jövő márciusra érnék el a tervezett létszámot az új brit kibervédelmi központ esetében, amely ettől az időponttól kezdve lesz felelős az ország infrastruktúrájának védelméért, valamint az esetleges támadásokért.

Elsősorban olyan szakemberek jelentkezését várják, akik értik a tinédzser hackerek mentalitását, nyilván annak érdekében, hogy minél hatékonyabban vegyék fel a harcot a belső és külső akciókkal szemben. A *Cyber Security Operations Centre (CSOC)* első körben 19 főt foglalkoztat majd, ezt a létszámot pedig a tervek szerint jövő márciusra érik el, így onnantól várható a folyamatos munka megkezdése is. Az újoncokat elsősorban a meglévő ügynökségek, a titkosszolgálatok, valamint az erőszakos szervezetek állományából szereznek be, természetesen az ilyenkor megszokott szigorú háttérelőírások mellett.

Érdeemes megjegyezni, hogy míg a meglévő *Office of Cyber Security (OCS)* a mostani pénzügyi évben 130 ezer fontos költségvetésre támaszkodhat, a most létrejövő CSOC még nem kap külön büdzsét, kiadásait az illetékes részleg, valamint az MI5, MI6 és az erőszakos szervezetek hozzájárulásaiból fedezik majd. Elsődleges feladatuk az ország IT infrastruktúrájának védelme lesz, ám végső esetben akár ellentámadást is indíthatnak, ha ennek felsőbb szinten is szükségét látják.

Az illetékesek az új ügynökség felállításától azt remélik, hogy az Egyesült Királyság hatékonyabb védelmet alakíthat ki a kibertámadásokkal szemben, a létszámot és az anyagi forrásokat pedig nyilván igény szerint növelik majd.

/SG.hu Hírlevél, 2009. november 17., <http://www.sg.hu/>

(SzP)

## Adattármustra. Könyvtári katalógusok

**A sorozat egyes számaiban független szakemberek értékelik a magyar nyelvű internet könyvtári szempontból fontos tartalomszolgáltatásait megadott szempontok szerint; ez alkalommal néhány nagy katalógust. A bírálatok a használók számára fontos kezelőfelülettel, keresőrendszerrel, tartalommal és metaadatokkal foglalkoznak. Az értékelések egyrészt segítséget nyújtanak a rendszerek minél eredményesebb használatához, másrészt felhívják a fejlesztők és karbantartók figyelmét a szolgáltatás hiányosságaira, a jövőbeli minőségi javítások érdekében.**

MOKKA

**Honlap:** <http://ww3.mokka.hu>  
**E-mail:** [ifonyo@omikk.bme.hu](mailto:ifonyo@omikk.bme.hu) (?)  
**Fenntartó:** MOKKA Egyesület és Országos Széchényi Könyvtár  
**Értékelés dátuma:** 2009. október 4.  
**Értékelő:** Kőrös Kata

### Általános értékelés

Az első magyarországi kísérletek közös katalógizáló rendszerek kiépítésére az 1980-as évek végére tehetők. Az együttműködés középpontjában ekkor még a hazai könyvtárak állományában található külföldi kiadványok álltak. Az első próbálkozások, így az *NPA (Nemzeti Periodika Adatbázis)* vagy az *OSZKÁR (Magyar Műszaki Könyvtárak Osztott Katalógizálási Rendszere)* projektek, a közös katalógust a dokumentumok körét szűkítve: dokumentumtípus vagy szakterület szerint kezdték építeni. Egy valóban országos hatókörű, a katalógizálás feladatát a tagkönyvtárak között megosztó együttműködés létrejöttére ekkor még várni kellett.

A VOCAL és az *Országos Széchényi Könyvtár (OSZK)* Amicus rendszere mellett 2001 óta működik töretlenül a *Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA)*. A projekt *Mader Béla*, a *József Attila Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának* igazgatója kezdeményezésére indult 15 alapító tagkönyvtár részvételével, akikhez az évek során további tíz partnerek csatlakozott. A célok megvalósítására alakult a *MOKKA Egyesület*, majd a pénzügyi problémák kiküszöbölésére és a zavartalan üzemeltetés és fejlesztés fenntartására a projekt 2002-től az OSZK fennhatósága alá került.

A MOKKA egy valóban központi adatbázisra épül, amelynek állományát az alapító könyvtárak számítógépes rekordjainak feltöltésével hozták létre. A MOKKA működési elve a bibliográfiai rekordok egyszeri létrehozásán alapul. Egy dokumentum elvben csak egyszer szerepel az adatbázisban, és a központi bibliográfiai rekord tartalmazza a rekord leltéradatait is. Ily módon egyetlen rekordból elérhetővé válik az adott dokumentumot állományokban őrző könyvtárak katalógusa, és a felhasználó egy helyről kiválaszthatja, hogy mely tagkönyvtárban kíván hozzáférni a keresett tételhez. A MOKKA nem virtuális katalógus, tehát keresője nem a könyvtárak katalógusában keres, hanem a közösen épített központi adatbázisban, de a leltéradatokon keresztül hozzáférést nyújt az egyes könyvtári katalógusokhoz is. Ezáltal a virtuális katalógusokhoz képest lényegesen gyorsabb; a centralizált modell segítségével egységes felületen, elviekben egységes felépítésű rekordok között kereshetünk.

Az adatbázis folyamatos bővítése a helyi katalógizáló munka és a bibliográfiai rekordok helyi adatokkal való ellátása és újrafeltöltése útján történik, természetesen a MOKKA katalógizálási szabályzata alapján. A MOKKA rendszerének szállítója a könyvtári automatizálás terén jelentős munkát végző, más közös katalógusok fejlesztésében is részt vevő *e-Corvina Kft.* A fejlesztési tervek között szerepel a tagkönyvtárak számának radikális növelése mintegy száz könyvtárra, így a magyarországi dokumentumok csaknem 100%-a válhat kereshetővé. Az NPA-val együttműködésben az időszaki kiadványok adatait is tervezik betölteni a rendszerbe, az *Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR)* adatbázisával való fúzióval pedig a szolgáltatások körét a könyvtárközi dokumen-

tum-ellátás ügykezelésére is szeretnék kiterjeszteni. A tervezett fejlesztések nyomát már megtalálhatjuk az ODR honlapján, ahol a csatlakozni kívánó könyvtárak számára már a MOKKA katalogizálási szabályzatának betartása az előfeltétel.

Az adatbázis tesztelése alapján a következő területek fejlesztése javasolható:

- Ilyen országos méretű projekt esetében nemzetközi nyelvű tájékoztatók közzététele várható el.
- Az angol nyelvű keresőfelület a sűgő és legalább a tárgyszórendszer idegen nyelvű változata nélkül sokkal kevesebbet ér.
- Hasznos volna egységes hierarchikus tárgyszórendszer használata a dokumentumok tárgyszavazásánál, és egységes névtér alkalmazása a rekordok besorolásánál.
- Feltétlenül szükséges volna kidolgozni valamilyen módszert – akár kézi erővel – a duplikált tételek összevonására.

A MOKKA távlati tervei egy nagyszerű és minden területet felölelő, Magyarország teljes dokumentumállományát lefedő katalógusrendszert vetítenek elének. Úgy vélem, a projekt céljai és működési elve alapján kifejezetten alkalmas egy országos hatókörű közös katalógus szerepének betöltésére, azonban a hibák kiküszöbölése, az automatizmusok ellenőrzése, a rekordok egységesítése még a szolgáltatások körének bővítése előtt elengedhetetlen.

## Részletes értékelés

### Felület, használhatóság, segítség

- A MOKKA nyitólapján (1. ábra) a projektről minden fontosabb információt megtalálunk. Tájékozódhatunk a közös katalogizálás előzményeiről, megtekinthetjük a projekt tagkönyvtárainak névsorát és lelőhelykódjait, elérhetjük a rendszer működéséhez szükséges saját kidolgozású katalogizálási szabályzatokat és a csatlakozáshoz nélkülözhetetlen összes információt. Nem találunk azonban olyan elérhetőséget, amelyen a projekttel, vagy az adatbázissal kapcsolatban érdeklődhethetünk, hacsak nem a MOKKA Egyesület elnökének elérhetőségét. Nincs semmilyen interaktív fórum, ahol feltehetnénk az adatbázissal kapcsolatos kérdéseinket. A keresőfelületen sem találunk webmestert vagy fejlesztőt, akihez fordulhatnánk, kizárólag a szállító e-Corvina Kft. honlapját érhetjük el innen.
- A keresőfelülethez kapcsolódik sűgő: a MOKKA wikijében találjuk meg az útmutatót a rendszer használatához. A szövegek részletesen és érthetően leírják mindent a keresők működéséről, bőségesen el vannak látva keresési példákkal, még ábrák is szemléltetik az adatbázis működését, azonban ezekhez a felhasználó nem férhet hozzá, mert megtekintésük regisztrációhoz kötött, amelyre azonban a MOKKAWikiben nincs mód.

**MOKKA MAGYAR ORSZÁGOS KÖZÖS KATALÓGUS**

Keresés a honlapon...

[Címlap](#) > [Mokka nyitólap](#)

**Mokka Egyesület**

Mokka

[Adatok](#) [Szabályzatok](#) [Adatbázis](#) [Hírek](#) [ODR Fórum](#) [Támogatók](#)

**Mokka nyitólap**

**A Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) projekt**

**Előzmények, történet**

Magyarország az 1980-as évek végén kezdődtek az első kísérletek közös katalogizálási rendszerek létrehozására. A tervezett és létrehozott rendszerek azonban csak a könyvtárak szűkebb körére terjedtek ki. Ugyanakkor a központi katalógusok (lelőhely-jegyzékek) kizárólag a külföldi dokumentumok adatait tartalmazzák - ezek közül az időszak kiadványok központi katalógusa (Nemzeti Periodika Adatbázis) viszonylag korszerű, számítógépes megoldással, a könyvek központi katalógusa pedig manuális szerkesztéssel készült és működött.

A fent leírt helyzet, az országos kiterjedésű közös katalogizálásnak az ország és a könyvtárak méreteinél fogva reális alternatívája, valamint a kedvezőnek látszó finanszírozási lehetőségek alapján Dr. Mader Béla, a József Attila Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának igazgatója kezdeményezte országos közös katalogizálási rendszer létrehozását. Már a kiinduló koncepció közös, központi adatbázisra alapozott és nem virtuális közös katalógus mellett foglalt állást. 15 könyvtár tett szándéknyilatkozatot a rendszer megvalósítására, köztük a nemzeti könyvtár, nagy egyetemi könyvtárak, tudományos és szakkönyvtárak és az ország legnagyobb közkönyvtára a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. E könyvtárak a magyar könyvtári állományokban található külföldi dokumentumok (címek) mintegy 70 %-át és a magyar dokumentumoknak lényegében 100 %-át birtokolják. A későbbiekben két további könyvtár csatlakozott a MOKKA-hoz (a rendszer rövid betűszó - megnevezése).

Elkészült a rendszer általános terve, majd - sikeres pályázatok benyújtása és támogatások megfűlése után - megalakult a Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület (rövid neve szintén MOKKA) a kezdeményező könyvtárak részvételével. Elkészült a rendszer részletesebb terve, döntések szűlettek számos szervezeti és szakmai kérdésben, majd a MOKKA tendert írt ki és bírált el a rendszer létrehozásához és működéséhez szükséges szoftvert.

Ezt követte több olyan kérdés eldöntése, amelyek nem szerepeltek a rendszer tervében, a rendszer működési szabályainak és házi szabványainak kidolgozása. Számottevő kiegészítő munkára és ráfordításokra volt szükség ahhoz, hogy a tagkönyvtárak rendszerei alkalmassá váljanak

**Támogatók**  
Támogatók  
Oktatási és Kulturális  
Minisztérium  
OKM  
Országos Széchényi  
Könyvtár  
KÖNYVTÁRBA AKCIONÁLIS MUNKÁKBA

1. ábra A MOKKA nyitólapja

- Sajnos a projektről nincs semmilyen nemzetközi nyelvű tájékoztató. A keresőfelületnek ugyan van angol nyelvű változata, a súgó azonban csak magyarul érhető el, és a hibaüzeneteket szintén ezen a nyelven kapjuk. Ráadásul a tárgyszavaknak sincs angol változata, így a magyarul nem tudó felhasználó csak nagyon nehezen tájékozódhat. Idegen nyelvű felületnek egy ilyen közös katalógizáló rendszer keresőjében csak akkor volna reális haszna, ha az innen elérhető más katalógusokban is idegen nyelvű felületre érkezünk.

### Kereső funkciók, találatok

- A MOKKA nyitólapjáról az Adatbázis felírra kattintva érhetjük el a keresőfelületet. Itt a projekt nevét már hiába keressük, erről a felületről a MOKKA oldalára jutni pedig csak a böngésző Vissza gombjával lehetséges.
- A főmenüsorból négy típus közül választhatunk: egyszerű, összetett, CCL (azaz parancsnyelvi)

keresés és böngészés. A megfelelő ikonokra kattintva érhetjük el a keresőúrlapokat (2. ábra).

- Az *Egyszerű keresés* egy szabad szavas keresés, ahol az adatbázisban szerző, cím, tárgyszó, kulcsszó, sorozati cím, megjelenés helye, kiadó, előadó, possessor, zenei szám, ISBN, ISSN, ETO-szám, vagy lelőhely alapján kereshetünk. A lelőhely megnevezés kicsit megtévesztő, mivel ez alapján csak a lelőhelyek kódjai segítségével kereshetünk. E kódszámokat viszont csak a MOKKA tagkönyvtári listájából kereshetjük ki, amely nem érhető el a keresőfelületről. Ugyanígy nem egyértelmű, hogy a *Zenei szám* a zeneművek kiadói számát, vagyis a MARC rekord 028-as mezőjébe felvett számot jelenti-e.
- Az *Összetett keresés* úrlapján három mezőbe írt keresőkifejezésekkel hozhatunk létre kombinált kérdést, a találatokat szűrhetjük megjelenési évszám, 19 nyelv, listából kiválasztható lelőhely és dokumentumtípus (könyv, kotta, hangfelvétel, térkép, kép/film/video, archív/kézirat, illetve számítógépes fájl) alapján (3. ábra).



2. ábra Egyszerű keresés az adatbázisban



3. ábra Az összetett keresés úrlapja

- A keresőkifejezések között ÉS, VAGY, ÉS NEM logikai kapcsolatot adhatunk meg és bejelölhetjük, ha a keresést az ékezetek figyelmen kívül hagyásával szeretnénk elvégezni. Ez utóbbi opció azonban nem működik tökéletesen. Ha a *Petőfi* keresőkérdéssel próbálkozunk, az ékezet nélküli keresés a cím és a szerző mezőben nem ad találatot, míg a tárgyszavaknál igen, *Petőfi* keresőkérdésre viszont pont az ellenkezője tapasztalható.
- Nagyon zavaró az összetett keresésnél, hogy a keresés gombra kattintva, ha nincs találat, az űrlapot kapjuk vissza a hibaüzenettel, viszont az összes keresőmező melletti kategória a lenyíló listában alatta lévő kategóriára változik. Így ha újabb keresést indítunk, megint ki kell választanunk a megfelelő kategóriákat.
- A parancsnyelvi keresésnél elsősorban a kereső ékezetérzékenysége okoz problémát. Az alapvető keresőnyelvi kifejezések jól használhatók a keresésnél.
- A rendszer kis- és nagybetűkre nem érzékeny, csonkolásra, tetszőleges számú karakter helyettesítésére a % jel segítségével van módunk. A

- súgóban olvashatunk a különleges karakterek listájáról, amely segítséget nyújthat a kereséshez, azonban ezt a keresőfelületen nem találjuk. Pontos kifejezésre keresni sajnos nincs módunk. A szabad szavas mezőkben minden keresőkifejezést a rendszer automatikusan AND operátorral kapcsol össze, de sorrendjük nem rögzíthető, ezért gyakran túl sok az irreleváns találat.
- Ha nincs találat egy keresőkérdésre, a rendszer javaslatokat tesz a kérdés módosítására a GNU Aspell program segítségével. A javaslatok a keresendő index hasonló kifejezéseiből állnak, amelyekre kattintva újabb keresést hajthatunk végre. Sok elgépelésből fakadó hibás kifejezést találhatunk az így kapott listában. 2000-nél több találat esetén a rendszer hibaüzenetet ad.
  - Böngészni a szerző-, cím-, tárgyszó- és kiadólisztában lehet (4. ábra). A beírt karaktersornak megfelelő helytől kapjuk meg a listát. A kifejezések mellett olvasható a hozzájuk kapcsolódó rekordok száma, egyetlen rekord esetében rögtön meg is jeleníthetjük a tételt, máskülönben a kifejezésre kattintva kapjuk meg a tételek listáját.

Kijelöl	Találatok	Tárgyszó	Megjelenít
<input type="checkbox"/>	40	<a href="#">Karácsonvi ének</a>	
<input type="checkbox"/>	2	<a href="#">Karácsonvi ének</a>	
<input type="checkbox"/>	1	<a href="#">karácsonvi ének</a>	<a href="#">mutat</a>
<input type="checkbox"/>	3	<a href="#">Karácsonvi ének--magyar</a>	
<input type="checkbox"/>	1	<a href="#">Karácsonvi ének--szlovák</a>	<a href="#">mutat</a>
<input type="checkbox"/>	2	<a href="#">karácsonvi énekek</a>	
<input type="checkbox"/>	2	<a href="#">Karácsonvi étel</a>	
<input type="checkbox"/>	1	<a href="#">karácsonvi ételek ld. ételek, karácsonvi</a>	<a href="#">mutat</a>
<input type="checkbox"/>	5	<a href="#">Karácsonvi Ferenc (1889-1966)</a>	
<input type="checkbox"/>	4	<a href="#">Karácsonvi finomságok</a>	
<input type="checkbox"/>	8	<a href="#">karácsonvi gyermekdal</a>	
<input type="checkbox"/>	3	<a href="#">Karácsonvi János</a>	
<input type="checkbox"/>	3	<a href="#">Karácsonvi János</a>	
<input type="checkbox"/>	5	<a href="#">Karácsonvi János (1858-1929)</a>	
<input type="checkbox"/>	1	<a href="#">Karácsonvi János (1858-1929) (történetíró)</a>	<a href="#">mutat</a>
<input type="checkbox"/>	1	<a href="#">Karácsonvi János - bibliográfiák</a>	<a href="#">mutat</a>
<input type="checkbox"/>	1	<a href="#">Karácsonvi János Gimnázium (Gyula) - évkönyvek</a>	<a href="#">mutat</a>

4. ábra Böngészés a tárgyszólistában



- A kereséskor megadhatjuk, hogy a találati lista egy oldalán hány rekord szerepeljen, és ezt a számot később is módosíthatjuk. A listát rendezhetjük szerző, cím és dátum szerint növekvő vagy csökkenő sorrendbe.
- A listában *Rövid* megjelenítési módban, szerző, cím és dátum adatokkal jelennek meg a rekordok (5. ábra). A mellettük található *Mutat* gombra kattintva alapértelmezett beállításként egy új ablakban megnyitva kapjuk meg az egyes rekordok adatlapját. A lista fölött beállíthatjuk a rekordok nézetét. A *Hosszú megjelenítés*ben a rekord összes adata látható, de kérhetünk HUNMARC vagy MARC formátumú megjelenítést is. A *Hosszú megjelenítési* módban a rekordok egyes adataira kattintva megkaphatjuk a kapcsolódó rekordok listáját: tárgyszavak, nevek esetében.
- Az egyes dokumentumok adatlapján a bibliográfiai leírás adatszoportjai mellett megjelennek a dokumentumok leőhelyadatai is. A könyvtárak neve mellett a kis házikóra kattintva a könyvtárak honlapjára jutunk, a nagyító pedig elméletileg az adott könyvtár OPAC-jában visz a keresett tételhez. Sajnos ez utóbbi funkció nagyon sok helyen nem működik. Egyes könyvtáraknál *hibás hívás* üzenettel érkezünk meg az oldalra, máshol csak a katalógus keresője jelenik meg, vagy egyáltalán semmit nem kapunk. Csak kevés olyan találat van, amely sejtetni engedi a majdani könyvtárközi kölcsönzés lehetőségét, mint például az *Illyés Gyula Megyei Könyvtár* rekordjainál.
- A rekordokat megjelenítve feltűnő, hogy az egységes katalógizálási szabályzatot az adatbázis építő könyvtárak nem minden esetben használják. Bizonyos adattípusoknál ez nem okoz gondot, hiszen a különleges karaktereket a rendszer egyébként sem képes kezelni, így a kötőjellel vagy szóközzel írt ISBN számok egyaránt szóközők nélkül, folyamatosan beírva kereseshetők. Problémát okoz viszont a keresésben, hogy a szerzők, címek leírásában sem egységesek a rekordok.
- Nem egy szerző neve után zárójelben nem szabványos kiegészítő adatok vannak, például az illető foglalkozására vonatkozó rövidítések, vagy gyakran a „cédulakatalógus alapján” megjegyzés. Többszerzős tanulmánykötetek esetében például nem egységes, hogy melyik szerző kerül kiemelt kategóriába, és szinte minden rekordnál szembeűnik a tárgyszavazás következetlensége. A rekordokból automatikusan generált tárgyszójegyzéken végigtekintve egyértelmű, hogy a rendszer működtetőinek a rekordok egységesítésére, az azonos bibliográfiai rekordok összevonására már nem maradt elég kapacitása. Pusztán kis- és nagybetű eltérésekkel azonos tárgyszavak, de még minden karakterében megegyező tárgyszavak is találhatóak szinte a lista bármely pontján belépve.
- Nincs semmi látható nyoma, hogy a katalógus építői valamilyen egységesítést elősegítő névtérrel dolgoznának. Ezért lehetséges, hogy az összes *Cseh Tamáshoz* kapcsolható dokumentum kiszűrésére a tárgyszavak és a nevek között legalább hét különbözőhöz kapcsolódó tételt kell végigbongésznunk: *Cseh Tamás (zsz. git. é.)*, *Cseh Tamás*, *Cseh Tamás 1943-*, *Cseh Tamás 1943- (zenész)*, *Cseh Tamás 1943-2009*, *Cseh Tamás (1943)*. A testületi nevek esetében még nagyobb számban találunk hasonló példákat.

#	Kosár	Szerző	Cím	Dátum	Hosszú
1.	<input type="checkbox"/>	<a href="#">Almássy Károly</a>	Agardiffúziós precipitációs vizsgálatok gümőkóros állatok vérsavójával /	1961	<a href="#">mutat</a>
2.	<input type="checkbox"/>	<a href="#">Csorba Győző</a>	Csorba Győző és Takáts Gyula levelezése, 1941-1991 /	2008	<a href="#">mutat</a>
3.	<input type="checkbox"/>	<a href="#">Draveczy Balázs (cédulakatalógus alapján)</a>	A Somogy megyei múzeumok régészeti adattára /	1964	<a href="#">mutat</a>
4.	<input type="checkbox"/>	<a href="#">Egry József (festőművész)</a>	Vízitükör : rajzok és versek /	1995	<a href="#">mutat</a>
5.	<input type="checkbox"/>	<a href="#">Egry József (festőművész)</a>	Vízitükör : Rajzok és versek /	1986	<a href="#">mutat</a>

5. ábra Egy találati lista részlete

- A szabványos bibliográfiai leírásból fakadó eltérések szintén gondot okoznak. A címlaphoz való hűség egy automatizált rendszerben csak akkor teszi átjárhatóvá a rekordokat és épít releváns rekordkapcsolatokat, ha a kifejezések mögött egységes indexek állnak. A tesztelés során talált számos duplumrekord és csak az adatok formájában eltérő bibliográfiai leírások a közös katalógus elveinek ellentmondanak. Ebben a formában inkább a virtuális adatbázisra emlékeztet a szolgáltatás, hiszen ugyanúgy több rekord megtekintésével juthatunk hozzá a kívánt dokumentum pontos státusz- és lelőhelyadataihoz.
- A keresésen kívül két másik funkció kapcsolódik a felülethez. Az egyik a *Korábbi keresések* megjelenítése a másik a rekordok *Kosárba* tétele.
- A találati lista elemeit a listában vagy a rekordok megjelenítése után kijelölhetjük és egy virtuális polcon, kosárban tárolhatjuk (6. ábra). A tárolt rekordokkal ezután különböző műveleteket végezhetünk. Módunkban áll az általunk összeválogatott listáról egy linket előállítani, így másokkal is megoszthatjuk az adatokat, vagy letölthetjük, megjeleníthetjük böngészőnkben a kosár tartalmát különböző – rövid, hosszú, MARC, HUNMARC – formátumokban, metatag-ekkel ellátva TXT formátumban, XML-ben, akár OAI Encoded Simple Dublin Core formájában, akár állományadatokkal, akár azok nélkül. Elméletben a kosár tartalma megadott e-mail címre is elküldhető, ez a funkció azonban a tesztelés ideje alatt nem működött, a hibaüzenet szerint az SMTP szerverhez nem tudott kapcsolódni a rendszer. A HUNMARC átalakítóval is volt probléma a tesztelés kezdetekor, ez a formátum is

hibaüzenetet adott, de a fejlesztők ezt a hiányosságot láthatólag hamar áthidalták, jelenleg ez a funkció kitűnően működik.

- A *Korábbi keresések* menüpont alatt a rendszer kilistázza a megelőző keresőkérdéseket időrendben, megjelenítve a kapott rekordok számát, és felkínálja a keresőkérdések módosítását, az űrlapba ismételtén beírva a kérdést. Nem kerül azonban ebbe a listába az a keresőkérdés, amelyre *Nincs találat*, vagy *Túl sok találat* hibaüzenetet adott rendszer. Nehéz tájékozódni ebben a listában, mert a keresőkérdéseket és a listából kiválasztott szűkítési feltételeket itt csak kódolt formában látjuk. Ezt olvashatjuk például az *Illyés Gyula Megyei Könyvtár* 1983-as könyvállományának keresése helyén: `((DATE "1983-1983") and SLO2 "SZK1" and TYPE "B")`.

### Tartalom, minőség

- A MOKKA adatbázis jelenleg közel hárommillió könyvrekordot, és több mint kétmillió egyéb dokumentumtípus rekordját teszi hozzáférhetővé. A nagy számok értékét azonban csökkenteni látszik, hogy alig tudunk olyan keresőkérdést összeállítani, amelyre ne kapnánk duplumrekordot a találati listában.
- A közös katalógizálás eredményeként a rekordok minősége igen eltérő. Sok gépelési hibát, elírást találunk a bibliográfiai leírásokban, a tárgyszavazás visszasságai pedig megnehezítik a tájékozódást. Nem egyértelmű, hogy ha az indexek automatikusan generálódnak a rekordokból, akkor hogyan találhatunk annyi rekordot, amelynek tárgyszavai nem böngészhetők.

1.	<p>Szerző: Egry József (festőművész)            Cím: Vízitűkör : Rajzok és versek / Egry József, Takáts Gyula            Dátum: 1986            Megjelenés: Hasonmás kiad. Kaposvár : Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, 1986            Terjedelem: 38 p. : ill. ; 24 cm            Megjegyzések: (Pannonia könyvek, 0237-4277) Eredeti kiadása: Pécs : Dunántúli Magvető, 1955 2400            ISBN: 963-7551-70-0 (fűzött) :            Ár: 45,- Ft            Egyéb nevek: Takáts Gyula (1911) Pannonia könyvek            Leleőhely: II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc             openURL: <a href="#">OSZK-Linkszolgáltatás</a></p>
2.	<p>Szerző: Egry József            Cím: Vízitűkör : Rajzok és versek / Egry József, Takáts Gyula ; [kiad. a Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár]            Dátum: 1986            Megjelenés: Kaposvár : Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, 1986            Terjedelem: 38, [4] p. ; ill. ; 24 cm            Megjegyzések: Hasonmás kiad. Az eredeti kiadás adatai: Pécs : Dunántúli Magvető, 1955            ISBN: 963 7551 70 0            Tárgyszavak: A rajzművészetről általában Magyar nyelven Magyar költészet            Egyéb nevek: Takáts Gyula (1911-) Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár (Kaposvár)            Leleőhely: Országos Idegennyelvű Könyvtár             openURL: <a href="#">OSZK-Linkszolgáltatás</a></p>

6. ábra Két kosárba tett rekord adatlapjának hosszú megjelenítése a böngészőben

### Metaadatok, bibliográfiai információk

- Hasznos és előremutató, hogy a MOKKA rekordjai ilyen sokféle metaadat-formátumban hozzáférhetők, letölthetők és felhasználhatók. Kevés magyar katalógus kínálja a metarekordoknak ilyen széles skáláját. Azonban egy közös katalógusnak, amely központi adatbázisra épül, sokkal nagyobb hangsúlyt kellene fektetnie az adatok minőségére, a meglévő hibák kijavítására. Ha egy könyvtári adatbázis arra vállalkozik, hogy mások számára is rekordokat szolgáltatson, annak a rendszernek nagyobb energiát kellene fordítania az adatok ellenőrzésére. Hiába a sokféle formátum, ha az adattartalom minősége nem megfelelő, és ha a kitűzött cél, tehát a közös katalógus: „egy bibliográfiai rekord – összes lelőhely” megfeleltetésnek útját állja a megvalósítás.

Nektár

**Honlap:** <http://nektar.oszk.hu>  
**E-mail:** [lve@oszk.hu](mailto:lve@oszk.hu) és [lv@oszk.hu](mailto:lv@oszk.hu)  
**Fenntartó:** Országos Széchényi Könyvtár  
**Értékelés dátuma:** 2009. október 4–6.  
**Értékelő:** Ternai Zita

### Általános értékelés

A *Nektár* kifejezés egy összefoglaló nevet takar: nemzeti könyvtárunk számítógépes katalógusainak portfóliója, azaz az *Országos Széchényi Könyvtár Nemzeti Könyvtári Átfogó Információs Rendszere*. Szűkebb értelemben az OSZK-KSZK-ban használt AMICUS integrált könyvtári rendszer adatbázisainak egy helyről, egységes felületről való elérését jelenti. Az OSZK új integrált rendszerét és a hozzá kapcsolódó online olvasói katalógusát, a LibriVision-t 2000-ben kezdte el működtetni. Az intézmény célja az volt, hogy szélesebb körben be tudják mutatni gyűjteményeiket, szolgáltatásaikat, és a távoli felhasználók, kutatók, könyvtárak, intézmények naprakész információhoz jussanak.

A LibriVision felületén a böngészés mellett az egyszerű, összetett és – gyakorlottabbnak – a CCL keresés is lehetséges a következő adatbázisokban: *OSZK Katalógus*, *Nemzeti Periodika Adatbázis*, *Magyar Nemzeti Bibliográfia 1921-től*, *Névbesorolási rekordok*, *Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár*, *Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára*, *Európai Könyvtörténeti Gyűjtemény*,

*OSZK – Kézirattár*, *Levelestár*, *OSZK – Régi Nyomtatványok Tára*, *Antiqua katalógus*, *Magyar Elektronikus Könyvtár*, *MANCI – Könyvtártudományi Cikkadatbázis*, *HUMANUS – Humántudományi Tanulmányok és Cikkek*, *IKER – Magyar Időszaki Kiadványok Repertórium*, *Magyarázatos ETO-mutató*.

A rendszer nagy előnye, hogy egy bejelentkezés ideje alatt a keresési történetet megőrzi, a találatokat újra meg tudja jeleníteni, illetve a keresést – szükség szerint finomított formában – újra képes végrehajtani. A találatokat a felhasználó igényei szerint, több szempont alapján rendezheti, elmentheti, elküldheti e-mailben, ráadásul ötféle formátumban. Kiváló sűgőkkel rendelkezik és nem mellékesen a teljes felület angolul is elérhető. A kor igényeihez igazodva sok érdekes és hasznos szolgáltatással egészül ki, például a rekordok megjelenésénél a kiadók adataihoz ugorhatunk, bizonyos anyagokat megrendelhetünk e-könyv formájában vagy a dokumentum borítóját megtekinthetjük két forrásból is. Telepíthető segédprogramok segítségével (pl. LibriBar, LibriLink) pedig még az OSZK honlapjára sem kell lépniük, hogy katalógusából keresést indíthassunk.

*A tesztelés során talált hiányosságok a következők:*

- A rendszer legnagyobb gyengesége számomra, hogy sokszor nem tudtam használni, mert karbantartás miatt nem üzemelt. Nem engedhető meg, hogy a rendszerhez előzetes értesítés nélkül egy napon belül délelőtt is és délután is hosszabb ideig ne lehessen hozzáférni.
- Nagyon kényelmes, hogy az OSZK honlapjára gyorskeresőt is elhelyeztek, de a közvetlen kereső sehonnan nem érhető el azonnal. Még a *Nektár* nyitólapján is először ki kell választani egy könyvtárat – egyik variáció esetén még egy egyszerű keresést is kell végeznünk –, hogy betöltődjön a kereső felülete.
- Túlságosan rövid keresési időt (session time) adnak a felhasználónak. Amint néhány percre inaktívvá válik valaki, azonnal kidobja a rendszer. Úgy tűnik, hogy egyszerre, egy időben nagyon kevesen használhatják, ami nehezen érthető egy nemzeti könyvtár esetében. Ráadásul törlődik minden keresőkérdés és rekord, ha közben elfelejtettük tárolni.
- Az AMICUS integrált könyvtári rendszer eredetileg angol nyelvű program. A magyar változatban sajnos angolul maradt több olyan mondat vagy kifejezés, amelyet némi programozási munkával könnyedén le lehetne fordítani.

**Összegzés:** A Nektár hatalmas rendszer, bőséges kínálattal. Nem lehetett egyszerű szervezési feladat, hogy a különböző típusú gyűjteményrészek, a helyi és távoli adatbázisok, és az eltérő dokumentumtípusok – a könyv és a periodika mellett például a mikrofilm, az e-dokumentum, a mozgókép vagy a térkép – egységes felületről legyenek elérhetők. A fejlesztők törekedtek a „visszakeresés” feltételeinek intelligens kialakítására, hogy a bőség ne okozzon zavart, és az adatbázis ne nőjön áttekinthetetlen konglomerátummá, amelyben csak a tájékoztató szakemberek ismerik ki magukat.” Úgy gondolom, a gyakorlat azt igazolja, hogy a lehetőségekhez képest jól megoldották a feladatot, egységes, áttekinthető interfészt teremtve. Tekintettel vannak a felhasználók sokféleségére, különböző igényeire, számos választási lehetőséget kínálva.

## Részletes értékelés

### Felület, használhatóság, segítség

- A Nektár megjelenése elég szerény, dísztelen. Sehol egy grafika, csupán kék, szürke és fehér színből áll; kétségtelen, hogy ezáltal a szövegről semmi sem vonja el a tekintetet. Az OSZK logója kicsire, szinte olvashatatlanra van méretezve. Számomra meglepő, hogy az intézmény neve csak latinul szerepel, nem tüntetik fel magyarul.
- A keresőt több helyről is el lehet érni. Az OSZK nyitóoldalára elhelyeztek egy azonnal használható gyorskeresőt és egy hivatkozást is, ami a Nektár nyitólapjára vezet (7. ábra). A katalógus saját nyitóképernyőjére is elhelyeztek egy gyorskeresőt, amivel néhány kattintástól meg lehet kímélni magunkat, bár ilyenkor nem jelentkezőnk be, testre szabott keresésre nem alkalmas. Az utóbbi időben – lépést tartva a korrallal –, több új lehe-

tőséggel is bővítették a felületet. Felvehetjük az oldalt a böngészőnk keresőszolgáltatásai közé és az OpenSearch segítségével bármilyen honlapot is nézünk éppen, keresést indíthatunk a Nektárban. A LibriBar pedig egy egyszerűen telepíthető és eltávolítható program, melynek segítségével a böngészőben megjelenik egy új sáv, ahová azonnal be lehet írni a keresőkifejezést. Alapértelmezésként az OSZK törzsgyűjteményét választja, de más gyűjteményt is ki lehet emelni. A teljes rekordban keres, de lehet címre vagy szerzőre is szűkíteni. A LibriBar Windows XP alatt jól működött, Vista operációs rendszer alatt viszont nem lehetett telepíteni jogosultsági probléma miatt. Hasonlóan gyors eredményt ad a LibriLink nevű – böngészőre telepíthető – program is, azzal a különbséggel, hogy itt még írogatni sem kell semmit, mert ez egy bookmark, így ha egy weblapon valamit kijelölünk, majd rákattintunk a LibriLinkre, azonnal megmutatja, hogy az OSZK katalógusa milyen találatokat ad a kifejezésre. A LibriMonkey nevű telepíthető program egy GreaseMonkey nevű alkalmazás segítségével ellenőrzi minden, böngészőben megjelenített oldalt, és ha talál például egy ISBN számot, megnézi, hogy benne van-e a Nektárban, és ha igen, egy „Megvan!” ikonnal jelzi. Az OSZK ún. widget (window gadget) alkalmazásokat is felvett a szolgáltatásai közé. Telepítés nélkül használhatók, segítségükkel egy oldalra gyűjthetjük különböző webhelyek szolgáltatásait. Így elérhető lesz az OSZK katalógusa a Facebook vagy az iGoogle oldalunkon is. Ez utóbbin egy egyszerű keresőmezőbe írhatjuk be a kívánt keresőkifejezést. Itt nem szűkíthetjük a találatokat, minden kulcsszóra végez keresést.



7. ábra A Nektár nyitólapja

- Keresőfelületek tekintetében élen jár az OSZK katalógusa. Böngészés mellett egyszerű és összetett keresést is végezhetünk. Ez utóbbi meglehetősen részletes. Számtalan mezőre kereshetünk, különböző dokumentumtípusokra szűrve, logikai operátorok egyszerű használatával. Ezen kívül külön lehetőséget kínálnak a gyakorlott – a Boole-algebra szabályait ismerő – felhasználóknak a CCL keresésre, ahol a legbonyolultabb logikai műveleteket lehet összeállítani.
- Az először ide látogatók három különböző helyről mazsolázhathatják össze a leírásokat az elérhető tartalmak köréről és a kereső működéséről. A Nektár nyitólapján részletes tájékoztatót olvashatnak a katalógusról és a benne szereplő adatbázisokról a Segítség menüpont alatt. Erre szükség is van, mert a gyakran emlegetett Nektár és LibriVision kifejezések magyarázatra szorulnak. Szerencsés megoldás, hogy új oldalon nyílik a Segítség, így bármikor elérhető marad. Ebben a leírásban azonban semmit nem találunk magáról a kereső használatáról. Ezt a keresőben található – a nyitófelületről nem elérhető – Súgó ismereti kimerítően, példákkal illusztrálva. A harmadik tájékoztató a legspecifikusabb: az egyszerű és az összetett keresések alatt lehetséges fel, itt ki lehet opcióként pipálni a Segítség jelölőnégyzetét. Ilyenkor előugró ablakban minden mezőhöz magyarázatot és példákat nyújt. A sajtót vagy a szakmabelieket kevés információval látják el. Statisztika nincs feltüntetve, nem adnak meg dátumot, hogy mikor kezdték el használni a rendszert, sem azt, hogy mennyien látogatják.
- A belső hivatkozások jól működnek, aláhúzással jelöltek. Külön előny, hogy a súgóban minden rövid bekezdés után visszajuthatunk a Tartalomjegyzékhez egy-egy ugrópont segítségével.
- A kereső teljes felülete angolul is elérhető és használható, bár néhol nem fordítottak át fontos részeket. A legszembetűnőbb az adatbázis kiválasztása menü, ahol az összes adatbázis neve magyarul szerepel. Márpedig ha nem választ egyet sem a felhasználó – mert nem érti –, akkor nem indíthat keresést. Ha elég szemfüles a külföldi és rákattint a *Help*-re, ott az összes adatbázis neve a hozzáfűzött magyarázatokkal angolul olvasható, bár ettől még nem fogja tudni, hogy magyarul hogyan hívják őket.
- Fenntartóként egyértelműen meg van jelölve az OSZK, minden oldal alján szerepel egy fejlécben a szolgáltató neve. Visszajelzésre két lehetőséget kínálnak. Külön e-mail címre lehet írni a tartalmi észrevételekkel illetve a technikai problémákkal kapcsolatban.

### Kereső funkciók, találatok

- A Nektár nyitólapján kétféle keresési lehetőség közül választhatunk. Ami közös bennük az, hogy ugyanabból a három könyvtárból kell egyet választani kötelezően, hogy be tudjunk lépni a keresőbe: *Országos Széchényi Könyvtár katalógus*, *Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár katalógus*, *Magyar Nemzeti Múzeum katalógus*. A különbség az, hogy a második keresési mód személyre szóló, mert belépés után egy hosszú azonosítót kapunk, így testre szabott kereséseket végezhetünk. Az első lehetőségnél ez nincs, viszont már a nyitólapról indíthatunk egyszerű keresést, néhány kattintástól megkímélve magunkat.
- A kereső felépítése logikus (8. ábra). A tetején egy fejlécben mindig látszik a gyorsmenü. Jó, hogy az ikonok rajzosak és szövegesek is. Ha egérrel föléjük állunk, egysoros magyarázatot is kapunk a tartalmukról. Nézzük a menüket egyenként! Az első a *Vissza* jel, melynek segítségével mindig visszaléphetünk az előző oldal(ak)ra. Ez nagyon hasznos funkció, gyorsítja a navigációt. A *Menü* nevű gomb a főmenüt tartalmazza, testre szabott belépéskor mindig ez jelenik meg először. A gyorsmenün túli opciók is itt gyűlnek össze: a személyi adatok és az azonosítóhoz tartozó tárolt keresőkérdések, és rekordok innen jeleníthetők meg. A *Választ* menü segítségével dönthetünk – egyszerűen, jelölőnégyzettel – egy vagy akár az összes adatbázis használata mellett. A MANCI, a HUMANUS, az IKER és a Magyarázatos ETO-mutató adatbázisokat nem lehet kipipálni, rákattintva a saját keresőjűkre ugrik a rendszer. Nem új ablakban jelennek meg, hanem rányílnak az eddigire, de remek navigációval megoldották, hogy könnyedén visszaléphessen a felhasználó a LibriVision oldalára. (A Magyarázatos ETO-mutatót választva az nem jelent meg nálam, sem Mozillában, sem Explorerben. A Név besorolási rekordok adatbázis böngészésénél pedig a lista összes tagjához a rekordok számánál nulla találatot ír ki a rendszer.) A *Böngész* és *Keres* menük új böngészést és keresést adnak. Az *Utolsó* gomb a legutóbbi keresés eredményét mutatja az adatbázisban, táblázatos formában: az evidens keresőkérdés, az adatbázis neve, a találatok száma és a megjelenítés mellett található egy állapotmező is, amelyben három karakter szerepel, de sehol nincs feloldva, mit takarnak. Amikor volt találat, akkor V V V jelent meg, amikor az utolsó megjegyzés mezőben „A célpont nem elérhető” szöveg állt, akkor ? – – volt látható. Ebben a mezőben lehetőség van a keresőkérdés módosítá-

sára is. A *Történet*-ben a LibriVision aktuális használata során elvégzett keresések eredményeit lehet megtekinteni. Ez kiváló funkció, minden adatbázisnak követnie kellene ezt a példát! A rendszer megőrzi a felhasználó összes kérdését, így az bármikor megtekintheti, módosíthatja, újra megjelenítheti a találatokat. Az *Infó* és *Súgó* menü tartalmazza a tájékoztatókat, és a *Kilépés*-sel tudunk kijelentkezni.



8. ábra A kereső nyitóoldala

- Alapértelmezettként az egyszerű keresés van beállítva. Kicsit félrevezető, hogy az oldal tetején csak annyi szerepel nagy betűvel, hogy Keresés, mikor ebből háromféle is van. Ha az Egyszerű keresés gombot választom, ugyanez a felület jelenik meg. Felül fel van tüntetve a választott adatbázis neve. (A MEK adatbázisát választva a keresés nagyon lassú, nem is érkezik eredmény, minden alkalommal lefagyasztja a rendszert – mondom ezt több napos szisztematikus tesztelés alapján.) Még inkább gyorsítaná a keresést, ha ezen a felületen is lenne mód adatbázis-változtatásra úgy, hogy a beírt keresőkifejezés megőrződjön. Egymezős, szabadszavas keresésre van lehetőség, kilenc indexből lehet választani, alapként a mindent magában foglaló Bármely kulcsszó van beállítva. Egy táblázatban láthatók a nem magyar karakterek is, ami azért nagyszerű, mert rákattintva automatikusan beírja a betűt a keresőbe, nem kell tudnom, hogy hogyan is csalogassam elő azt a bizonyos karaktert a billentyűzeten. Viszont ha ráállok az egérrel a karakterre, angolul adja meg a nevét – valószínűleg elfelejtették átfordítani magyarra. A kereső a kérdést automatikusan csonkolja hátra. A keresőkifejezéseket lehet csonkolni a kérdőjel segítségével is, ami egy vagy több karaktert jelölhet. A # egy karaktert helyettesít, a ! jel csak a beírt kifejezésre keres. A Súgóban ehhez nem megfelelő példát írtak: „Petri A. műveit keressük, de nem akarjuk Petri A.G. vagy Petri A.T., stb. műveit.” Mivel az egyszerű keresésnél csak kulcsszavas keresés indítható, ahol nem lehet

- névelőt használni, a Petri A! keresőkérdésnél csak a Petri-t fogja figyelembe venni a rendszer. A csonkolások nem mindig működtek helyesen, például a CK (= cím kulcsszó) *bér* kifejezésre ugyanannyi találat érkezett, mint a CK *bér!*-re, utóbbinál ugyanúgy bejött a Bericht... is találatnak. Rövid és hosszú ékezetek között nem tesz különbséget, pedig például a kos és Kós egészen más találatokat adna. A külföldi felhasználóknak azonban nagy könnyebbség, hogy nem differenciálja az ékezeteket. Annyit megtesz a rendszer, hogy a találatok listájánál pirossal kiemeli a keresőkérdéssel azonos ékezetű találatot. Bár ez egy ezres nagyságrendű találati halmaznál vajmi kevés. Ilyen esetekben érdemes használni az idézőjelet, mert ez pontos kifejezésre szűkíti a keresést. Az ISBN szám keresésénél körültekintő megoldásmód, hogy kötőjellel és a nélkül is meg lehet fogalmazni a keresőkérdést. A Súgó szerint a kérdést mindig kérdőjellel kell lezárni, de a tesztelésem alkalmával erre nem volt szükség. Egyébként is, ha valaki nem olvasná a súgót, nem jönne rá erre a nem szokványos lezárási módra. A Kiadó neve kulcsszóval született egy érdekes, egyszerűen megjegyezhető megoldás. Nem kell a mezőket megismételni, mert szóközzel elválasztva több kulcsszó is beírható, automatikus ÉS kapcsolattal közöttük. A keresőkifejezés összeállítás után az Enter lenyomásával vagy a Keresés gombbal lehet elindítani a keresést. Emellett még egyéb, fontos opciókat is ad a rendszer az összes kereső képernyő alján: a Keresőkérdés törlése, a Keresőkérdés tárolása és a Mindent visszavon gombokat. A négy gomb közül a Keresés a bal oldalon szerepel, ami nem szokványos, mert általában jobbra szokták elhelyezni, így személy szerint nagyon kellett figyelnem, hogy ne a Mindent visszavon-ra kattintgassak.
- Az összetett keresés az egyszerű keresőnél jóval bonyolultabb kérdések megfogalmazására nyújt lehetőséget (9. ábra). Szinte megszámlálhatatlan legördülő menüs indexből lehet válogatni. A hangfelvétel barázda szélessége/magasságától kezdve a glóbuszok színéig mindenre lehet keresőkérdést megfogalmazni! Relációjelek segítségével a keresőkifejezés és az index között lehet felállítani kapcsolatot. A kérdés elemei között pedig logikai kapcsolatokat lehet létesíteni, ráadásul a keresést le lehet szűkíteni a kívánt dokumentumtípusra. Mindezek annyira közérthetően, értelemszerűen vannak megfogalmazva, hogy a kezdő felhasználó is bátran kipróbálhatja.

9. ábra Az összetett keresés űrlapja

- A CCL keresés szolgál a legbonyolultabb keresőkérdések összeállítására, de ehhez a Boole-algebra szabályait ismerni kell. Kétféleképpen lehet használni: vagy kézzel kell beírni a logikai kifejezést, vagy alul legördülő menük segítségével lehet megfogalmazni a pontos kérdést. (Ahhoz, hogy ez a lehetőség aktív legyen, ki kell pipálni a Kérdés összeállítása négyzetet.) A keresőkérdés ilyenkor is a felső részen fog megjelenni, ugyanolyan formában, mintha kézzel írnánk be. Rugalmasan lehet módosítani a keresőkérdést a gombok segítségével is (Visszavonás, Törlés, Újra), de ha visszaállunk a kézi használatra, ott szabadon beleírhatunk, törölhetünk.
- A böngészésnél hat indexből választhatunk, alapértelmezésként a Cím index van beállítva. Egy szabadszavas mező áll rendelkezésre a keresőkérdés beírására. A felhasználónak némi szabadságot ad a találatok megjelenítésében további három lehetőség. Sajnos ezek nem igazán jól kidolgozott opciók. A Pozíció nevű gomb segítségével 1-től 5-ig beállíthatjuk a keresett kifejezés pozícióját az indexlistában. Ez jól működik. A Rekordok gombbal az egyszerre megjelenített rekordok számát választhatjuk meg. Alapértelmezésből a 10-et preferálja. 50-re állítva az első megjelenítésnél helyesen funkcionál, de amint lapozunk a tételek között, azonnal visszaáll az alapbeállított 10-re. A Lépésköz gomb állítja be a sortávolságot az eredménylista két eleme között. Az ötlet nagyon jó, áttekinthetőbb listaképet kap-

hatunk. A gyakorlatban azonban ezt a funkciót nem használhatjuk. Próbáltam átírni a lépésközt 0-ról 1-re és a következő hibaüzenetet kaptam: „Hiba történt böngészés közben: 205: Csak nulla lépésköz használható böngészéskor.” A böngészés eredményénél a besorolási adatok mellett látszik a hozzá tartozó rekordok száma. Ha rákattintunk a kívánt tételre, azonnal megjelenik a rekord(ok) rövid nézete. A súgó szerint az egyes besorolási adatok melletti X-ek utalótételeket jeleznek, de én nem találtam ilyet, pedig próbáltam több helyen és több indexben is nézelődni. Hiányosság, hogy nem tüntetik fel az oldal tetején, hogy melyik adatbázis besorolási adatai is látszanak éppen.

- A találatok megjelenítése jól átlátható, minden fontos adatot tartalmaz. A lap tetején a keresőkérdés és a használt adatbázis neve mindig megjelenik, bármelyik oldalon is járunk a találatok között. Ez evidens lenne, de több katalógusban sajnos nem mutatják – az OSZK szerencsére gondolt rá. A Nektár másik kiemelkedő pozitívuma, hogy a találatok sok szempont szerint rendezhetők: cím, szerző, kiadó, kiadás helye, nyelv, megjelenés dátuma, ezen belül is növekvő vagy csökkenő sorrendben. A találatok közötti lapozás jól megoldott, több lehetőség közül is lehet választani. A találatok között tízesével előre/vissza haladhatunk, az Első/Utolsó gombok használata nagy mennyiségű találati halmaznál hasznos és az Ugrás nevű szabadszavas mezőbe tetszőleges számot beírva, az adott találatra

lépünk. A lap tetején és alján szerencsére egyaránt látszik, hogy éppen melyik tíz elem van megjelenítve a listából. Nagyon hiányzik viszont a lap aljáról egy lap tetejére navigáló gomb.

- A találatok sorszámozva vannak (pl.: 19/537). A találati lista alapbeállításnál rövid nézetben látszik, a legfontosabb bibliográfiai adatokkal. Lehet választani még a Teljes megjelenítést, a MARC vagy a Cédula formátumot. Ha a rövid helyett a teljes megjelenítést választom, már csak egy találat látszik a képernyőn és sokkal részletesebb leírást kapok. A könyv a legáltalánosabban keresett dokumentum, így példaként a könyv bibliográfiai leírásának mezőit mutatom be: *példányinformáció, szerző, cím- és szerzőségi közlés, megjelenés, terjedelem, fizikai jellemzők, sorozat, tárgyi melléktétel, tárgyszavak, osztályozás, nevek, ISBN, megjegyzés, lelőhely, raktári jelzet* és ahol szükséges, *melléktétel* is szerepel. A rekordban pirossal ki van emelve a keresőkérdés. A katalógus más részeibe is el lehet jutni, van olyan besorolási adat, amely ugrópontként szolgál, ezt aláhúzás jelzi. Ez azért nagyon jó megoldás, mert ha kis kitérőt akarunk tenni, a szerző más műveit is láthatjuk egy kattintással. A katalógustétel alján pluszszolgáltatásokat is nyújt a LibriVision. Remek ötlet, hogy ha a Kiadói adatoknál utalós a kiadó neve, egy kattintással megtudhatjuk a legfőbb adatait, webcímét, a beépített Google Maps szolgáltatással pedig a térkép-

pen a helyét is megtaláljuk. Az OpenURL az OSZK kiváló, egyedi linkszolgáltatása. Rákattintva keresés indítható, és a rendszer automatikusan megvizsgálja a kiválasztott rekord elérhetőségét az OSZK partnereinek adatbázisaiban. (Ennek pontos listája a LibriVision *Súgó*ban fellelhető.) Több próbálkozásom után is általában csak a megvásárolható kiadványokra adott találatot. A *Hozzáadás* a kedvencekhez gomb nem egyszerűen a könyvjelzőnkbe másolja a rekord URL-jét, ez ma már kevés, hanem a növekvő igényekre való tekintettel több mint 160 oldal szolgáltatásai közé képes felvenni az aktuális oldalt. Megtaláltam például a *Gmail* levelező rendszert is, rákattintva – a bejelentkezésem után – a levélbe automatikusan bemásolta a dokumentum teljes URL-jét, tárgyként annak címével. Az OSZK borító gombja mellett megjelenik egy kép, ha a szolgáltató beszkennele a dokumentum borítóját. Rákattintva jó felbontásban nézhetjük meg a címlapot, esetenként bele is lapozhatunk a könyvbe. A Google Book borító is hasonló szolgáltatás, csak az elmaradhatatlan „vásárold meg ezt a könyvet” szöveg is szerepel mellette. A Cool URI vagy a *súgó*ban Permalinkként emlegetett szolgáltatás ad a dokumentumnak egy állandó címet. A leírás végén kapott helyet a Kapcsolódó *tételek* rész, ahol például a sorozat adatai láthatók (10. ábra).

**Találatok megjelenítése**

Keresés: **OK régimódi történet** OSZK Katalógus - Amicus Rendezés: Cím növekvő Ugrás:

Megjelenítve: 3 / 3 / 31 Első 2 - 2 - 4 - 4 Utolsó

Keresőkérdés módosítása

3 / 31 Rövid megjelenítés MARC formátum Cédula formátum

[MB 215.081 / Raktár](#)

Szerző: [Szabó Magda, \(1917-2007.\)](#)

Cím és szerzőségi közlés: **Régimódi történet** / Szabó Magda.

Megjelenés: Budapest : [Európa](#), 2008

Terj./Fiz. jell.: 525, [2] p. ; 19 cm

Tárgyszavak: [magyar irodalom](#), [regény](#).

Osztályozás: [894.511-31](#)

ISBN : 978-963-07-8559-4 költött : 2700,- Ft

Lelelőhely: [B1](#)

Raktári jelzet: B 215.081  
MB 215.081

**Kiadói adatok**

Kiadó neve: Európa Könyvkiadó  
Kiadó telefonszáma: 311-4271  
Kiadó faxszáma: 331-4162  
Kiadó email címe: [info@europakiado.hu](mailto:info@europakiado.hu)  
Kiadó weboldala: <http://www.europakiado.hu>  
Műnősítés: élső  
Kiadó címe(i): 1055, Budapest Kossuth Lajos tér 13-15 [Mutasd a térképet](#)  
Névváltozatok: Európa

[Térkép](#) [Műhold](#) [Hibrid](#)

**Országos Széchényi Könyvtár - Linkszolgáltatás**

A dokumentum megvásárolható az első találat(ok):

- Libri(1)
- Lira és lant(1)

**Szolgáltatások**

Kiadói adatok: [Európa](#)

OpenURL: [Linkszolgáltatás](#)

Hozzáadás a kedvencekhez: [BOOKMARK](#)

OSZK borító:

Google Books borító: Nincs borító!

Cool URI: <http://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/2729972>

10. ábra Egy találat részletes megjelenítése (és két mellémásolt segédablak)



- A *Példányok* megjelenítése többrétű. Az első példány raktári jelzete látható a leírásban, a többi a Példányok gombbal lehet előhívni, az egyéb fontos információkkal egyetemben. Itt megjelenik a dokumentum rövid leírása, alatta pedig ki kell választani a központi könyvtárat. Sajnos az OSZK neve itt csak angolul szerepel (National Széchényi Library), magyarul miért nem? A kiválasztás után megjelenik a tulajdonos könyvtár neve, lelőhelye, jelzete, megjegyzések és a rekord állapota. Plusz szolgáltatásként lehet kérni dokumentumelőkészítést kutatóknak. Itt a tájékoztató mellett van egy online kikérő űrlap is – mindenre gondoltak.
- A MARC formátumos megjelenítés a szakmabeliek számára értelmezhető; MARC hívójelek, almezők és indikátorok szerinti sémát nyújt. A Cédula formátum pedig a jó öreg katalóguscédulák mintájára épül. Így mindenki kedve szerinti formátumot találhat magának.
- A megjelenítéseknél lehet tárolni a rekordokat. Amikor először teszteltem ezt a funkciót és a *Menüben* a *Tárolt rekordoknál* szerettem volna megnézni, szembesültem a – későbbiekben is oly gyakori – problémával, hogy nagyon gyorsan lejárt a keresési idő. Ráadásul nem is magyarul, hanem angolul közlik velem, hogy „*Your session has timed out!*” Ha nem volt mentve az éppen aktuális keresés, az odaveszett a keresési történettel együtt... Újra belépve a katalógusba megpróbáltam előhívni a tárolt rekordokat. Meglepve tapasztaltam, hogy az én három mentett dokumentumom mellett van még vagy másik harminc, amelyekről fogalmam sem volt. Ezt a jelenséget többször is ellenőriztem, érthetetlen módon mindig találtam a sajátomon kívüli rekordokat is. Azután viszont megörültem, amikor láttam, hogy a mentésnek milyen sokféle módját ajánlja fel a rendszer. Kipipálgattam a saját tárolt rekordjaimat és a *Mentés* gombra kattintottam. Megnyitva a fájlt Explorerben, a karakterek hibásan jelentek meg. Mozillában még rosszabb volt a helyzet. A megoldást az jelentette, ha a szöveg karakterkódolását megváltoztattam: eredetileg közép-európai kódolásra volt állítva, Unicode-ra változtatva azonban olvashatóvá vált. E-mailben is elküldhetők a tárolt rekordok. Ötféle formátum közül is lehet választani! A kapott levelek tárgya (LibriVision records) angolul íródott, ezt is elfelejtették lefordítani. Megnyitva a HTML(címkés) formátumú fájlt, szintén át kellett állítani Unicode-ra a kódolását. A MARC(MRC) típusú fájlt nem jelenítette meg a gép, az interneten ajánlott programkeresést, de nem sikerült megnyitnom. A

MARC(IMC) formátumot a jegyzetombben hozta elő.

### **Tartalom, minőség**

- A Nektár óriási feladatra vállalkozott sikeresen. Több, különböző típusú adatbázis érhető el egy felületről, egyféle keresési szisztémával. A tartalmak szakmai minősége kiváló, a rekordok nagy mennyiségű adattal vannak feldolgozva. Kicsit félrevezető a kereső alján lévő fejléccen a kiírás, miszerint az utolsó frissítés 2007-ben történt, mert számos 2009-es kiadású dokumentummal találkoztam a katalógusokban. Egyedüli kifogást a MEK adatbázisára tehetek, ebben ugyanis egyáltalán nem tudtam keresni, minden alkalommal lefagyasztotta a rendszert. A MEK saját weboldalán, ugyanezen időpontokban mindig működő rendszerrel találkoztam.
- A rendszer gyakori karbantartása miatt gondban voltam néhány napig, mert akkor sokszor nem üzemelt, de az utóbbi napokban ez már nem fordult elő.
- Sajnos helyesírási hibákat találtam a nyitólapon, a súgóban és a kereső egyik fontos állomásán egyaránt. Az *Adatbázisok kiválasztása* menünél az adatbázisok felsorolásánál több is van, ami azért is nagyon szembetűnő, mert a keresés mindig erről a felületről indul. Hibásan szerepel a következő három adatbázis neve: az Európai Könyvtörténeti Gyűjtemény, a Magyar Nemzeti Bibliográfia 1921-től, IKER – Magyar Idoszaki Kiadványok Repertórium. A Zenemutár mint az OSZK egysége is helytelenül jelenik meg a találatoknál. A nyitólapon a Szolgáltatások menüben az *E-könyv* rendelésnél: „...szennerek segítségével” van írva *szkennerek* helyett. A *Segítségben* az *OSZK Katalógus* – Amicus tartalmánál: „1952-től a hazai kiadású könyvek, sorozatok”. A dátum utáni *-t* hiányos, valószínűleg *-től* lenne. A *Súgóban* a *Tárolt keresőkérdés* leírásánál helytelen a névelő egyeztetés: „Az keresés gomb segítségével...”

### **Metaadatok**

- A Nektár metaadatokkal mérsékelten ellátott. Az általánosan használt <title> adaton kívül a nyitóoldalon még a leírás, a kulcsszó és a szerző mezők vannak kitöltve. Ennél többet vár az ember a nemzeti könyvtár esetében.
- Az OSZK-nak vannak OAI-elven működő adatai, de a Nektár egy az egyben sajnos nem tartozik közéjük. Ami közös részhalmaz, az a térképek és a MEK – de mint láttuk, ez meg a Nektáron belül nem működik.

HunKat

**Honlap:** <http://www.hunkat.hu>  
**E-mail:** [hunteka@sztaki.hu](mailto:hunteka@sztaki.hu)  
**Fenntartó:** MTA SZTAKI és iKron Kft.  
**Értékelés dátuma:** 2009. október 12–13.  
**Értékelő:** Drótos László

### Általános értékelés

A HunKat a HunTéka integrált rendszert használó könyvtárak virtuális közös katalógusa, melyet a [www.hunteka.hu](http://www.hunteka.hu) honlap eseménynaptára szerint 2005 áprilisában adtak át. A „virtuális” szó itt azt jelenti, hogy – például a MOKKA-val ellentétben – nincs közös adatbázis a HunKat mögött, hanem a keresések a tagkönyvtárak saját katalógusában futnak le, majd egy egyesített találati listában látható az eredmény. A lekérdezéseket és a találatok megjelenítését a Java nyelven írt, moduláris Monguz keretrendszer végzi. Annak, hogy a keresések „valós időben” történnek, előnye és hátránya is van: az adatrekordok mindenkori aktuális állapotát látjuk, beleértve a kölcsönzési információkat is; ugyanakkor megtörténhet, hogy egy adott időpontban egyes tagkönyvtári szerverek nem elérhetők, vagy lassan válaszolnak. A HunKat jelenleg negyvennél is több könyvtárt kérdez le, melyek között felsőoktatási, szak- és közkönyvtárak egyaránt vannak. Ennek megint csak lehet jó és rossz oldala is: jó esély van rá, hogy szinte bármilyen jellegű keresésre lesznek találatok, továbbá olyan könyvtárak anyagát is elérjük így, amelyek a MOKKA-ban nincsenek benne; viszont egyik könyvtártípusból sem elég reprezentatív a kínálat, úgyhogy például szakirodalom-keresésnél más OPAC-okat is meg kell nézni: a HunKat önmagában nem elég. Igaz viszont, hogy a fejlesztők tervei között – éppen a Monguz rugalmas lekérdezési képességeire (Z39.50, OAI stb.) alapozva – szerepel egy teljes körű országos közös katalógus kialakítása is. Mivel a jelenlegi HunKat nagyrészt ugyanazon könyvtári rendszerben rögzített katalógusokat tesz kereshetővé, a helyi sajátosságokból adódó eltérések kevésbé érződnek rajta, mint egy vegyes rendszereket összesítő közös katalógusban. Vagyis nemcsak a minimális alapadatok, hanem a teljes bibliográfiai és kölcsönzési rekord megnézhető a közös keresőfelületen; nincs szükség arra, hogy átlépjünk az eredeti katalógusba további információkért – hacsak nem akarjuk előjegyeztetni az adott könyvet, mert bejelentkezésre csak az adott

könyvtár OPAC-jában van mód, olvasói funkciókat a HunKat nem nyújt. Ad viszont többféle formátumú és kódolású letöltési lehetőséget, többek között HUNMARC és MARC21 rekordokat is le tudunk menteni (ha ezt a szolgáltató könyvtár engedélyezte).

A tesztelés során talált három komolyabb hiányosság a következő:

1. A laikus felhasználó sem a nyitólapon, sem a Segítség menüpont alatt nem talál tájékoztatást arról, hogy pontosan mi ez a szolgáltatás, miért ezekre a könyvtárakra terjed ki a keresési lehetőség, és hová fordulhat, ha valami problémája van? Az a gyakori (bal)eset történt itt is, hogy a fejlesztők figyelme csak addig terjedt, amíg kidolgozták a keresőfelületet, de arra már nem törekedtek, hogy az egészet kontextusba ágyazzák: ellássák háttér-információkkal, kommunikációs lehetőséget kínálnak a felhasználónak, hiperlinkekkel továbbirányítsák más katalógusok felé, ha itt nem találja, amit keres stb. Így ez az amúgy ügyes és hasznos kereső a lehetségesnél kevésbé hasznosul, inkább a könyvtárosi szakma „belügye” marad.
2. A Böngészés menüpontnál fordult elő a tesztelés során az a jelenség, hogy az *MTA Központi Könyvtárát* választva (amely egyébként a többi-től eltérően nem HunTéka, hanem Aleph rendszert használ), nem jött semmilyen válasz a szervertől, csak a folyamatos kapcsolódást jelezte a browser, és hiába próbáltam leállítani, vagy mentem át másik menüpontra, a továbbiakban ez a Böngészés funkció elérhetetlen maradt; csak az Explorer, illetve a Firefox újraindítása után lehetett ismét használni. Itt jó volna egy „Stop” gombot kitenni, amivel megszakítható a további próbálkozás akkor, ha valamelyik szerver elérhetetlen.
3. A kijelölt rekordok exportálásakor gyakran furcsán viselkedett vagy teljesen elszállt a rendszer. Az exportálás gombra kattintva vagy azt írta, hogy *„Nincs kijelölt rekord”* (pl. a Dokumentumtípus: *cikk* és a Cím: *aids* keresés, majd az első néhány tétel kijelölése után), vagy mentéskor egy *„HTTP Status 500 type Exception report 3”* hibaüzenettel adta meg magát (pl. a Cím: *aids Africa* keresés után). Úgy tűnik, mint ha csak bizonyos könyvtáraknál lépne fel ez a jelenség, a tesztelés idején például a *Derecskei Városi Könyvtár*, a *Pápai Református Gyűjtemények*, a *Néprajzi Múzeum* és az *MTA FKI* katalógusaiból származó rekordokat nem sikerült lementeni.

**Összefoglalva:** A HunKat változatos összetételű és növekvő számú könyvtári gyűjteményekben nyújt egyidejű keresési lehetőséget. A megjeleníthető adatok részletességét tekintve többet tud más hazai közös katalógusokhoz képest. Viszont maga a [www.hunkat.hu](http://www.hunkat.hu) oldal meglehetősen magára hagyottnak tűnik, nem sokat fejlődött az átadása óta, és nem mutatja azokat a felhasználóközpontú, „webkettes” törekvéseket, amelyek például a szintén hasonló elven működő [konyvtar.hu/katalogus](http://konyvtar.hu/katalogus) keresőnél már felfedezhetőek. Jelen állapotban inkább a könyvtárosoknak hasznos (különösen a MARC letöltési lehetőség miatt), pedig érdemes lenne némi fazonigazítással a mai trendeknek megfelelő, nagyobb funkcionalitású, vonzóbb felületet készíteni hozzá a nagyközönség számára is. Rövid távon pedig az üzembiztosabb működést kellene megoldani, kiküszöbölni a 2. és 3. pontban leírt hibajelenségeket.

### Részletes értékelés

#### Felület, használhatóság, segítség

- A kezelőfelület pasztell, de nem igazán harmonizáló színekből áll, a fejléc barnás rajzolatától például elüt a kék felirat. A halvány színvilág a beviteli mezőknél, a lenyitható menüknél és a

nyomógombokon kellemetlen, mert itt a szöveg és a háttér alig különbözik, ezért ezek a részek nehezen olvashatók. Ugyancsak nem praktikus, hogy a már megnézett hivatkozások színe alig különbözik a többitől, így a felhasználó egy találati listában nem tudja követni, hogy mely tételekre kattintott már rá.

- A szolgáltatás nevét mutató fejléc, a fejlesztők honlapjaira vezető alsó copyrightsor, valamint a bal oldalon levő, mindössze négy pontból álló menü és a gyorskereső mindig látható; a keresőúrlap (11. ábra) és a találatok az állandó szélességű belső keretben jelennek meg. Ez a megoldás elég kevés helyet hagy a lényegnek, vagyis az adatoknak – gyakran kell görgetni még nagy méretű ablakban is. Ha pedig csak 800 pont széles képernyőnk van (pl. egy mobil eszközön), akkor vízszintesen is tologatni kell néha ezt a frame-et, mert éppen nem fér el a képernyőn: például pont a gyorssegítség adó ? gomb nem látszik ilyenkor a jobb felső sarokban. Az *iframe* használata kompatibilitási gondokat is okoz, a 9.10-es Opera böngészőnél például időnként a Segítség vége és a Kijelölt rekordok exportja gomb nem látszik, és nem lehet átemelni a Böngészés ablakból szavakat a keresőúrlapba.

11. ábra A HunKat részletes keresője

- A kattintás nélkül, lebegősúgóként működő ? ikon jó ötlet amúgy, de sajnos csak egy-két képernyőn ad tippeket, holott mindegyiken megjelenik. A kezdőlapon a ? jel felirata: „... és a HunKatban szolgáltató könyvtárak felsorolása” ráadásul téves, mert a könyvtárak listája itt nem látható. Súgóban egyébként nincsen hiány: már a nyitólapon egy „Keresési segédlet” fogad ott, ahol inkább egy rövid ismertetőt várna az ember arról, hogy mi is ez az oldal. Persze az nem baj, ha az alapvető használati tudnivalók már a kezdőlapon is megjelennek, de ezeket nagyon egyszerűen és precízen kellene megfogalmazni. A jelenlegi segédlettel több gond is van: egyrészt egy „Kötelező mező” felirattal kezdődik, de nem mondja meg, hogy miféle mezőről van szó; másrészt a gyorskereső működéséről nem ír semmit, pedig a kezdőlapon az azonnal használható; valamint a néha igen hosszan villogó „További találatok...” felirat funkciója sem világos ebből a leírásból. A bal menüben van ezen kívül egy Információk menüpont, aminél valamilyen kapcsolati címet sejt az átlagos internetező, de valójában ez is ugyanezt a nyitófeliratot jeleníti meg. A valódi keresési segédlet a Segítség menüpont alatt található, néhol képekkel is illusztrált pár mondatos leírásokkal az egyes funkciókról. De az itt felsorolt lehetőségek nem mindegyike érhető el a HunKat felületén: például az olvasói funkciók vagy a halmazműveletek nem használhatók.
- A keresőben a könyvtárak kiválasztására egy kinyitható-bezárható hierarchikus menü szolgál, ami elegáns megoldás, de nem akadálymentes, és ami még nagyobb gond, hogy minden keresés előtt becsukódik, így nem látszik, hogy mi van kijelölve. (Ez a korábban megőrzött keresőkérdések újrafuttatásakor is probléma). További, de könnyen orvosolható szépséghibája ennek a funkciónak, hogy a részletes keresőben induláskor nincs kijelölve egyetlen könyvtár sem, így miután a felhasználó összeállította a kérdését az űrlappal és megnyomja a Keres gombot, egy „Adjon meg legalább egy adatbázist a kereséshez” figyelmeztetést kap eredményül, majd az üresre törölt űrlapot, és kezdheti előlről a gépelest.

### **Keresőfunkciók, találatok**

- A felhasználó a Böngészés, a Gyorskeresés és a menüben egyszerűen Keresés, a súgóban pedig Pontos keresés néven szereplő részletes űrlap közül választhat. A Böngészésnél mindig csak egy kiválasztott könyvtár indexeit nézegethetjük (szerző, cím, sorozat, tárgyszó, ETO, kiadási adatok), így ebből a szempontból nem „közös” a

HunKat. Minden könyvtárnál mindegyik index kiválasztható a lenyíló menüből, olyankor is, amikor az adott katalógusban nincsen pl. ETO vagy tárgyszó mező. A könyvtárak menüjének végén egy rejtélyes database\_korosy is megjelenik, de ennek semmilyen indexe sincsen. Ha az MTA Könyvtárát választjuk ki, akkor jön az előzőekben, a 2. pontban említett „elszállás”, amikor a szerver nem válaszol, és csak a böngésző teljes újraindítása után lehet újból próbálkozni egy másik könyvtárral. Az indexlistából egy kattintással keresést is indíthatunk, de a sorok elején levő – nehezen felismerhető rajzolatú – nyílíkonnal át is emelhetjük a keresőúrlap első sorába az index adott elemét, sőt ilyenkor a megfelelő könyvtárat is beállítja a program az űrlapon (ami nem mindig szerencsés, és nem is látszik, mert a könyvtárak menüfája össze van csukva). Hosszabb illetve bizonyos írásjeleket (pl. zárójel, perjel) tartalmazó címeket nem érdemes így áttemelni, mert vagy időtűlépéssel végződik a keresés, vagy nem lesz találat, mert a keresőt megzavarják az írásjelek. Ugyancsak nem érdemes az ETO-jelzet vagy a Gyártó/Nyomda indexeknél ilyenre próbálkozni, mivel ezeknek nincs megfelelőjük az űrlapon, így a Szerző mezőbe kerülnek, ahol persze nem lesz rájuk találat. Az áttemelés nekem Operában egyáltalán nem működött: egy pillanatra ugyan megjelent az űrlapon a kiválasztott indexelem, de utána üresre törlődött az űrlap.

- A szerző és a cím mezőből álló Gyorskeresés mindig a teljes körben történik, vagyis valamilyen katalógus ki lesz választva (erre a súgó nem figyelmeztet). Pontosabban, mégsem jelöl ki ilyenkor minden könyvtárat, mert néhányat kihagy (erről az elmentett kereséseknél tudunk meggyőződni, ha kinyitogatjuk a könyvtárfát). Hogy ennek mi az oka, arra nem jöttem rá, mert nemcsak az éppen elérhetetlen szervereket nem kérdezte le a Gyorskereső, hanem olyat is kihagyott (pl. a *Külügyminisztérium Könyvtárát*), ahonnan pedig jöttek a találatok, ha a részletes keresőt használtam és külön bejelöltem ezt a könyvtárat is. A beírt szavak között ÉS kapcsolat van, a helyettesítő karakterek itt is használhatók, csakúgy, mint a részletes keresőnél, és itt sem tesz különbséget kis- és nagybetűk, valamint rövid és hosszú ékezetek között (de az o és ö, illetve az u és ü nem egyenrangú).
- A Kereső nevű részletes űrlap ehhez képest annyival több, hogy itt kijelölhetők a lekérdezendő könyvtárak, továbbá négy beviteli sor van, mindegyiknél tízféle mezőnevet lehet beállítani (a nyelv szerinti keresés nagyon hiányzik!), és ezek az ÉS mellett VAGY és NEM kapcsolatba is

állíthatók. A \* és ? jelek használhatók a sűgóban leírt módon, de például a Kodolányi János Főiskola Könyvtárából \* nélkül is automatikus csokolással jönnek a találatok, ami „zajos” listákat eredményezhet. A Megjelenés éve mezőnél ~ jel segítségével reguláris kifejezésekkel is helyettesíthetünk karaktereket, például a ~17[8-9][0-9] kérdést beírva, az 1780-as és 1790-es években kiadott dokumentumokat kapjuk eredményül. A fontosabb bibliográfiai adattípusok mellett egy Dokumentumtípus mező is választható itt, amely furcsa módon böngészhető indexként viselkedik és tartalma a beállított könyvtárak függvényében változik. (Ha ilyenkor még nincs kijelölve egyetlen könyvtár sem, akkor felugrik egy hibás kódalással kiírt „Válasszon ki egy vagy több adatbázist!” figyelmeztető ablak.) Logikusabb lett volna ezt is a Böngészés almenü alá tenni, mert inkább az ottani indexekhez hasonlít – igaz, itt egyszerűen több adatbázis is kijelölhető. Zavaró viszont, hogy ebben az indexben olyan típusok is megjelennek, amelyeket a felhasználó aligha ért, és nincs is rájuk mindig találat: pl. exhibition, bookfast, c022 (utóbbira egy no\_database\_records\_response sorokból álló 9995 tételes lista jelent meg).

- A keresőúrlap hasznos funkciója, hogy megőrzi és visszaállíthatóvá teszi a korábbi kereséseket, így tovább finomíthatók, módosíthatók. De félórányi inaktivitás után ezek automatikusan törölődnek, úgyhogy arra nem alkalmasak, hogy rendszeresen lefutassunk egy-egy témafigyelést. Az sem mindig derül ki egyértelműen, hogy

mely könyvtárakra terjedt ki egy korábbi elmentett keresés, így ha visszatöltjük az űrlapba, nem árt ellenőrizni, hogy milyen tagkönyvtárak vannak kijelölve. A találati listák oldalankénti hossza 10 és 100 között állítható, de csak a keresés indítása előtt, amikor még nem tudjuk, hogy mekkora eredményhalmazt kapunk.

- Az első találatok általában gyorsan megérkeznek, ha nem túl bonyolult a keresőkérdés, de a teljes lekérdezés befejezésére akár percekig is várni kell (12. ábra). Amíg a háttérben folyik a lassabb szerverek lekérdezése, addig egy „További találatok...” felirat villog (illetve amikor rövid időn belül nincsen találat, akkor csak megjelenik, de nem villog), és ha rákattintunk, akkor vagy eltűnik, vagy továbbra is kint marad, de esetleg újabb találatokkal bővül ilyenkor az eredménylista. Ez nem igazán szerencsés megoldás, mert a felhasználó nem látja, hogy mi zajlik a háttérben és gyakran céltalanul kattintgat erre a feliratra. Jobb volna egyértelműbben jelezni, hogy mely szerverek lekérdezése folyik még és esetleg arra is lehetőséget adni a felhasználónak, hogy leállítsa a keresést, ha úgy gondolja. A találatok sorrendjét nagyjából a besorolási cím határozza meg, de a listában itt-ott vannak nem oda illő tételek is. A sorrend megváltoztatására nincs lehetőség, ami elég komoly hiányosság, mert egy ekkora közös katalógusban gyakoriak a nagy találati halmazok, amelyeket célszerű lenne esetenként rendezni például megjelenési év, vagy szerző, vagy könyvtárnév szerint.

**HUNKAT** Közös Könyvtári Katalógus

Katalógus

Keresés  
Böngészés  
Információk  
Segítség  
Gyorskeresés

Szerző:   
Cím:

Találatok száma: 96 ( Szerző=jókaI ÉS Cím=ember )

További találatok...  
✓ ✕

31.	<input type="checkbox"/> Ember és gondolat: Jókai Annával beszélget Nádor Tamás / Jókai Anna [nyomatott anyag]	GEVK
32.	<input type="checkbox"/> Az ember és regénye az ezredvégen / Jókai Anna [nyomatott anyag]	GEVK
33.	<input type="checkbox"/> Az ember-alatti ember / Jókai Anna [nyomatott anyag]	GEVK
34.	<input type="checkbox"/> Egy ember, aki mindent tud / [Sajtó alá rendezte Radó György] ; [írta] Jókai Mór., 1976	PKKK - B. almadí
35.	<input type="checkbox"/> A holt ember / Jókai Mór [nyomatott anyag]	GEVK
36.	<input type="checkbox"/> A kétszarvú ember / Jókai Mór ; sajtó alá rend Turák János [nyomatott anyag], 1973.	PKKK - B. almadí
37.	<input type="checkbox"/> A kétszarvú ember / Jókai Mór [nyomatott anyag], 1973 (J 68)	GEVK
38.	<input type="checkbox"/> A kőszívű ember fiai / Regény [nyomatott anyag], 1972 (J 68)	GYKRF
39.	<input type="checkbox"/> Az arany ember [nyomatott anyag], 1988 (J 68)	GYKRF
40.	<input type="checkbox"/> Egy ember, aki mindent tud (1874) [nyomatott anyag], 1976 (J 68)	GYKRF

[1-10] [11-20] [21-30] [31-40] [41-50] [51-60] [61-70] [71-80] [81-90] [91-100]

Kijelölt rekordok exportja

12. ábra Egy találati lista

- Ha egy tételre rákattintunk a listában, akkor megnézhetjük rövid, részletes (13. ábra) és MARC formátumban, továbbá átléphetünk az eredeti katalógus megfelelő rekordjára is. Sajnos nem minden könyvtár esetében működnek ezek (pl. az Aleph-et használó Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár tételei egyáltalán nem nézhetőek meg részletesebben, a SZIE Alkalmazott Bölcsészeti Kar katalógusába pedig nem sikerült átlépni, egy „Not Found” üzenet jelent csak meg). Jó dolog, hogy itt is lehet lapozni a tételek között; továbbá hogy már a rövidebb nézetben is látszanak a kölcsönzési adatok (igaz, ez sem minden könyvtárnál). Az is jó, hogy a példányazonosítóra kattintva plusz információkhoz juthatunk; és hogy a részletes nézetben a szerző ne-

vén kívül a megjelenési adatok és a tárgyszavak is kattinthatók – ilyenkor a Böngészés menüpont megfelelő részére kerülünk (sőt: Köztaurusz fogalomra kattintva a tezaurusz kapcsolódó kifejezései is megjelennek). Nem jó viszont, hogy ilyenkor nincsen lehetőségünk kijelölni a számunkra fontos tételeket a későbbi exportáláshoz; ezt csak a találati listában tehetjük meg, ahol viszont kevesebb adat alapján kell döntenünk. A sűgő szerint a találati listánál van „összes találat kijelölése” és „összes találat kijelölésének megsűntetése”, valamint „kijelölt találatok mentése halmazművelethez” ikon is, de valójában ilyen funkciók csak az egyes HunTéka OPAC-oknál találhatóak, a HunKat nem nyűjt ilyen lehetőségeket.

**HUNKAT** Közös Könyvtári Katalógus

Katalógus

Keresés  
Böngészés  
Információk  
Segítség  
Gyorskeresés

Szerző   
Cím

Derecske, Városi Könyvtár

Részletes

Cím: A kőszívű **ember** fiai [DVD-felvétel]  
 Dokumentumtípus: Vizuális dokumentum  
 Szerzőségi közlés: rend. Várkonyi Zoltán ; eredeti mű írója **Jókai Mór** ; forgatókönyv Erdődy János ; operatőr Hildebrand István ; zene Farkas Ferenc ; szereplők Bitskey Tibor, Major Tamás, Mécs Károly [et al.]  
 Információhordozó: DVD  
 További név: **Jókai Mór (1825-1904)**  
 További név: Várkonyi Zoltán (színész, rendező) (1912-1979) (színész, rendező)  
 További név: Erdődy János, (1909-1996.)  
 Kiadás helye: Budapest  
 Kiadó neve: MOKÉP  
 Megjelenés éve: [2004]  
 Fizikai leírás: 2 DVD (159 min) : színes ; 12 cm  
 Megjegyzések: Interaktív menűk ; Jelenetválasztás ; Tóborzó dalok ; Történelmi arcképcsarnok ; Sztárinterjú ; Diafilm múzeum . - Színes, magyar, irodalmi filmadaptáció  
 Megjegyzések: Az eredeti film 1965-ben készűlt.

Összes példány: 1 / jelenleg hozzáférhető: 1

Példányazonosító	Raktári jelzet	Leőhely	Besorolás	Státusz	Kölcsönzés lejártá
DVD/572	K 91	Derecske Városi Könyvtár	kölcsönözhető	hozzáférhető	--

Monguz 2.1.1 (c) iKron Kft., HunTéka 1.4 plugin (c) MTA SZTAKI & iKron Kft.

13. ábra Egy tétel részletes adatai

- A kijelölt tételeket többféle módon menthetjük vagy küldhetjük el e-mailben (14. ábra). Ez a HunKat ügyesen kidolgozott része, de még jobb lenne, ha az egyszerű és a részletes címkés formátum mellett szabványos bibliográfiai formát is lehetne kérni, ami irodalomjegyzékekbe bemásolható. A mentés vagy a levélben küldés kérhető PDF, RTF és TXT formában (az erre szolgáló menüpontokat jó volna egységesebben és egyértelműbben elnevezni). A próbaként feladott e-mail szinte azonnal megérkezett, egy export.pdf nevű melléklettel és a következő, ékezetes üzenettel: „A csatolt ?lalom?nyban a Monguz fel?leten k?rt export tal?lhat?”. Sem a levélből, sem a mellékelt fájlból nem derül ki, hogy milyen keresés eredményeként keletkezett ez a találati lista, és az sem, hogy mely könyvtárból származnak az adatrekordok. (A részletes formátumnál van ugyan néha egy Leírás forrása sor, amiben van egy könyvtárkód – pl. JKF –, de ennek feloldását nem találja meg az olvasó.) Az exportálás, illetve a levélküldés bizonyos esetekben hibaüzenethez vezet, erről a 3. pontban már írtam. Különösen az a kellemetlen, hogy ha belefutunk egy ilyen hibába, akkor a továbbiakban a találati lista többi eleme is használhatatlan lesz: nem jelölhető ki és nem nézhető meg részletesen, sőt a korábbi kereséseinket is elveszítjük.

Kijelölt rekordok exportja			
Olvasható formátumban		MARC formátumban	
Rekord formátum	Egyszerű	Rekord formátum	MARC21
Fájlformátum	Nyomtatható		
Karakterkódolás	ISO-8859-2	Karakterkódolás	ANSI
Mentés	Email cím		Email cím
	Küldés emailben		Küldés emailben
	Mentés fájlba		Mentés fájlba

14. ábra A rekordok exportálására szolgáló képernyő

### Tartalom, minőség

- Az egyes adatbázisok méretére vonatkozó adatok nincsenek meg a HunKat-ban, pedig bizonyára nem lenne nehéz ezt az információt kinyerni a rendszerből, és különösen hatásos volna, ha az összrekordszám mellett még különböző bontásokban (pl. dokumentumtípusok szerint) is láthatná a felhasználó, hogy mekkora adathalmazban keres éppen. A kereső segítségével még becsléseket sem lehet végezni minden típusra, mert tízezer (pontosabban: 9996) találatnál nagyobb halmazt nem hoz létre. Egy ilyen vegyes forrásokat integráló rendszerrel az is fontos információ lenne, hogy a könyvtárak, illetve a rekordok hány százalékában van tárgyisz


adat, mert ez nagyban befolyásolja a keresési stratégiát.

- Mivel a HunKat nagyon változatos típusú és gyűjtőkörű könyvtárakat kérdez le, igen széles a skála mind a dokumentumtípusok esetében (a régi könyvektől az újságcikkeken és videofilmeken át az elektronikus szakdolgozatokig), mind a témaköröket tekintve (múzeumi, szabadalmi, egyházi, idegen nyelvű, helytörténeti, tudományos, oktatási jellegű gyűjtemény egyaránt található köztük), mind pedig a bibliográfiai rekordok pontosságát és részletességét illetően. Duplikátumok kiszűrésére vagy csoportosítására a HunKat nem tesz kísérletet: minden könyvtár minden dokumentuma önálló tételként jelenik meg a találati listában, így az eltérő leírások ilyen szempontból nem okoznak gondot (csak a felhasználó számára nehéz eligazodni a gyakoribb művek esetében a sok hasonló, de nem teljesen azonos címléírást tartalmazó találati listában).

### Metaadatok, bibliográfiai információk

- Az egyes bibliográfiai rekordok kétféle MARC formátumban exportálhatók, ötféle kódolással, a fent ismertetett módon. Másfajta szabványos adatszere (pl. XML) kimenet sajnos nincsen.
- Maga a HunKat honlap csak egy, a laikusoknak rejtélyes <title>Monguz OPAC</title> címet tartalmaz, egyéb metaadat nem található benne.

Beérkezett: 2009. X. 14-én.



**Drótos László**  
az Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár Osztályán főkönyvtáros.  
A Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület elnökségi tagja.  
E-mail: mekdl@iif.hu



**Kőrös Kata**  
a Petőfi Irodalmi Múzeum könyvtárosa.  
E-mail: korosk@pim.hu



**Ternai Zita**  
könyvtári informatikus.  
E-mail: zita-6@freemail.hu



## Érdemes-e beruházni a könyvtárakba?

Összhangban a globális trenddel, a finn politika is hangsúlyozza egy erős, tudásalapú nemzetgazdaság felépítését. Ennek része a felsőoktatási rendszer megújítása és megerősítése is, részben a működési feltételek javítása, részben az inaktív intézmények összevonása vagy megszüntetése révén.

Az egyetemektől nagyobb produktivitást, vagyis a gazdasági input optimalizálását várják el. Az egyetemi produktivitást egyfelől a kiadott oklevelekkel, másfelől a kutatásokról beszámoló publikációkkal lehet mérni. Ennek a folyamatnak a könyvtárak integráns részei, mivel az új tudás és a tanulás mindig az elődök teljesítményén alapul.

Finnországban már száz éve gyűjtik az egyetemi könyvtárakra vonatkozó adatokat, de csak néhány példa van arra, hogy hasznosítják is őket. Ugyanakkor ennek megvan minden feltétele. A felsőoktatási könyvtárakról gyűjtött statisztikai adatok 76%-a megfelel az ISO 2789 szabványnak, s 2002-től közös adatbázisban férhetők hozzá. Ebből idősorok állíthatók össze, egyéni szempontú kutatások végezhetők benne, és a mutatók számítógép segítségével automatikusan képezhetők. A könyvtárosok „statisztikai analfabetizmusa” mégis szembe-tűnő: az adatokat évente szorgalmasan begyűjtik, majd elfelejtik.

Ugyanakkor a könyvtárak folyamatosan nyomás alatt vannak: fejlesszék szolgáltatásaikat és növeljék hatékonyságukat. Túlélésük érdekében állandóan és módszeresen bizonyítaniuk kell működésük minőségét és hatását. Az erőforrásokért folytatott küzdelemben a gyengéket felfalják az erősek; ez a sors várhat a könyvtárakra, ha nem támaszkodnak a tárgyalások során hideg tényekre és meggyőző prezentációjukra.

A kérdés alapvetően az, hogy a könyvtárak hogyan és mennyiben befolyásolják a nemzetgazdaságot. A választ keresve a szerzők összehasonlították Finnország nemzeti össztermékének (*Gross*

*Domestic Product = GDP*) és az állománygyarapításra fordított összegek alakulását 1977 és 2006 között.

A felállított grafikonból világosan kitűnik mindkét területen a korai 90-es évek gazdasági visszaesésének a hatása. Majd a lineáris regressziós eljárással kialakított trendvonal azt mutatja, hogy pozitív (emelkedő) kapcsolat van a két változó között. Legalábbis statisztikailag feltételezhető, hogy a GDP 92,5%-ának a változása a könyvtári dokumentumokba való beruházással magyarázható. Ez természetesen nagyon naiv feltételezés, de megáll, ha nem vagyunk tekintettel más, a GDP alakulását lényegileg meghatározó tényezőkre.

A *Granger-féle* oksági tesztet alkalmazták annak kiderítésére, van-e tényleges, közvetlen összefüggés a két változó között. (Ez a teszt arra jó, hogy kiderítse, egy idősor alkalmas-e egy másik alakulásának előrejelzésére.) Megállapítható volt, hogy bizonyos fáziskéséssel a GDP meghatározó szerepet játszik a beszerzési költségek alakulásában. A tesztből bizonyos jelek kétirányú oki összefüggésre is utaltak, de ezt még alaposabban meg kell vizsgálni. Tekintetbe kell azonban venni, hogy a Granger-teszt valójában nem nyújt világos bizonyítékot az oksági összefüggésre; ehhez fejlettebb eljárásokat kell bevetni.

A tudományos eredmények publikálása egyike a legnagyobb profitot hozó beruházásoknak. Ezt az bizonyítja, hogy a tudományos folyóiratok ára 1984 és 2002 között meghatszorosodott, és ez a trend azóta sem szűnt meg. A kiadók akár 100%-kal is növelhetik áraikat erős tárgyalási pozíciójukból következően, bár úgy látszik ez a pozíció semmi másra nem alapszik, mint a tudománynak a modern társadalomban viselt értékén. A tudományos eredmények a globális és a nemzetgazdaságok kemény magját képezik, a könyvtárak és az egyetemek pedig rákényszerülnek a kiadványok árának megfizetésére, hogy kielégítsék a felsőoktatási



tanulmányok és az egyetemi kutatások információs igényeit.

A fenti statisztikai elemzés mindenestre alátámasztja azt a tényt, hogy a tudás felhalmozódik, s érdemes a nemzet tudásába beruházni; van némi bizonyíték arra is, hogy a könyvtári szolgáltatásokba való befektetésnek pozitív hatása van. A legfontosabb nemzeti termékek tudáson és információ alapszanak, hiszen a természeti erőforrások elosztása már megtörtént. A könyvtárak és információs szolgáltatásaik az innovációs lánc döntő részét képezik.

Másfelől azonban úgy is lehet érvelni, hogy a könyvtári beszerzési költségek növekedése semmi másnak, mint a szemérmetlen kiadói áremeléseknek és az inflációnak a következménye. Ezzel szemben azt lehet felhozni, hogy – legalábbis Finnországban – a rendelkezésre álló forrásokból ténylegesen több folyóiratcímet és cikket voltak képesek beszerezni. A tudományos folyóiratok elektronikus úton való terjesztése is sokat javított a helyzeten. Ezek a jelenségek ugyancsak megerősítik, hogy további vizsgálatokra van szükség a fentebb tárgyalt oksági összefüggés feltárására, valamint az egyes tényezők költséghatékonyának megállapítására.

Ha valaki csak a termelékenység szemszögéből vizsgálódik, a rövidlátó optimalizáció hibájába eshet. Egy szolgáltatás produktivitását a rá fordított források csökkentésével lehet növelni. Ez végső

soron azt jelentheti, hogy meg kell szüntetni a kiadásokkal járó szolgáltatásokat. Tehát a „megtakarítani és hatékonyabbá tenni” ideológiája mellett nagyon fontos a folyamatos beruházás, alkalmanként jelentős mértékben, a jobb eredmények elérése érdekében, hosszú távon a nemzetgazdasági és szellemi jóléte növelésére.

A magánszféra már felismerte a know-how-ba való beruházás fontosságát mint a szervezet termelékenységének és versenyképességének fontos előfeltételét. Miért lenne más a helyzet a közszférában, és különösen a felsőoktatásban? A Finnországban, Európában és szerte a világon folyó egyetemi megújulási folyamatot úgy kell tekinteni, mint lehetőséget arra, hogy az egyetemek kutatói, oktatói és hallgatói magas színvonalú szolgáltatásokhoz juthassanak.

Ebben a keretben kiemelkedő fontossága van annak, hogy a könyvtárak éljenek a statisztikai adatok és elemzések eszközével, bemutatandó hasznosságukat az alapvető egyetemi funkciók számára. Az első lépés: jól meghatározott adatok elég hosszú időn át való gyűjtése, ami lehetővé teszi a nemzetközi összehasonlításokat.

**/KIVINIEMI, Vesa – LAITINEN, Markku – SAARTI, Jarmo: Are libraries worth investing in?: Finnish university libraries and their effect on the national economy. = Liber Quarterly, 19. köt. 1. sz. 2009. p. 54–61./**

*(Papp István)*

---

## Digitális képek keresése a weben

### Bevezetés

A digitális képek rohamos szaporodása miatt megnőtt az érdeklődés ezek hatékonyabb tárolása, indexelése és visszakeresése iránt. Ugyanakkor kevéssé vizsgálták még azt a kérdést, hogy az emberek hogyan is keresnek képeket a weben? Mivel a web annyira univerzális, a felhasználók képkeresési stratégiájának megismerése hasznos támpontot adhat más multimédia-gyűjtemények keresőrendszereinek megtervezéséhez is.

A jelenlegi képkereső módszerek vagy fogalmi vagy tartalmi elvűek, vagy pedig e két megközelítést kombinálják. Előbbire jó példák a tárgyszavazott képgyűjtemények, melyek a vizuális informá-

ciókra kidolgozott teauruszok valamelyikét használják: az egyes képeket az ezekből vett fogalmakkal látják el a gyűjteményeket indexelő munkatársak. Sok webes keresőrendszer ezt a módszert automatizálja úgy, hogy a képet vagy egyéb multimédia-állományt környező szövegből, illetve a fájlok nevéből készít kereshető indexeket. Ez a megoldás természetesen azt feltételezi, hogy ezek a szöveges információk relevánsak a multimédia-objektum tartalmával kapcsolatban. A valóságban ez nem mindig van így, hiszen egyes szoftverek, vagy például a digitális kamerák véletlenszerű neveket adnak az állományoknak. A szöveggörnyezet felhasználása viszont általában elég jó eredményekkel jár.

A tartalomelvű technikáknál a képpontok szintjén indexelik a digitális képeket és a keresés a pixelek összehasonlításán alapul. Ezeknél a rendszerek-nél a képeket szín, mintázat, forma és elrendezés szerinti hasonlóság alapján lehet visszakeresni; s ezt esetleg kiegészíti még egyes szöveges információkra (pl. a fájlba ágyazott leíró adatokra) való keresési lehetőség is. Ilyen technológiákat építettek be például a *MediaSite.com* nevű üzleti alkalmazásba, vagy a WebSeek és a SingingFish multimédia-webkeresőkbe.

A hibrid, vagyis fogalmi+tartalmi elven működő rendszerek esetében általában van egy tanulási fázis, amelynek során megtanítják a rendszert arra, hogy a pixelek elemzésével hogyan írja le a képek tartalmát, és ezután ezeket a géppel hozzárendelt tárgyszavakat lehet felhasználni a visszakeresésnél. Az ilyen képfelismerő rendszereknek köszönhetően a felhasználók a szöveges dokumentumokhoz nagyon hasonló módon tudnak katalógizálatlan képhalmazokban is keresni, tehát nem kell valamilyen speciális keresési metódust vagy szakzsargont elsajátítaniuk. Néhány kereskedelmi szoftver már használja is ezt a technikát különböző dokumentumok automatikus metaadatokhoz (pl. Verity K-2 Architecture).

Ugyanakkor nem tudni, hogy ezek a megoldások illeszkednek-e a felhasználók valódi igényeihez, keresési szokásaihoz és jellemzőihez? A weben keresgélők értik-e vajon a fogalomalapú indexelési sémák működését? És a képpontelemzést használó, tartalomalapú keresőszolgáltatások találkoznak-e vajon a felhasználók információs igényeivel? Úgy tűnik, nincs sok együttműködés a manuális módszerekkel dolgozó indexelők és az automatikus képfelismeréssel foglalkozó informatikusok között. És a korábbi vizsgálatok azt is kimutatták, hogy a képi dokumentumok osztályozását végző szakemberek nem igazán olyan kulcsszavakat használnak, amilyeneket a felhasználók beírnak a tényleges kereséseik közben. Az is kiderült, hogy az emberek ritkán keresnek a képek vizuális jellegzetességei alapján.

A jelen tanulmányban bemutatott kutatás az egyik nagy webes keresőgépbe beírt kérdések elemzésén alapul. A keresőkérdéseket összevetettük három, régebben publikált, képekre vonatkozó osztályozási sémával, és megnéztük, hogy a webes keresések megoszlása mennyire tér el a korábbi, másfajta környezetekben végzett kutatások során kapott eredményektől, illetve hogy mennyire

alkalmasak ezek a sémák a webes képkeresések osztályozására?

### Szakirodalmi áttekintés

A képkeresőkkel foglalkozó vizsgálatok gyakran figyelmen kívül hagyják a felhasználói oldalt: például a szövegek és a képek utáni kutatás különbségeit, a képjellemzők fontosságát a keresésnél, és a képkereső kérdések sajátosságait; pedig ezek nagyon fontos kérdések, különösen a webes keresőrendszerek szempontjából. Például *Greisdorf* és *O'Connor* 2002-es tanulmányukban megállapították, hogy a felhasználók számára a találatként megjelenő képek relevanciája olyan fogalmi és tartalmi jellemzőktől is függ, amelyek nincsenek is rajta a képeken; továbbá hogy az érzelmeket kifejező szavak fontos keresőkifejezések a képek esetében. *Hertzum* 2003-ban publikált kutatása során egy nagy filmarchívumhoz érkezett e-mail kérések egy évnnyi halmazát elemezte és azt találta, hogy a kérések beküldői nagyon sokféle jellemzővel írták le az igényeiket, de a levelek 43 százaléka nem tartalmazott kontextusra vonatkozó információt, vagyis hogy mivel kapcsolatban, milyen környezetben merült fel az adott igény. *Choi* és *Rasmussen* szintén 2003-ban a *Kongresszusi Könyvtár* „American Memory” nevű fotóarchívumában 48 kutató kéréseit gyűjtötte össze és négy csoportba sorolta ezeket: *speciális*, *általános*, *absztrakt* és *szubjektív*. A kérések 26.3%-a esett az első és 60.5%-a a második kategóriába.

A weben hatalmas mennyiségű kép- és egyéb multimédia-állomány van. Nem könnyű hatékony keresési stratégiákat kialakítani ezekhez, ugyanakkor például *Fukumoto* 2006-os cikkében arról számolt be, hogy a képeket keresők stratégiái rendszerint elég egyszerűek. *Jansen* és munkatársai az Excite webkeresőhöz érkezett kéréseket elemezték, amelyek hang-, video-, vagy képfájlokra vonatkoztak. Utóbbiak esetében egy felhasználó átlagosan 3.36 kérdést küldött a keresőgépnek és ezek 3.74 keresőszót tartalmaztak, melyek között nagy számban voltak egyedi, csak egy alkalommal előforduló szavak. A keresésre fordított átlagos idő és a keresőkifejezés is hosszabb a képek esetében, mint általában a webes kereséseknél, ez is jelzi, hogy a multimédia-információ megtalálása nagyobb szellemi feladat. Ugyanezt igazolta *Jansen* is 2003-as kutatása során, amikor nem az általános webkeresők, hanem az AltaVista-val társult multimédia-gyűjtemények használatát elemezte. A hangokra és a videókra vonatkozó, kevesebb mint há-

rom szóból álló keresőkifejezésekkel szemben a képek esetében átlagosan négy szót írtak be a felhasználók, sőt 28 százalékban még Boole-operátorokat is használtak, valamint hosszabb ideig keresgéltek, mint más dokumentumtípusoknál.

Bár ezek a vizsgálatok világosabbá tették, hogy az emberek hogyan is keresnek vizuális információkat, de egyik esetben sem próbálkoztak a kutatók azzal, hogy a webes képkereséseket besorolják az ismert osztályozási sémák valamelyikébe, így az sem derült még ki, hogy ezek az osztályozások alkalmasak-e egyáltalán a webes keresésekhez. És arról sincs igazán információ, hogy alkalmazzák-e őket a webes keresőgépek, segítve ezzel is a felhasználóikat abban, hogy releváns képeket találjanak.

### Képkeresőgépek a weben

A nagy webkeresőket ugyanúgy használhatjuk a multimédia-dokumentumokhoz, mint ahogy a szöveges információk kereséséhez szoktuk. Ez egyrészt előnyös, mert nem kell új módszereket megtanulni, másrészt viszont nagyobb szellemi munka szükséges ahhoz, hogy megfogalmazzuk a megfelelő szöveggörnyezetet, amelyben a keresett multimédia-fájl valószínűleg előfordul: vagyis egy nem szöveges információt szöveges keresőkérdéssé kell átalakítanunk. Egyes keresőgépeknél kiegészítő nyomógombok vagy fülek jelennek meg, ha multimédia-tartalomra akarunk keresni. A ClipArt Searcher vagy a WebSeek esetében pedig a keresőmezőn kívül nagyobb tematikus kategóriák közül is választhatunk. A találati lista a legtöbb esetben kis bélyegképeket és fájlneveket tartalmaz, de például a WebSeek színeloszlást mutató hisztogramokat is megjelenít a képek és a videók mellett. A FaganFinder ([www.faganfinder.com/img](http://www.faganfinder.com/img)) oldalán egy helyen megtaláljuk valamennyi fontos képkereső rendszert.

Ami a képek indexelését illeti, a legtöbb rendszer viszonylag egyszerű megoldásokat használ. A legegyszerűbb módszer természetesen a fájlnevek leindexelése és kereshetővé tétele, de mivel egyre több program és berendezés automatikusan ad neveket a képeknek és a videókknak, ez már kevésbé járható út. Ennél jobb eredménnyel jár, ha a környező szöveges információt gyűjtik egy adatbázisba, feltéve hogy a multimédia-állomány szöveges weblapba van beágyazva, és hogy a szöveg tartalmi kapcsolatban van vele. Volt olyan kutatás

is, amelyben azt vizsgálták, hogy mennyire hatékony az a módszer, ha a HTML oldalak fejlécébe és a multimédia-fájlokba ágyazott metaadatok alapján történik az indexelés. De az 1999-es jelentés szerint akkoriban még nem nagyon terjedt el a metaadatok használata.

### Osztályozási sémák

A web világán kívül vannak már osztályozási sémák képekre és képekre vonatkozó keresőkifejezésekre. Három ilyen mutatunk be a következőkben:

Enser és McGregor 1992-ben 2722 keresőkérdést elemzett, melyeket egy kb. 10 millió tételes képadatbázis használói tettek fel, és ezeket négy csoportba sorolta: 1. *egyedi*; 2. *egyedi, minősítővel*; 3. *nem egyedi*; 4. *nem egyedi, minősítővel*. Az „egyedi” olyan kérdést jelent, amelynél a keresett objektum képe megkülönböztethető minden más hasonló típusú objektumtól. A „minősítő” pedig a keresés szűkítésére, finomítására szolgál. (A „Bill Clinton” kérdés pl. az első, a „Bill Clinton 1980” a második, a „középkorú férfi” a harmadik, az „asztalnál ülő középkorú férfi” pedig a negyedik csoportba tartozik.) A kutatás eredménye az lett, hogy a kérdések csaknem 70 százalékban egyedi személyre, tárgyra vagy eseményre vonatkoztak, és 34 százalékukban volt valamilyen – többnyire időbeli – minősítő.

Jörgensen 1998-ban elsőéves könyvtáros-hallgatókkal és középiskolásokkal folytatott le egy vizsgálatot, melyben a *Society of Illustrators* egyik albumából véletlenszerűen kiválasztott képeket kellett leírniuk a résztvevőknek. Minden kísérleti alany hat ilyen kivetített képet nézett meg, és azután a leírásaikban szereplő jellemzőket Jörgensen a következő 12 csoportba sorolta: 1. *absztrakt fogalmak*, 2. *színjellemezők*, 3. *tartalmi elemek*, 4. *leíró jelzők*, 5. *(művészet)történeti információk*, 6. *helyre vonatkozó jellemzők*, 7. *tárgy*, 8. *ember*, 9. *emberrel kapcsolatos dolgok*, 10. *viszony kifejezése*, 11. *személyes benyomás*, 12. *vizuális elemek*.

Chen 2001-es kutatása során 29 művészettörténész-hallgató 534 keresését elemezte, amelyeket egy nagy művészeti adatbázisban folytattak le. Az adatbázis képeken kívül folyóiratcikkeket és középkori kéziratokat is tartalmazott. Chen nem választotta szét a különböző dokumentumtípusokra vonatkozó kereséseket, de többek között a képi keresések osztályozására korábban publikált sémák szerint is csoportosította őket, majd az Enser-

és McGregor-, illetve a Jörgensen-féle osztályozás kombinálását javasolta a következő módon: 1. *hely*, 2. *konkrét tárgy (egyedi név)*, 3. *művészettörténeti információ*, 4. *ember*, 5. *emberrel kapcsolatos*, 6. *konkrét tárgy (nem egyedi név)*, 7. *szín*, 8. *vizuális elemek*, 9. *leíró jelzők*, 10. *absztrakt fogalmak*, 11. *tartalom/esemény*, 12. *külső viszony/kapcsolat*, 13. *nézői benyomás*.

Nem nagyon vizsgálták még meg, hogy ezek az osztályozási sémák mennyire lennének használhatóak a weben található képek indexelése és visszakeresése során, érdemes-e őket figyelembe venni a webes képgyűjtemények tervezésekor? Ennek a kérdésnek a megválaszolását tűzte ki célul a következőkben bemutatott kutatás.

### A kutatás ismertetése

A kutatás keretében az Excite kereső 2001. április 30-i naplóját elemeztük, amely csaknem egymillió keresést tartalmazott. (Akkoriban az Excite az ötödik legnépszerűbb keresőgép volt a weben.) A naplófájl minden bejegyzése három adatot tartalmazott: időpont, felhasználó azonosító kódja, keresőkifejezés. Utóbbiakból kiválogattuk a képekkel kapcsolatos szavakat tartalmazó kereséseket, amelyek száma kb. 4500 volt, és ezekből véletlenszerűen kiválasztottunk 587 keresést a részletes elemzéshez. Ezek mindegyikét három ember egymástól függetlenül besorolta az Enser-McGregor-féle négy kategória egyikébe, és ha a keresőkérdés minősítőt is tartalmazott, akkor azt a Chen által finomított osztályozás szerint értékelték. Ezután a Jörgensen-féle osztályozás szerint is elvégezték a kérdések besorolását. Egy kérdést több csoportba is besorolhattak, sőt szükség esetén az osztályozási sémákat további kategóriákkal is bővíthették; és egy 1-től 7-ig terjedő skálán kellett jelezniük, hogy mennyire biztosak a besorolás helyességében. A továbbiakban azokat a besorolásokat fogadtuk el, amelyeknél legalább két értékelő véleménye egyezett.

Az Enser és McGregor által használt kategóriáknál a besorolások 12%-át kellett érvénytelennek tekinteni, mert a három értékelő mindegyike más rovatba helyezte el az adott keresőkérdést. A többi kérdés 71.9%-a a *nem egyedi, minősítővel* kategóriába került (Enser és McGregor eredeti kutatásánál ez csak 25% volt). Ha az *egyedi* kategóriát is számításba vesszük, akkor összesen a kérdések 87.1%-a tartalmazott legalább egy minősítőt, ami meglepően magas szám, tekintve a webes kere-

sőkérdések rövidségéről elterjedt legendákat. A kérdések elhelyezése a négy fő kategória valamelyikébe nem okozott nagy gondot, tekintve hogy ezek nagyon általánosak, de a minősítők besorolásánál már megoszlottak a vélemények. Az értékelők 2524 minősítőt osztályoztak. A leggyakrabban előfordult típusok csökkenő sorrendben: *Gyűjtemény*, *Pornográfia*, *Prezentálás módja*, *Költség*.

A Jörgensen-féle osztályozási rendszerénél csak 2%-át kellett elvetni a kérdéseknek a miatt, mert mindhárman másként értékelték őket. Itt a leggyakoribb típusok a *Képgyűjtemény*, a *Leíró jellemzők* és az *Ember* voltak. Jörgensen eredeti 12 kategóriája nem teljesen alkalmas a webes képkeresések osztályozására, így további három típust kellett bevezetni: *Költség*, *URL cím* és *Képgyűjtemény*. A költség – amit tipikusan a „free”, vagyis „ingyenes” szó jelez a keresőkérdésekben – fontos szempont a web használói számára; ez érthetően nem merült fel a korábbi „laboratóriumi” környezetben folytatott kutatásoknál. A web hipertext jellege magyarázza, hogy URL címek is nagy számban fordulnak elő a keresőkifejezésekben, és hogy az emberek gyakran szűkítik a keresést gyűjteményekre, vagyis fontos számukra a kép lelőhelye. Az emberek és az emberekkel kapcsolatos dolgok dominálnak a kérdések között, míg az olyan tulajdonságok, mint például a szín, alig számítanak, pedig az ilyen képjellemezőkhöz a keresőgépek általában külön szűkítési lehetőséget nyújtanak.

### Az eredmények értékelése

Enser és McGregor 1992-es kísérleténél a keresőkérdések mintegy 70 százaléka konkrét személyre vagy eseményre vonatkozott, és 34 százalékban volt valamilyen minősítő a kérdésben. A jelen kutatásban viszont, a webes keresőgép adatait elemezve az derült ki, hogy a keresések többsége nem egyedi személyre vagy tárgyra irányult, és hogy csaknem mindig (87.1%) volt valamilyen szűkítő jellemző is a kérdésben, legtöbbször képgyűjteményre (49.4%), pornográf tartalomra (16.2%), a kép prezentálásának módjára (12.3%) és a költségre/ingyenességre (10.8%). Jörgensen 1998-as tanulmányában a *Konkrét tárgy* volt a lista élén (29.3%), ezt követte az *Ember* (10.0%), majd a *Szín* (9.3%). A mi vizsgálatunk szerint azonban a webes kereséseknél a leggyakoribb a *Képgyűjtemény* (31.2%), a *Leíró jellemző* (19.0%), az *Ember* (18.8%), a *Tárgy* (13.5%) és a *Költség* (5.8%). Chen 2001-es kutatása során a *Hely* (23%) és a *Tárgy* (18%) típusú minősítőt találta a leggyakorib-

baknak – ezek az adatok sem hasonlítanak a webhasználók képkereséseinek megoszlásához.

Látható tehát, hogy ezek a korábban publikált osztályozási sémák nem igazán használhatók a webes környezetben folyó képkeresésekhez. Az egyik lehetséges magyarázat, hogy a különböző felhasználói csoportok és a rájuk jellemző tematikájú képek eltérő keresési stratégiákat eredményeznek. Például egy jól osztályozott, nagy képarchívumnál valószínűleg nagy számban fordulnak elő igen speciális (*egyedi*) keresőkérdések. Egy csoport művészettörténész hallgató szintén egészen másféle típusú kereséseket végez egy szakadatbázisban, mint amilyeneket a hatalmas és rendkívül változatos tartalmú weben folytatnak az emberek. Kutatásunk egyik eredménye az, hogy célszerű öt új jellemzőt bevezetni, amelyeket gyak-

ran használnak a webes képkereséseknél: *Gyűjtemény* (pl. „stock photography”), *Pornográfia* (pl. „gay”), *Prezentálás* (pl. „clipart”), *URL* (pl. „www.bhphoto.com”) és *Költség* (pl. „free”).

Ha alaposabban megismerjük, hogy valójában hogyan is keresnek az emberek digitális képeket, a jelenleginél jobb keresőrendszereket és -felületeket lehet tervezni. Ehhez a folyamathoz nyújtanak segítséget a webes képkeresések jellemzőihez igazított osztályozási sémák, melyeket például a keresőkifejezések kézi vagy automatikus metaadatoláshoz, címkézéséhez lehet felhasználni.

/JANSEN, Bernard J.: Searching for digital images on the web. = *Journal of Documentation*, 64. köt. 1. sz. 2008. p. 81–101./

(Drótos László)

## EOD: Elektronikus könyvek igény szerint – egy európai együttműködésen alapuló digitalizálási szolgáltatás

A nyomtatás feltalálását követő évszázadokban becslések szerint megközelítőleg 25 millió mű látott napvilágot. Nem nehéz megjósolni, hogy idővel mindezeket digitalizálják majd, és a nagyközönség számára online hozzáférhetővé teszik. Az idő nem elhanyagolható tényező, hiszen ha napon-ta több ezer címet is digitalizálnak, a folyamat akkor is évtizedekig tarthat, és kérdés, mihez kezdjen addig a kutató, aki egy olyan régi kiadású könyvhöz szeretne hozzájutni, amely valamiképpen kimaradt a jelenleg futó tömeges digitalizálási projektek mindegyikéből. Éppen ez, ti. az 1500 és 1900 között megjelent könyvek beszerzésének bonyolult, nehézkes volta hívta életre 2006-ban az EU-s keretek között megvalósuló „Digitalizálás igény szerint” elnevezésű projektet. A 13 könyvtár – köztük az OSZK – együttműködésével, az Innsbruckban található *Tiroli Egyetemi és Tartományi Könyvtár* irányításával újtárra induló program folytatása 2008. július 1-jétől az EOD-szolgáltatás (Elektronikus könyvek igény szerint<sup>1</sup>). Magyarországról a projekt résztvevője még az *Akadémiai Könyvtár*, ahol 2009 őszén indul az e-könyvek előállítására „saját anyagból”. Egyes könyvtárak reprográfiai osztályai már azelőtt is végeztek hasonló tevékenységet, ugyanakkor az EOD kifejezett előnye, hogy egy nemzetközi könyvtári hálózaton keresztül, az elektronikus könyvek megrendelésének és célba juttatásának standardizálása révén valósul meg. Ezzel egyfelől tehermentesítik

az egyes könyvtárak munkatársait, másrészt megbízható rendelési rendszert használnak, ezúton garantálva az állandó minőséget. A szolgáltatás a könyvtárak WebOpacjában is megjelenik az egyéb szolgáltatások (pl. könyvtárközi kölcsönzés) mellett.

A technikai hátteret egy központi webalapú adatbázis, a *Rendelési Adatvezérlő (Order Data Manager)* szolgáltatja. A rendeléseket itt gyűjtik és dolgozzák fel. Az egyes könyvtárak érintett munkatársaihoz e-mailben jut el a rendelés. A digitalizálási folyamat lezárultával a képfájlok a központi EOD-szerverre kerülnek feltöltésre egy FTP protokollon keresztül, ezután következik a további feldolgozás. Az ún. *Digitális Objektum Generátor* webszolgáltatás optikai karakterfelismeréssel létrehoz egy szöveges állományt. Legvégül egy PDF állományt kapunk, amely a teljes szöveg mellett egy borítót is tartalmaz, valamint az EOD-szolgáltatás ismertetését. Ezután az ügyfél egy adott webhelyen rendezheti a fizetést (pl. hitelkártyával), illetve letöltheti az igényelt e-könyvet.

<sup>1</sup> A szolgáltatásról I. bővebben: Szalóki G.: Az E-könyvek igény szerint (EOD) szolgáltatás használói szemmel. = TMT, 55. köt. 10. sz. 2008. p. 461–469. (A ref.)

Az ár kiszámítását a könyvet szolgáltató könyvtár végzi általában két összetevő, az alapár és az oldalszám alapján megállapított digitalizálási költség összeadásával. Miután az ún. mesterfájlok a könyvtárnál maradnak, s a digitalizált művek a későbbiekben ingyen hozzáférhetővé válnak a széles publikum számára, az igénylőnek a digitalizálás összköltségei helyett csupán az EOD-szolgáltatás járulékos költségeit kell megtérítenie.

Az elvárásoknak megfelelően azok a nagyobb könyvtárak, amelyeknek a teljes régi állománya megtalálható az online katalógusukban, egy munkanapon átlagban egy rendelést dolgoznak fel. A tervek szerint 2008-ban mintegy 1500 rendelést dolgoznak fel, és kb. ugyanennyi e-könyvet szolgáltatnak.<sup>2</sup> Könyvenként átlagosan 50 euróval kalkulálva tehát a részt vevő könyvtárak összesen 75 000 eurós forgalommal számolhatnak. Hogy egy könyvtár mennyire válik e-könyv-szolgáltatóvá, több tényező függvénye: a régi állomány feldolgozottságának mértéke mellett fontos, hogy a katalógus rekordjait indexelik-e a Google-hoz hasonló keresőmotorok, mivel ez esetben nem korlátozódik a könyvtár olvasóira az elektronikus könyvet igénylők köre. Mindent összevetve megállapítható, hogy az EOD-kezdeményezés jelentős lépést jelent egy a felhasználói szükségletekre összpontosító európai digitális könyvtár létrehozása felé.

Készítettek egy telefonos elégedettségvizsgálatot, amelyből kiderült, hogy a szolgáltatást igénybe vevők nagy többsége, mintegy 90 százaléka pozitívan értékeli az EOD-ot, amelynek – mint kiderült – egyik fő erénye, hogy hozzáférhetővé tesz nehezen vagy egyáltalán nem hozzáférhető dokumentumokat.

Ami az árat illeti, egy-egy könyv digitalizálása átlagosan 50 euróba kerül. Tanulságos, hogy míg a felmérésbe bevont ügyfelek 30 százaléka „nagyon magasnak” értékelte a szolgáltatás árát, addig a megkérdezettek 95 százalékától az ár/teljesítmény arány „nagyon jó” vagy „jó” értékelést kapott. Ebből kitűnik, hogy jóllehet realisan ítélik meg egy könyv digitalizálásának költségeit, alacsonyabb árakat is el tudnának képzelni.

A felmérésből az is kiderül, hogy az ügyfelek 60 százaléka kutatás céljából rendelt elektronikus könyvet, 16 százalékuk gyűjtő vagy valamilyen speciális érdeklődési kört képvisel (pl. amatőr történész). Semmiféle tendencia nem figyelhető meg, ami az életkor szerinti eloszlásra utalna. Ezzel szemben a megrendelők között a férfiak többen vannak, mint a nők, valamint jellemző, hogy a nagy

többség saját hazája valamely könyvtárából rendel e-bookot.

Tanulságos az az EOD-könyvtárak között készült felmérés is, amely kimutatta, hogy a szolgáltatásnyújtással járó munka mintegy felét az adminisztratív jellegű tevékenységek teszik ki.

A projekthez kapcsolódó piackutatás feltárta, hogy mely jellemzők nyomnak a latban a szolgáltatás igénybevételét illetően.

Ami az ártényezőket illeti, kiderült, hogy a 20 eurós ár még pozitív érvként hat, amikor valaki a szolgáltatás igénybevételét mérlegeli, az 50 eurós ár megítélése már egyértelműen negatív. A szállítás időtartamáról szólva a három nap pozitív, a három hét már erősen negatív értékelést kapott. Mindebből kitűnik, hogy a költségek egy részének átvállalásával, például árkedvezmény nyújtásával bizonyos földrajzi régiók, témák esetén tovább növelhető az igénylők száma.

Egy további kérdés arra vonatkozott, hogy a régi kiadású könyvek beszerzésekor mely formátumot részesítik előnyben: a felsoroltak között a teljes szöveges keresési lehetőséggel rendelkező PDF állomány vitte el a pálmát, valamint ugyanilyen vonzerővel bírt az eredeti könyv birtoklásának a lehetősége. Tanulságos lehet a könyvtárak számára, hogy az olvasóteremben való könyvhasználat bizonyult a legkevésbé attraktív lehetőségnek. Hasonlóképpen nem túlzottan vonzó a PDF letöltés lehetőségét nem nyújtó online adatbázisok vagy a nem kereshető képfájlok. Ebből az látszik, hogy az antikváriumok komoly konkurenciát jelenthetnek a könyvtárak számára. A másik tanulság az lehet, hogy a hagyományos szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak egyre kevésbé lesznek képesek magukhoz csalogatni az olvasókat, akik előbb fogják megrendelni digitális formában, vagy antikváriumban megvásárolni az általuk keresett könyvet.

2008. július 1-eje óta az EOD-hálózat a saját lábán kénytelen megállni. Idővel, ahogy egyre több könyvtár kapcsolódik a hálózathoz, valóra válhat a megálmodott cél: bármely olyan könyv, amely Európában 1500 és 1900 között látott napvilágot, néhány nap leforgása alatt elkerülhet a megrendelőhöz e-könyv formájában. A projekt koordinátora továbbra is a Tiroli Egyetemi és Tartományi Könyv-

<sup>2</sup> A cikk alapja egy a 74. IFLA konferencián, 2008 augusztusában elhangzott előadás (A ref.)

tár, amely felel a központi adatbázis működtetéséért, bővítéséért. A részt vevő könyvtárak éves díjat fizetnek mindezek fejében, valamint megtérítik az elektronikus könyvek szolgáltatása kapcsán felmerülő költségeket. Kalkulációk alapján feltételezhető, hogy a rendszer kb. 50-60 részt vevő könyvtár esetén válik teljességgel önfenntartóvá.

Az EOD-hálózathoz való csatlakozás mellett nem egy érv szól. Egyfelől egy korszerű könyvtárnak érdemes a szolgáltatásait ilyen irányban bővíteni. Ezt erősítik meg az eddigi visszajelzések is. Másrészt a szolgáltatás költségei alacsonyak, mivel jól szervezett, központilag vezérelt munkafolyamatról van szó. Harmadrészt a szolgáltatott e-könyvek nem esnek szerzői jogi védelem alá, ezért az intézmény integrálhatja őket saját digitális könyvtárába, és ingyenes hozzáférést tehet lehetővé a nagyközönség számára. A hálózathoz való csatlakozással a könyvtárnak lehetősége nyílik arra, hogy részt vegyen egy számára minden szempontból jövedelmező nemzetközi együttműködésben: tapasztalatot cseréljen, újabb uniós pénzek lehívásával tökéletesítse, fejlessze szolgáltatásait.

Minden jel arra utal, hogy az EOD szolgáltatásaira komoly kereslet mutatkozik, főleg a tudósok és kutatók körében. További lépések szükségeltetnek azonban, ha azt szeretnénk, hogy minél többen szerezzenek tudomást erről a lehetőségről. Az egyik kínáló megoldás az EOD-szolgáltatás integrálása a különböző nemzetközi közös katalógusokba (WorldCat, TEL), illetve egy közös EOD-kereső létrehozása. Ez utóbbi kifejlesztése jelenleg már folyik. Jó esetben a részt vevő könyvtárak elektronikus katalógusainak érintett rekordjai alapján létrejövő indexet a Google keresőmotorja ugyancsak indexeli, így a ritka könyvek után kutakodó a Google-on keresztül is eljut majd az EOD-szolgáltatáshoz. Idővel, az újabb technológiák és igények megjelenésével a teljes szöveges kere-

sést kínáló PDF állományokat jobb minőségű szöveges állományok válthatják fel, nem beszélve a „Nyomtatás igény szerint” új szolgáltatásáról. Mindezek a már meglévő, eredeti fájlok alapján készülnek majd el központilag: nincs szükség tehát a részt vevő könyvtárak részéről további energia-ráfordításra.

A „Nyomtatás igény szerint” szolgáltatás tesztelése jelenleg folyik. Az e-könyv mellé igényelt nyomtatott könyv elkészítéséhez szükséges képfájlokat, metaadatokat, illetve ISBN-számot az EOD központilag szolgáltatja s juttatja el az Amazon egyik leányvállalatához, a *Booksurge*-höz, amely végül a könyvet kinyomtatja s elküldi az igénylőnek. Ezután a könyv adatai megtalálhatók az Amazonon, és igény szerint lehetőség van az újbóli kinyomtatásra.

Mind a tudósok, mind a technológiai fejlődéssel lépést tartó olvasók részéről igény mutatkozik a minőségi, vagyis egyfelől filológiai, történettudományi kutatásoknak alávethető, másfelől e-book olvasó segítségével útközben is olvasható e-könyvekre. Ami az utóbbit illeti, a szabványok sokfélesége (TEL, docBook, MobiPocket) jelent gondot. További megoldást igénylő probléma, hogy hogyan lehetséges hozzáférést nyújtani az e-könyvekhez a vakok és gyengén látók számára, főleg hogy számos uniós országban a szerzői jogi egyezmény értelmében ők jogosultak ingyen hozzáférni bármely könyvtári könyvhöz. Ebből kifolyólag az EOD-nak szándékában áll kiszélesíteni szolgáltatási körét egy „Hozzáférés igény szerint” szolgáltatással.

/MÜHLBERGER, Günter – GSTREIN, Silvia: eBooks on Demand (EOD): a European digitization service. = IFLA Journal, 35. köt. 1. sz. 2009. p. 35–43./

(Dancs Szabolcs)

---

## Mennyire vagyunk még távol az „Ezt szeretném megkapni” globális szolgáltatástól?

„De miért tart ez olyan sokáig?” Ez volt a cikk alapjául szolgáló prezentáció alcíme, amely 2008 júniusában hangzott el az ALA-t (*Amerikai Könyvtárosok Szövetsége = American Library Association*) megelőző STARS ALA konferencián<sup>1</sup>. De mi az, amit annyira sürgetnek? Az előadás és cikk írójának az a víziója, hogy ha az internethasználók

megtalálnak valami számukra érdekes anyagot, azt legyenek képesek egy kattintással megrendel-

---

<sup>1</sup> A prezentáció letölthető: [http://rethinkingresourcesharing.com/preconf08/eddavidson\\_interoperability.ppt](http://rethinkingresourcesharing.com/preconf08/eddavidson_interoperability.ppt)

ni, és a kért dokumentum különösebb nehézség nélkül, hamarosan érkezzék meg hozzájuk, az íróasztalukra (számítógépükre) vagy otthonukba postán. De ettől az ideális állapottól még messze vagyunk.

### **Az anyag fellelhetősége**

Az első lépés: az érdeklődésre számot tartó anyag felfedezése, megtalálása az interneten. Ennek taglalása nem célja a cikkeknek, ezt adottnak tételezik fel. De egy tényt mégis meg kell jegyezni: a könyvtári katalógusok nem indexelnek olyan fontos adatokat, mint a DVD-k termékkódja. Ez azt jelenti, hogy egy filmet DVD-n levő termékként nagyon nehéz beazonosítani az interneten, mert nem lehet rákeresni a termékkódra. A keresést amúgy sok szabvány segíti: Z39.50, SRU, SRW. És több katalógus közös, egyidejű keresése is megoldott már.

### **Az anyag megszerezhetősége**

A második lépés: kié az anyag, vajon megszerezhető-e? Miután tudjuk, ki rendelkezik az óhajtott dokumentummal, felmerül a kérdés: elérhető-e jelenleg? Sajnos a könyvtári katalógusok nem szabványos kódokat használnak a dokumentumok státuszának meghatározására, szövegesen közlik ezt, eltérő kifejezésekkel. Például: a következő szavak ugyanazt fejezik ki, ha a dokumentum rendelkezésre áll: elérhető, raktárban, kölcsönözhető, hozzáférhető stb., s ezzel nem segítik a rendszerek egymás közötti automatikus kommunikációját. A másik gond az, hogy a kölcsönzési rendszerek nem címekről mondják meg, hogy azok elérhető-e, hanem példányokról beszélnek.

### **A felhasználók azonosítása és jogosultsága**

A harmadik lépés: számunkra is elérhető az anyag? Elképzelt rendszerünkben több tulajdonost beazonosítottunk, ahonnan a kívánt dokumentum elérhető. A nagy kérdés azonban az, akarják-e ezek a tulajdonosok, hogy mi tőlük kapjuk meg a kívánt anyagot. A kérdést két részre lehet osztani:

- igazolnunk kell magunkat: kik vagyunk,
- igazolnunk kell jogosultságunkat.

A hagyományos rendszerekben ez egyszerű: tagjai vagyunk könyvtáraknak, egyetemeknek, konzorciumoknak. A rendszer mindegyik esetben le

tudja kérdezni kilétünk. Több szabvány alkalmas a felhasználók azonosítására: LDAP, SIP és NCIP. De mi van, ha rendszerünket világméretűvé szeretnénk bővíteni, ki áll jól a felhasználókért? Mostanáig a kölcsönzést kérő személy intézménye felelt a beiratkozott tagjáért, de az új rendszerben a kölcsönző intézményt igazán a személy érdekli, hiszen vele fog közvetlen kapcsolatba kerülni. Az USA-ban helyi szinteken már gyakorlattá vált privát személyeknek kölcsönözni, de globális méretekben? A kereskedelmi szolgáltatók megoldották a problémát a hitelkártyával, de ugyanez nem vált népszerűvé az olyan felhasználói közösségek számára, akik hozzászoktak ahhoz, hogy ingyenesen juthatnak hozzá a tudományos információkhoz. A kereskedelmi szolgáltatók véleménye, hogy az fér hozzá az információhoz, aki megengedheti magának a költségeket.

A jogosultság megállapítására is sok módszer van szűkebb körben, egy konzorciumon vagy országon belül: Shibboleth, Kerberos, Athens. De milyen kölcsönzési politikát fognak folytatni a tulajdonosok, ha a világ másik végére kell dokumentumaikat kiadniuk teljesen ismeretlen személyeknek?

### **Az árak**

A kölcsönző intézmények kölcsönzési politikájukat általában saját elképzeléseik szerint alakítják. Nincs globális nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési politika, az egyes nemzetek nem hangolták még össze saját politikájukat egymás között. Nem létezik világméretű válasz arra: mely felhasználók mely dokumentumot milyen költség ellenében kaphatnak meg.

### **A dokumentumküldés módjai**

Tegyük fel, hogy találtunk egy helyet, ahonnan az érdeklődésünkre számot tartó anyagot megkaphatjuk. Hogyan kommunikálhat a kérő és a kölcsönző rendszer egymással?

1. Helyi szinten egyszerű a kérdés: a könyvtár katalógusa választ ad.
2. Konzorciumi szinten is adottak a módszerek magánszemélyek részére: a kérő személy intézményének rendszere fel tudja venni a kapcsolatot a küldő intézmény rendszerével.
3. Globális szinten csak két lépcsőben mehet végbe a folyamat: a kérő személy kölcsönzésnek megfelelő kérést küld saját könyvtára felé, amely a távoli könyvtárral könyvtárközi köl-



csönzési tranzakcióba kezd. Ma még nem tartunk ott, hogy a felhasználó bárhol a világon közvetlenül kérhet magának dokumentumot.

És bár léteznek szabványok (NCIP, SIP) a közvetlen és a közvetett kölcsönzési kommunikáció automatikus lebonyolítására, a kölcsönzési politikák nincsenek még összehangolva.

Számos lehetőség létezik a dokumentumküldés megvalósítására: posta, futárszolgálat, e-mail, Ariel, OpenUrl, web oldal stb. A dokumentumküldés akkor ütközik nehézségbe, ha a kapcsolat a kölcsönző intézmény és a kérő között kétessé válik: különböző országokban, különböző földrészekon vannak, ahol mások a szerzői jogok, a szokások, a jövedéki szabályozás, eltérők az elektronikus dokumentumok licencjogai stb.

Az intézménynek bíznia kellene abban, hogy anyagait akár egy másik földrészről is visszakapja. Ehhez egyezményekre van szükség, amelyek két intézmény között megvalósíthatók, de egy ismeretlen személlyel mit kezdjen egy intézmény a világ másik végéről?

Kevésbé játszik szerepet a bizalom elektronikus másolatok esetében, mert ilyenkor a tranzakció inkább vásárlásnak, mint kölcsönzésnek fogható fel, de itt is szerepet játszanak a szerzői jogi szabályozások, különösen, ha a másolat országhatárokat lép át. Gondoljunk csak a SUBITO-t ért zaklatásokra, amikor külföldre küldött másolatokat. És ez nem csak szerzői jogi kérdés. Egy könyvtár saját közösségén belül hozzáférhetővé teheti a kiadótól licencjogokkal megvásárolt elektronikus anyagokat, de ezeket külső félnek már nem szolgáltathatja.

### Következtetés

A vízió megvalósításánál ne a technológiától várjuk a problémák megoldását. A forrásokat megosztó közösségeknek kell a globális együttműködés emberi vonatkozásaira összpontosítani, hogy a meglévő akadályok megszüntethetőkkel váljanak.

/DAVIDSON, Ed: *How close are we to having a global „Get it for me” service?* = *Interlending & Document Supply*, 37. köt. 2. sz. 2009. p. 64–67./

(Burmeister Erzsébet)

---

## A web 2.0 legfontosabb biztonsági fenyegetései

A dokumentumot kiadó *Secure Enterprise 2.0 Forum* célja, hogy a fogyasztói technológiák munkahelyi alkalmazásával kapcsolatos ismeretek terjedését elősegítse. Olyan biztonsági kockázatokról lesz szó az alábbiakban, amelyek kizárólag vagy jellemző módon a web 2.0-s alkalmazásoknál fordulnak elő. A webkettes alkalmazások megjelenése a munkahelyeken elkerülhetetlen. Nem félni kell azonban tőlük, hanem szakszerű és biztonságos működtetésükre kell törekedni. Ennek érdekében szólni kell sebezhetőségükről.

A web 2.0-s alkalmazások legfontosabb sebezhetőségi pontjait a következőkben lehet összefoglalni.

### Elégtelen azonosítás

Az információs rendszerek általában feltételezik, hogy a rendszerben vannak kitüntetett (kiemelt/adminisztrátori jogokkal rendelkező) felhasználói fiókok. Ha nem ilyen felhasználók hajtanak végre változtatásokat, akkor azokat ellenőrizni

kell, mielőtt a rendszerre hatással lennének. Mivel a web 2.0-s alkalmazások tartalmát a felhasználókra bízják, a fenti állítás már nem érvényes, így fennáll annak a veszélye, hogy kevésbé tapasztalt felhasználók olyan változtatásokat vihetnek végbe, amelyek ártalmasak lehetnek az egész rendszerre.

Akik az online oldalakhoz jelentős mértékben hozzájárulnak, sokszor kapnak adminisztrátori jogokat ezeknek a webhelyeknek a működtetéséhez. Közülük sokan gyenge, könnyen visszafejthető jelszavakat használnak, amit még fokoz a jelszó- emlékeztetők triviális jellege. A támadók ilyen módon hitelesített felhasználóként tudnak bejelentkezni, hamis információkat tudnak elhelyezni a rendszerekben és meg nem engedett adminisztrátori tevékenységeket végezhetnek.

### Elégtelen védelem a brute force (nyers erő) támadásokkal szemben

Ez a hiányosság lehetővé teszi, hogy a támadók kitalálják a felhasználók vagy az adminisztrátor

jelszavát. Még ha a fő bejelentkezési funkciók védve vannak is, az olyan kiegészítő hitelesítési funkciók, mint a „remember me” vagy a jelszó-émlékeztetők, valamint a kijelentkezés védtelenné teszik a rendszert a nyers erővel szemben. (A brute force lényege a gyakori/valószínű azonosítókkal/jelszavakkal való kísérletezés, nagy tömegű próbálkozás.)

### **Nyílt szövegű (titkosítás nélküli) jelszavak**

Az AJAX, a widgetek és a mashupok használatakor a jelszavakat titkosítás nélkül küldhetik és tárolhatják, úgy, hogy a hoszt ellenőrzési hatókörén kívül kerülnek. Ilyen módon az információ könnyen elérhető bárki számára, akinek hálózati forgalom-elemző eszköze van.

### **Egyszeri bejelentkezés**

A web 2.0-s, személyre szabott weboldalakon és widget környezetben igen kényelmetlen, hogy minden alkalmazásba külön-külön bejelentkezzünk. Ezért ezekben a környezetekben egyszeri bejelentkezési mechanizmusok vannak. A felhasználót azonosító, hitelesítési információk vagy az ő kliensgépén, vagy valahol a szerverek alkotta virtuális térben vannak.

### **Cross-site scripting (XSS) támadás**

Az XSS esetében a támadók által küldött rosszindulatú kódot tárolja a rendszer, majd megjeleníti más felhasználóknak. Az olyan rendszerek, amelyek megengedik, hogy a felhasználók formattált tartalmat, például HTML kódot vigyenek be, különösen érzékenyek az XSS-re, mivel rosszindulatú input könnyen előállítható, például szkriptek segítségével. Mivel a webkettes rendszerekre jellemző, hogy sok felhasználó hoz létre olyan tartalmakat, amelyeket mások is látnak, ezek különösen sebezhetők az XSS-típusú támadásokkal szemben.

### **Cross-site request forgery (CSRF)**

A CSRF esetében az áldozat ártatlannak látszó, de rosszindulatú weboldalt látogat meg. Amíg az áldozat böngészője letölti az oldal tartalmát, a rosszindulatú oldal kódja egy kérést generál (kihasználva a hosszú ideig érvényes azonosítást tároló süti által okozott biztonsági rést) egy másik oldalhoz, amelynek hiteles felhasználója az áldo-

zat. Az ilyen kérések az áldozat nevében hajthatnak végre műveleteket.

A web 2.0-s alkalmazások potenciálisan különösen sebezhetők a CSRF-fel szemben, mivel AJAX-ot használnak.

A hagyományos technológián alapuló, de üzleti értelemben még életképes alkalmazások (legacy applications) esetében a felhasználók által generált kérések vizuális effektust eredményeztek, ami könnyebbé tette a CSRF támadások felfedését. A web 2.0-s rendszerek viszont jellemzően olyan kiterjedt alkalmazásprogramozási felületeket (API) nyújtanak, amelyeket más rendszerek vagy a kliensoldali kódok vizuális hatás nélkül használhatnak. A funkciók nagy száma és a vizuális visszacsatolás hiánya az AJAX-alapú web 2.0-s alkalmazásokat érzékennyé teszik a CSRF támadásokra. (Arról van szó, hogy a hagyományos alkalmazásoknál a felhasználó látta, ha a kliense valami kérést küldött, mert újratöltődött az egész weboldal, az AJAX-alapú alkalmazásoknál ez nem feltétlenül van így, ezért tud egy szkript észrevétlenül kéréseket küldeni a felhasználó helyett.)

A CSRF támadásoknak határt szab a same origin policy (SOP), mert a rosszindulatú szkript ugyan tud kéréseket küldeni a szervernek, de nincs joga hozzáférni a visszakapott adatokhoz. Ugyanakkor egyes web 2.0-s környezetek, például a desktop widgetek vagy a személyre szabott honlapok nem mindig juttatják érvényre ezt a védelmet.

A CSRF-et elősegíti, hogy a kliensoldalon tárolják és minden kéréssel automatikusan elküldjék a hosszú ideig érvényes felhasználói hitelesítési információkat.

Amikor több nyitott session kombinálódik össze, amelyek különböző célalkalmazásokhoz tartoznak ugyanazon az asztalon (desktopon) vagy személyes honlapon, a CSRF számára nagyobb támadási felületet adunk.

A web 2.0-s, személyre szabott weboldalakon és a desktop widget környezetekben a felhasználók gyakran hosszú ideig kapcsolódnak a rendszerhez, ezért arra törekcsenek, hogy minimalizálják az időtűlések miatt szükséges újrabemlékeztetések számát. Ennek eredményeként a webkettes környezetben a hitelesítések lejáratási ideje viszonylag hosszú, növelve ezzel az olyan session-alapú támadásokat, mint a CSRF vagy a „munkafolyamat-eltérítés” (session hijacking).

## Adathalászat (Phishing)

Az adathalászat-támadások során az áldozat egy olyan tartalmú e-mailt kap, amelyben kérik, hogy töltsön ki egy online kérdőívet és így érzékeny személyes adatokhoz jutnak a csalók. Az online kérdőívet egy hamisított weboldalon helyezik el. Mivel elektronikus levélből irányítják az áldozatot a weblapra, az adathalászat nem valamilyen szoftverhiányosságot használ ki, hanem azt, hogy a felhasználó nem tud világosan különbséget tenni a valódi és a hamis weboldalak között.

A web 2.0-s mashupok, widgetek és az eltérő kliensszoftverek sokasága nagyon nehézé teszi a felhasználók számára, hogy megkülönböztessék egymástól a valódi és a hamis oldalakat, ami hatékony adatgyűjtést tesz lehetővé.

Az adathalászat mérséklésében nagy szerepe van az oktatásnak. A felhasználókat megtaníthatjuk arra, hogy felismerjék a biztonságos oldalakat a doménnév vagy az SSL tanúsítvány alapján. Amikor egy oldal tartalma be van ágyazva egy másik oldalba egy webszolgáltatás segítségével, ez a védekezési lehetőség nincsen meg.

Azok a web 2.0-s alkalmazások, amelyek általában megengedik, hogy a felhasználók tartalmat töltsenek fel, megnövelik az adathalászat veszélyét, mivel a támadók csalárd információkat biztonságosnak tekintett webhelyeken helyezhetik el. Az XSS-t is rendszerint az adathalászat-támadásokra használják, mivel lehetővé teszi, hogy a támadó által létrehozott tartalom olyanak látszódjon, mintha megbízható oldalról jönne.

## Az információ kiszivárgása

Mivel a web 2.0-s alkalmazások nemcsak a felhasználók által létrehozott tartalmat támogatják, hanem az otthoni és a munkahelyi tevékenység határainak elmosódásához is vezetnek, előfordulhat, hogy a felhasználók akaratlanul is a munkáltatójuk számára kényes természetű információkat hoznak nyilvánosságra. Még ha óvatosak is, és nem szivárogtatnak ki bizalmas információkat, a sok, nem bizalmas kis adat felhalmozódása is feltárhat érzékeny természetű információkat. Egy kis cég alkalmazottainak a közösségi hálózatokon megtalálható adatainak elemzése például felhasználható üzleti hírszerzés céljaira.

A webkettes alkalmazásokat gyakran ingyenes, nyilvános szolgáltatók, például közösségi hálózata-

tok, blogszájtok, vagy információmegosztó oldalak nyújtják. Ezek egy része felhasználó-központú, ezért az itt közzétett információ a személyes és a céges információ keveréke, így a személyes és szakmai tapasztalatok között egyre inkább elmosódó határ is az információk kiszivárgásához vezet.

Másodlagos kockázatot jelent az, hogy még ha az online közzétett információ minden egyes darabja ártalmatlan is, ezek együttes hatása nem várt következményekkel járhat. Ennek legjobb példája az üzleti információ felhalmozódása a közösségi hálózatokon. A dolgozók száma, a korábbi alkalmazottak jegyzéke stb. felbecsülhetetlen értékű, főleg a versenytársak számára, és az adott cég elleni támadások indítására is alkalmas lehet, például a brute force, a social engineering, amelynek lényege az emberek manipulálása, vagy az adathalászat és a malware-ek (rosszindulatú számítógépes programok) felhasználásával.

Számos web 2.0-s szolgáltatás keveri a személyes védelmet kapott és a nyilvánosságnak szánt információkat, amelyeket csak egy gombnyomás választ el egymástól. Ennek következtében belső használatra szánt, kényes információk, például képek, térképek, kapcsolati adatok juthatnak nyilvánosságra. Ha nem megfelelően van kialakítva a könnyű és automatikus hozzáférés a webszolgáltatásokhoz, akkor szintén szivároghatnak ki információk.

A felhasználóknak a személyes adatokkal kapcsolatos óvatlansága mellett az is problémát jelent, hogy a webkettes világ elősegíti a webszolgáltatások terjedését, amelyek túl sok információt tesznek könnyen elérhetővé.

A dokumentálatlan webszolgáltatások is elősegíthetik a kényes információk elérését, és az olyan WSDL (Web Services Description Language) nyelvű leíró (nyilvános) fájlok, amelyekkel az egyes webszolgáltatásokkal való kommunikáció módját dokumentálják, szintén értékes információt nyújtanak a támadóknak.

## Injection rések; az injection technikával kihasználható hibák

A web 2.0 különösen érzékeny a beágyazott távoli parancsfuttatással megvalósított (command injection flaw) támadásokra, ideértve az XML, az XPath, a JavaScript és a JSON injection technikákat. Ráadásul a webkettes alkalmazások nagymértékben

támaszkodnak a kliensoldali kódra, gyakran ott végzik az inputok validálását, amelyeket meg tud kerülni a támadó.

A webszolgáltatások és az AJAX kulcsfontosságúak a web 2.0-s alkalmazásokban. Mindkettő XML-t használ. Az injection olyan támadás, amelynél a felhasználói oldalon megadott információt megfelelő jóváhagyás nélkül XML rekordokba helyezik. Az injektált input aztán úgy módosítja az XML rekord szerkezetét, hogy nemcsak tartalmat, hanem címkéket is ad hozzá.

Az XML alkalmazások gyakran használnak Xpath relációs adatbázis-lekérdező nyelvet. Az Xpath injection olyan támadás, amelynek során az XPath lekérdezésbe beágyazott, specifikusan kialakított inputokkal érnek célhoz.

A JSON (JavaScript Object Notation) olyan protokoll, amelyet AJAX alkalmazások használnak a kliens és a szerver közötti információátvitelre. Mivel a JSON formátum érvényes JavaScript kód, egyes alkalmazások használják azt az adatok elérésére. Rosszindulatú JavaScript kódok injektálásával a JSON struktúrába a támadók kárt okozó program végrehajtását érhetik el.

### **Az információ integritása**

Az adatok integritása vagy helyessége (correctness) egyike az adatbiztonság kulcselemeinek. Amíg az integritást gyakran sértik meg rosszindulatú hackertámadások, a szándékolatlan félreinformálás szintén ezt eredményezheti. Amikor *Kennedy* szenátor halálhíre (idő előtt) megjelent a Wikipédiában, a tévedés elég nagy volt, és az oldalt elég sokan használták ahhoz, hogy azonnal észrevegyék. A kisebb, kevésbé látványos tévedések kevésbé látogatott weboldalakon azonban lényegesen nagyobb problémát jelentenek. Még ha az elváltozások nem is rosszhiszeműek, az egyes pontatlanságok halmozódása az igazság jelentős torzulásához vezethet, ha egyetlen történetté gyűrik össze.

Mivel a web 2.0-s rendszerek sok felhasználónak engedik meg információk közzétételét, nehezen lehet elérni, hogy mindegyik megbízható legyen. A rosszindulatú felhasználók megtévesztő információkat helyezhetnek el, amelyek akár a tőzsdéket is befolyásolhatják. A web 2.0-s rendszerek hasonlóképpen jó eszközei pletykák, szóbeszéd terjesztésének. Sokszor az információ eredeti forrása

nincs is tudatában annak, milyen intenzitással és sebességgel terjed az információ. Ilyen módon kisebb pontatlanságok nem szándékos és végzetes következményekkel járhatnak.

### **Elégtelen védelem az automatizált folyamatokkal szemben**

A web 2.0-s alkalmazások programozható interfészei lehetővé teszik, hogy a károkozók automatizálják támadásaikat, például a brute force vagy a CSRF alkalmazása során. Nagy mennyiségű információ automatikus publikálása és a felhasználói fiókok automatikus megnyitása is megvalósítható adathalász támadások részeként. A web 2.0-s alkalmazásokba olyan, az automatizálást gátló mechanizmusokat kell beépíteni, amelyeket általában nem találunk meg a hagyományos alkalmazásokban.

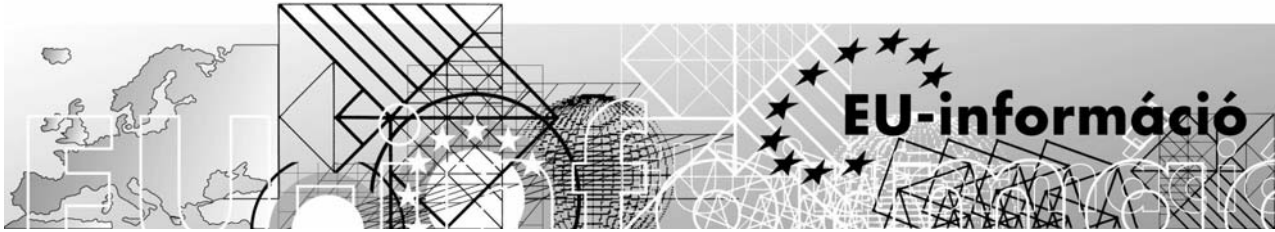
Gyakori automatizálási visszaélés a nagy mennyiségű információ publikálása, kihasználva azt, hogy a webkettes alkalmazások elfogadják a felhasználók által létrehozott tartalmakat. Ezt gyakran web spamnek is hívják, amely legtöbbször linkek elhelyezését jelenti. Mivel a webes keresők az egy-egy helyre mutató linkek számával mérik az adott webhely népszerűségét, az ilyenfajta spam segít abban, hogy az adott oldal előkelő helyre kerüljön a találati listában.

Felhasználói fiókok automatikus létrehozásával a támadók saját alkalmazásuk részeként, visszaélhetnek a web 2.0 igény szerinti funkcionalitással. Jó példa erre az, amikor azért nyitnak egy webes e-mail postafiókot, hogy azt használják hitelesítéshez egy másik szolgáltatásnál.

A folyamatok automatizálása más felhasználókkal szembeni előnyöket jelenthet a támadóknak. Ennek egy példája, hogy a rosszindulatú felhasználók felvásárolják az online kínált jegyeket, majd újra eladják őket, de a játék- és az aukciós oldalakon is előnyt tudnak szerezni az automatikus eszközöket bevető támadók.

**/Top Web 2.0 Security Threats. 2009 Industry Report. Secure Enterprise 2.0 Forum. = <http://www.secure-enterprise20.org/files/Top%20Web%20%20%200%20Security%20Threats.pdf>**

(Koltay Tibor és Jávorszky Ferenc)



***Rovatunkban újra és újra visszatérünk az európai digitális könyvtárhoz, az Europeana-hoz: ez alkalommal azt a bizottsági dokumentumot mutatjuk be, amely a portál jövőjét meghatározó nyilvános konzultáció alapját is képezi, de szólnunk a Kiadóhivatal új digitális EU-Könyvesboltjáról is, amelyet a Frankfurti Könyvvásáron mutattak be. (K. K. Á.)***

## **Europeana**

Európa többnyelvű digitális könyvtárában, az Europeana-ban immár 4,6 millió könyv, térkép, fénykép, kisfilm és folyóirat digitalizált változatához férhetnek hozzá az internethasználók. A gyűjtemény 2008 novembere óta több mint kétszeresére gyarapodott. Az *Európai Bizottság* augusztus végén egy új szakpolitikai dokumentumban azt tűzte ki célul, hogy 2010-re a digitalizált anyagok száma érje el a 10 milliót.

A gyűjtemény jelentős gyarapodásával azonban felszínre került a digitalizálással összefüggő számos probléma, nehézség is: az Europeana virtuális polcain főleg olyan digitalizált könyvek kaptak helyet, amelyek köztulajdonban vannak, és ezért már nem állnak szerzői jogi védelem alatt (amely a szerző halála után még akár 70 évig megilleti őket). Jogi okokból az Europeana ma még nem kínál – az európai nemzeti könyvtárak állományának mintegy 90%-át alkotó – kereskedelmi forgalomban már nem kapható könyveket, sem pedig gazdátlan (árva) műveket, amelyek még szerzői jogi védelem alatt állnak, jogosultjaikat azonban lehetetlen felkutatni (becslések szerint a szerzői jogi védelem alatt álló gyűjtemények 10-20%-a ilyen).

Az Europeana bővítése egyben arra is rávilágított, hogy Európában igen széttagolt jogi keretek között folyik a szerzői jogdíjas anyagok használatának engedélyezése. Nemrégiben egy francia tartalomszolgáltatónak le is kellett vennie képeit az Europeana-ról, mert az anyag terjesztésére csak Franciaországon belül volt jogosult.

A felmerült kérdések kezelésére a bizottság nyilvános konzultációt indított az Europeana és a könyvdigitalizálás jövőjéről. Véleményt lehetett

nyilvánítani egyebek mellett a következő kérdésekben:

- Hogyan oldható meg, hogy a digitalizált tartalmakhoz az Európai Unión belül minden fogyasztó hozzáférhessen?
- Szorosabb együttműködésre lenne szükség a kiadókkal a szerzői jogi védelem alatt álló művekkel kapcsolatban?
- Hasznos lenne-e európai jegyzéket összeállítani a gazdátlan és a már nem forgalmazott művekből?
- Hosszú távon hogyan lehetne finanszírozni az Europeana működését?

További információ:

- [http://ec.europa.eu/information\\_society/newsroom/cf/itemlongdetail.cfm?item\\_id=5181](http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemlongdetail.cfm?item_id=5181)
- Europeana – Európa digitális könyvtára: <http://www.europeana.eu/>
- Az Európai Unió digitális könyvtárak létrehozására irányuló kezdeményezése: [http://ec.europa.eu/information\\_society/activities/digital\\_libraries/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/index_en.htm)

Forrás: IP/09/125. Brüsszel, 2009. augusztus 28.

## **Az Europeana jövője**

A nyilvános konzultációra a bizottság egy munkanyagot készített az Europeana jövőjéről. Az alábbiakban ennek legfontosabb megállapításait idézzük:

### **Mit sikerült elérni eddig?**

- Az Europeana segíti a tagállamok sokszínű kultúrájának elterjedését, megismerését, ugyanakkor kiemeli a közös európai elemeket; s teszi mindezt az interneten, széles körű hozzáférést, egyben láthatóságot adva e gazdag kultúrkinccsnek.
- Állandó virtuális kiállításként növeli az önálló, nemzeti digitális gyűjtemények relevanciáját.

- Segíti az információk különféle formában való megtalálását (szöveg, hang, audiovizuális anyag és kép), és a közös európai kultúra különböző perspektíváinak összehasonlítását.
- Ösztönzi a tagállamok digitalizálási kezdeményezéseit azzal, hogy megmutatja, mit digitalizáltak már mások, és kiemeli a digitalizálási hiányosságokat.
- Az európai felhasználók számára abban jelent igazi értéket, hogy egyedülálló interfészen keresztül, anyanyelvükön férhetnek hozzá az információkhoz, és használhatják Európa kulturális kincseit.

#### **Az Europeana működése és a fejlesztés irányai**

- Az Europeana többnyelvű interfészen keresztül több mint 4,6 millió digitalizált könyvhöz, sajtótermékhez, filmhez, kliphez, fényképhez, dokumentumhoz ad közvetlen hozzáférést – s ez a szám folyamatosan növekszik.
- Jelenleg több mint 1000 kulturális intézmény járul hozzá az állomány növekedéséhez közvetlenül vagy az ún. aggregátorokon keresztül, és több mint 150 intézmény vesz részt a partnerhálózatban.
- A projekt szervezeti struktúrája jelenleg a következő: napi szinten a portált az *Europeana Iroda* működteti a *Holland Nemzeti Könyvtárban*. Az iroda folyamatosan nő, azzal párhuzamosan, ahogy a fenntartási és fejlesztési feladatok sokasodnak a 2008-as nyitás óta.
- A közeljövőben lépésről lépésre fejlesztik a portált, új funkciókkal és új szolgáltatásokkal, ugyanakkor tovább finomítva a ma is létezőket. A fejlesztések kulcsfeladatai közé tartozik a keresőmotor és az interfész megújítása, de különleges figyelmet szentelnek a Web 2.0 megoldások alkalmazásának és a többnyelvűséggel összefüggő elvárásoknak is.

#### **Tartalmi kérdések**

A sikeres fejlesztések feltétele a tartalom folyamatos növekedése. A bizottság célkitűzése szerint a 2010-ben indítandó Europeana tízmillió objektumot fog tartalmazni, az azt követő években pedig megsokszorozódik ez a szám. Az Europeana növekedésének feltétele a tagállamokban zajló folyamatos digitalizálási tevékenység, s hogy a digitalizált objektumokhoz a legújabb szabványoknak megfelelő metaadatokat rendeljenek.

Az egyes tagállamok hozzájárulása az Europeana-hoz nem kiegyensúlyozott, sem a szolgáltatott objektumok számát, sem pedig típusát illetően (1. táblázat).

1. táblázat

**A hozzájárulás mértéke országonként – 2009. júliusi adat**

<b>EU tagállamok</b>	
Franciaország	47%
Németország	15.4%
Hollandia	8%
Egyesült Királyság	7.9%
Svédország	5.2%
Finnország	4%
Görögország	1.6%
Olaszország	1.2%
Belgium	1.1%
Szlovénia	0.7%
Spanyolország	0.6%
Észtország	0.4%
Luxemburg	0.4%
Lengyelország	0.3%
Románia	0.3%
Ausztria	0.2%
Portugália	0.2%
<b>Magyarország</b>	<b>0.1%</b>
Lettország	<0.1%
Ciprus	<0.1%
Bulgária	<0.1%
Csehország	<0.1%
Dánia	<0.1%
Írország	<0.1%
Litvánia	<0.1%
Málta	<0.1%
Szlovákia	<0.1%
<b>Nem EU országok</b>	
Norvégia	4.3%
Svájc	0.4%

A legnagyobb beszolgáltató Franciaország a maga 47%-ával, míg néhány tagország alig adott még be valamit a projektbe. Ez a helyzet várhatóan kiegyenlítődik majd, amint egyre több és több digitális gyűjtemény kerül be az Europeanába.

Az első időszakban néhány tagállam (pl. Lengyelország és Magyarország) főleg könyvekkel gazdagította a gyűjteményt, míg mások (Finnország, Luxemburg, Észtország) javarészt sajtóterméke-

ket, vagy múzeumokból származó képeket (Románia) töltöttek fel. Ez az egyenlőtlenség olyan paradox helyzetekhez vezetett, hogy például a klasszikus európai irodalom nagyjai az Europeana portálon keresztül nyelvek sokaságán elérhető, de nem az eredeti nyelven (Goethe munkái pl. megvannak franciául, lengyelül és magyarul, de hiányoznak még németül). A problémát, amit sok felhasználó szóvá is tett, addig nem lehet megoldani, amíg a döntések arról, hogy mi kerüljön be a szolgáltatásba, a tagállamok és intézményeik kezében van.

### **Szerzői jog által védett tartalom**

Az Europeana előtt álló legfontosabb megoldandó probléma a szerzői jog által védett objektumok kezelése, különösen az *ún. XX. századi fekete lyuk* elkerülése. Vagyis azt a helyzetet kell elkerülni, hogy a gyűjtemény rendkívül gazdag legyen 1900 előtti tartalomban, ugyanakkor szegény aktuális, a közelmúltból származó objektumokban. A feladat megoldása összehangolt munkát és szoros együttműködést kíván a kulturális intézmények és a jogtulajdonosok között, a szerzői jog minden összefüggésének kérdésében. Az együttműködés eredményeképpen megegyezés jöhet létre a tagállami kulturális intézmények és a jogtulajdonosok között, vagy belinkelhetik az Europeana-t a jogtulajdonosok oldalaira.

Ez utóbbira jó példa a Gallica2, a *Francia Nemzeti Könyvtár* szolgáltatása: a szerzői jog által nem védett tartalomhoz ingyenes hozzáférést enged meg, a jogvédett tartalom esetében viszont a francia kiadók internetes oldalára vezető linkeket kötöttek be. Ily módon a kiadók kezében van a döntés joga, hogy állományuk mekkora és mely részeit kívánják megmutatni a Gallica2-n keresztül, és a felhasználók ezeken az oldalakon át kérhetik a teljes munkákat. Hasonló megoldást lehetne alkalmazni az Europeana esetében is. A felhasználó számára azért előnyös ez a megoldás, mert nemcsak a szerzői jog által nem védett rekordokhoz kap hozzáférést, hanem könnyen megtalálhatja a copyright alá eső műveket is, amelyeket aztán a megfelelő helyen lekérhet. A kiadók számára pedig azért előnyös ez a módszer, mert a tulajdonukban lévő műveknek nagyobb láthatóságot adnak Európa-szerte.

Számos európai országban, mint például Németországban és Hollandiában a jogtulajdonosok és a kulturális intézmények olyan módszert tesztelnek, amely lehetővé teszi az intézmények számára a kulturális anyagok digitalizálását pénzért, és a

nyilvánosság számára a hozzáférést. Ez különösen a piacon már el nem érhető, de még jogvédelem alatt álló könyvek és sajtótermékek esetében tűnik jó megoldásnak.

Egy másik megoldás, hogy a kulturális intézmények elfogadják azokat a licenceket, amelyek egy meghatározott körön belüli IP címekre (pl. nemzeti szintű) korlátozzák a hozzáférést. Az ilyen megoldásokat általában pénzügyi megfontolásból választják az intézmények, hiszen egy egész Európára érvényes licenc nagyon drága lehet, de előfordul, hogy jogi oka van a megoldásnak. Ezzel azonban az intézmények annak a kockázatát vállalják magukra, hogy a digitalizált anyagoknak nagy nemzeti tárlói jönnek létre az interneten, ami felveti a kérdést: közpénzekből gazdálkodó intézmények hogyan korlátozhatják a hozzáférést a közpénzekből digitalizált gyűjteményekhez, megsértve ezzel még az egyenlő hozzáférés európai jogát is.

### **Árva művek**

Sürgős feladatot jelent az ún. árva művek kérdésének megoldása – ezek azok a művek, melyeknek lehetetlen vagy nagyon nehéz fellelni a jogtulajdonosait. Noha egy 2006-os ajánlásban az Európai Bizottság kérte a tagállamokat arra, hogy dolgozzák ki az árva művek kezelésének mechanizmusát, a legtöbb országban alig történt valami az ügyben. 2008-ban megjelent egy új zöld könyv „Szerzői jogok a tudástársadalomban” címmel, amelyet nyilvános konzultáció követett. Ennek eredményeképpen az bizottság hivatalos dokumentumot készített arról, hogy milyen megoldások kínálkoznak az árva művek kezelésére, és azoknak milyen következményei lehetnek a digitalizálásra és a digitalizált művek közzétételére.

### **Régi könyvek**

A régi könyvek digitalizációjának kérdése rámutat az európai és az egyesült államokbeli szerzői jogi felfogás különbözőségére. A szerzői jog védelme mind Európában, mind pedig az USA-ban a szerző (jogtulajdonos) halálát követő 70 évig illeti meg az adott munkát. Az amerikai törvénykezés azonban bevezette az 1923-as évet mint határt: az 1923 előtt kiadott műveket nem védi szerzői jog (a fenti feltétel teljesülésétől függetlenül). Ennek következtében számos 1923 előtti anyag szabadon digitalizálható és licencszerződés nélkül közzétehető az Egyesült Államokban, míg az európaiak nem férhetnek hozzá ezekhez a művekhez az Europeanan keresztül. A gyakorlati következménye ennek pedig az, hogy az USA-ban sokkal szélesebb kör-

ben lehet hozzáférni a digitalizált könyvekhez, mint Európában.

Ezek a problémák várhatóan felgyorsítják az árva művek és a forgalomban már nem lévő művek regisztereinek létrehozását – amelyet az ARROW projekt tűzött ki célul –, vagy akár egy hasonló határév kijelölését is eredményezhetik.

### Szerzői jogi védelem alatt nem álló dokumentumok

Az Europeanan keresztül elérhető anyagok java nyílt felhasználású, vagyis nem állnak szerzői jogi védelem alatt, ezért bárki számára hozzáférhetők, használhatók. Mivel ezek a dokumentumok fontos források mind az állampolgárok, mind pedig a vállalkozások számára, a bizottság kiemelt fontosságot tulajdonít annak, hogy e dokumentumok hozzáférése a digitalizálás után is ingyenes maradjon. A kérdés úgy is feltehető, hogy a nyílt felhasználású művek biztosan szabadok maradnak-e digitalizálás és az interneten való közzététel után is. A gyakorlatban a helyzet nem mindig ez, hiszen ha a hozzáférésért nem is, a másolatokért vagy a letöltésekért fizetnünk kell. Ezt az intézmények egy vízzel jelölik, vagy egyszerűen csak egy bélyegképet láthatunk, és a megfelelő formátumban való megnyitáért már fizetnünk kell. Mindennek pénzügyi okai vannak – a digitalizálás nem olcsó!

Jogi megközelítésben a kérdés az, vajon a digitalizálással új jogok születnek-e? Általában nem, de a válasz országról országra változik, s nemcsak az adott állam szerzői jogi szabályozásának, hanem akár a digitalizálás módja alapján is. A kérdés ismét a közpénzen digitalizált művek nyílt hozzáféréseinek megengedésében rejlik: tiltható-e egyáltalán?

### Pénzügyi kérdések

- Kezdeti szakasz: 1,3 millió euró 2009 elejéig az eContentplus programból.
- 2009–2011 közepéig: 6,2 millió euró (Europeana 1.0), újra az eContentplus programból; ugyanakkor a tagállamok és maguk a kulturális intézmények is hozzájárulhatnak a finanszírozáshoz.
- 2013 végéig a bizottság fenntartja az Europeana pénzügyi támogatását (Competitiveness and Innovation Programme). További finanszírozás a tagállamoktól és/vagy a vállalatoktól várható.
- 2013 után: ki kell alakítani a finanszírozás alternatív módjait (tagállamok, szponzoráció, PPP stb.).

További információ:

- Europeana: <http://www.europeana.eu/portal/>
- A nyilvános konzultáció kérdései: [http://ec.europa.eu/information\\_society/activities/digital\\_libraries/doc/communications/next\\_steps\\_2009/questions\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/communications/next_steps_2009/questions_en.pdf)
- i2010 Digitális Könyvtárak Kezdeményezés: [http://ec.europa.eu/information\\_society/activities/digital\\_libraries/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/index_en.htm)

Forrás:

[http://ec.europa.eu/information\\_society/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item\\_id=5181](http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=5181)

## Megújult az Európa

Az Európa, az Európai Unió hivatalos honlapja, 1995-ös létrejötte óta már többször megújult. Legutóbbi, szeptemberi megújulása alkalmából idézzük fel a honlappal kapcsolatos tudnivalókat.

Az Európa 150 különböző webhely ötvözete. Az egyes webhelyeket a különféle uniós intézmények, ügynökségek, szervek, valamint az Európai Bizottság egyes szervezeti egységei (főigazgatóságai) egymástól függetlenül működtetik (1. ábra). A felsőbb szintű oldalakat és a nyitóoldalakat a bizottság a többi európai intézménnyel közösen irányítja.

A felhasználók a honlap segítségével tájékozódhatnak az EU-ról és tevékenységeiről, véleményeket mondhatnak szakpolitikáiról, intézkedéseiről és szolgáltatásairól, s ugyanakkor szerződésekre is pályázhatnak, állásokra jelentkezhetnek, eseményekre iratkozhatnak fel, vagy dokumentumokat rendelhetnek és vásárolhatnak stb.



1. ábra Az Európa magyar portálja



Az *Europa* szerkesztőinek célja az, hogy a honlapon az érdeklődők – az információk jellegétől függően – saját anyanyelvükön vagy egy általuk ismert nyelven ismerhessék meg a keresett tudnivalókat. Ennek, természetesen, vannak korlátai. Általában elmondható azonban, hogy

- a jogszabályok és a politikai jelentőségű dokumentumok minden hivatalos nyelven elérhetők;
- a hivatalos dokumentumok azokon a nyelveken bizonyosan elérhetők, amelyek a dokumentumok közzétételkor az EU hivatalos nyelvei voltak;
- a jogilag nem kötelező erejű dokumentumokat rendszerint angolul, franciául és németül teszik közzé;
- az általános információk az EU 11 új hivatalos nyelvén – melyek 2004 és 2007 óta: bolgár, cseh, észt, magyar, lengyel, lett, litván, máltai, román, szlovák és szlovén – is napvilágot látnak majd, mielőtt megfelelő fordítói kapacitás áll rendelkezésre ezekhez a feladathoz;
- a speciális tartalmak (technikai információk, kampányok, közbeszerzési felhívások), hírek/események nem feltétlenül érhetők el minden nyelven, a rendelkezésre álló nyelvi változatok megléte az adott célközönségtől függ.

Az arculatában és szerkezetében is megújult *Europa* nyitólapján a következő nagy tematikus csoportokban kínálja az információkat:

1. Az Európai Unióról: alapismeretek az unióról; az EU intézményeinek és szerveinek bemutatása; az EU története; az EU köztisztviselői (az EPSO oldalai innen érhetők el); uniós szakkifejezések (kevés a magyar nyelvű szócikk).
2. Élet az Európai Unióban: munkavállalás és üzletvitel az EU-ban (az Eures és az Europass oldalak innen érhetők el); tanulás az Európai Unióban (a Ploteus portált innen lehet elérni); uniós egészségügy; fogyasztói jogok; jogi tanácsadás (hozzáférés a Europe Direct hálózathoz és a SOLVIT rendszerhez); utazás és idegenforgalom Európában; valamint a tartózkodási jog kérdései.
3. Dokumentációs központ: hozzáférés a Kiadóhivatal és az Eurostat oldalaihoz; hozzáférés az egyes intézmények hivatalos dokumentumtáraihoz, valamint a jogszabályokhoz.
4. Szakpolitikák és tevékenységek: uniós szakpolitikák adózástól a versenypolitikáig; közbeszerzési felhívások és szerződések; uniós finanszírozások és támogatások.
5. Szóljon hozzá!: online vitafórumok; blogok; szakpolitikai nyilvános konzultációk.

6. Médiaközpont: az intézmények sajtószolgálati; a bizottsági sajtószoba; eseménynaptár.
7. Gyorslinkek – célcsoportonként: vállalkozóknak, civil szervezeteknek, iskoláknak, egyetemeknek, álláskeresőknek, gyerekeknek.
8. Gyorslinkek az EU intézményeihez.
9. Vegye fel a kapcsolatot az Európai Unióval!
10. Hírek, kiemelt témák, kisfilmek.

A tájékozódást megkönnyítendő a navigációs menü mindegyik oldalon látható, az EUROMA logóra kattintva pedig a portál bármelyik oldaláról gyorsan vissza lehet jutni a kezdőlapra. Ezen túlmenően angol, francia és német nyelven *navigációs súgó* áll a felhasználók rendelkezésére. A szolgáltatás, amely hétfőtől péntekig 9-től 18.30-ig vehető igénybe, azt a célt szolgálja, hogy segítsen a felhasználónak az EUROMA szerveren való eligazodásban, és gyakorlati útmutatót nyújtson abban, hogyan lehet megtalálni: speciális közösségi dokumentumokat (jogszabályokat, kiadványokat, sajtóközleményeket stb.), általános, közérdekű információkat (tájékoztatókat, beszámolókat, statisztikákat, dokumentumokat) uniós tárgykörökben, valamint információkat az európai integrációról (történet, szimbólumok, intézmények, elérhetőség stb.).

További információ:

- Portálkalauz – angol nyelven: [http://europa.eu/web-tutorials/index\\_en.htm](http://europa.eu/web-tutorials/index_en.htm)
- Europa: [http://europa.eu/index\\_hu.htm](http://europa.eu/index_hu.htm)

## Az Európai Unió Irodalmi Díja

2009. szeptember 28-án a brüsszeli *Flagley Színházban* 12 európai szerző vehette át az újonnan alapított *Európai Unió Irodalmi Díja* elnevezésű kitüntetését. Az ünnepségen az európai kulturális élet mintegy 800 szereplője vett részt.

A díjat az Európai Unió Kultúra programja, valamint az *Európai Könyvkereskedők Szövetségéből* (*European Booksellers Federation*), az *Európai Írók Kongresszusából* (*European Writers Congress*) és az *Európai Könyvkiadók Szövetségéből* (*Federation of European Book Publishers*) álló konzorcium társfinanszírozza.

A díj célja, hogy reflektorfénybe állítsa az európai kortárs irodalom kreativitását és sokrétű gazdagságát, hogy fellendítse az irodalom terjesztését

szerte Európában, és hogy növelje az érdeklődést a külföldi irodalmi művek iránt.

A díjat a következő három szakaszban ítélik oda:

1. szakasz, 2009: Ausztria, Franciaország, Horvátország, Írország, Lengyelország, Litvánia, Magyarország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Svédország és Szlovákia.
2. szakasz, 2010: Belgium, Ciprus, Dánia, Észtország, Finnország, Luxemburg, Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság, Németország, Románia, Spanyolország és Szlovénia.
3. szakasz, 2011: Bulgária, Csehország, az Egyesült Királyság, Görögország, Hollandia, Izland, Lettország, Liechtenstein, Málta, Szerbia és Törökország.

A 2009-es díjazottak kiválasztásához nemzeti zsűriket állítottak fel, hogy országonként megnevezék a kortárs irodalom (szépirodalom) egy tehetségét. Minden nyertes 5000 eurós díjban részesül. Magyarországról idén Szécsi Noémi vehette át a díjat a 2006-ban megjelent *Kommunista Monte Cristo* című könyvéért.

További információ:

- Az Európai Unió Irodalmi Díja: [http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc627\\_en.htm](http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc627_en.htm)
- Kultúra program: [http://ec.europa.eu/culture/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/culture/index_en.htm)

### Jelentés Európa digitális versenyképességéről

2008 augusztusában az Európai Bizottság jelentette az i2010-stratégia 2005–2009 közötti legfontosabb eredményeit bemutató jelentését. A dokumentum legfontosabb megállapításait a következők:

1. Az i2010-stratégia fő célkitűzése Európa-szerte a nyitott és versenyképes digitális gazdaság kialakulásának támogatása. Ez volt az első olyan dokumentum, amely kiemelte, hogy az IKT fontos az életminőség javítása szempontjából.
2. Az európaiak körében egyre elterjedtebb az internetkapcsolat. A rendszeres internethasználók száma a 2005. évi 43%-ról 2008-ra 56%-ra emelkedett; többségük jóformán naponta használja az internetet, és nagysebességű hozzáféréssel rendelkezik. Ráadásul a felhasználók létszáma a leggyorsabban a hátrányos helyzetű csoportokban (inaktívak, alacsony végzettségűek és 55–64 évesek) nő.

3. Európa ma már világszerte a szélessávú internethasználat tekintetében (114 millió előfizető). Az európai háztartások felének és a vállalkozások több mint 80%-ának vezetékesszélessávú kapcsolata van, ezek háromnegyedénél az átlagos letöltési sebesség meghaladja a 2 megabit/másodpercet. Az EU-25 lakosságának 93%-a rendelkezik szélessávú internetes hozzáféréssel; ugyanez az arány 2005-ben még csak 87% volt.
4. A rendszeres internethasználók 80%-a egyre interaktívabbá váló tevékenységekbe fog: kommunikál, online pénzügyi szolgáltatásokat vesz igénybe, tartalmakat oszt meg másokkal, új tartalmakat hoz létre és innovatív folyamatokban vesz részt.
5. A mobiltelefonálás piaci lefedettsége 2009-ben meghaladta a 100%-ot – 2004-ben még csak az uniós lakosság 84%-a használt mobiltelefont, 2009-ben már 119% (az Egyesült Államokban és Japánban csak 80% körül vannak a lefedettségi mutatók). Az árak 2004 óta legalább 34,5%-kal csökkentek (ezen belül a barangolási díjak 2005 óta 70%-kal csökkentek), így a fogyasztók több időt is töltenek telefonálással és sms-ezéssel.
6. A polgárok számára teljes körűen elérhető szolgáltatások aránya 2007-ben 50%-ra (ugyanez az adat 2004-ben 27% volt), vállalkozások esetében 70%-ra nőtt (2004-ben 58% volt). Az elektronikus kormányzati szolgáltatásokat az európai polgárok egyharmada és az uniós vállalkozások csaknem 70%-a veszi igénybe.

Forrás és további részletek: COM(2009) 390 végleges. Brüsszel, 4.8.2009.

### Digitális EU-Könyvesbolt

12 millió szkennelt oldal révén több mint 110 000 uniós kiadvány férhető hozzá díjmentesen az *EU-Könyvesbolt (EU Bookshop)* digitális könyvtárából, amelyet október 16-án, a frankfurti könyvvásáron mutattak be. Az új portál lehetővé teszi az Európai Unió intézményei, ügynökségei és egyéb szervei nevében a Kiadóhivatal által 1952 óta közzétett összes kiadvány elérését.

A Kiadóhivatal digitális könyvtára a nyomtatott kiadványok digitalizálása iránti növekvő igénynek kívánt eleget tenni. 2007 folyamán a Kiadóhivatal elindított egy szolgáltatást a dokumentumok PDF formátumú lekérésére, melyen keresztül a felhasználók az archívumban lévő kiadványok lehívását

és igény szerinti szkennelését kérhették. A szolgáltatás iránt olyan mértékű volt az igény, hogy a rendszer hat hónapon belül túlterheltté vált. A felhasználók jobb kiszolgálása érdekében úgy döntöttek, hogy az archívum óriási dokumentumállományának teljes tartalmát beszkenelik. Ennek eredményeként – két éven belül – több mint 14 millió, weboptimalizált PDF fájlt tettek díjmentesen elérhetővé a nyilvánosság számára.

A digitális könyvtárban 12 millió oldalnyi régi, valamint 2 millió oldalnyi új, szkennelt kiadvány található. Az EU-Könyvesbolt – az általa évente megjelentetett 1600 új kiadvánnyal – értékes, csaknem 50 nyelven elérhető információforrást jelent az uniós polgárok, újságírók, oktatási szakemberek, könyvtárosok, kiadók és az európai ügyek iránt érdeklődő, bármely más felhasználó számára, lehetőséget nyújtva a dokumentumok nyomtatott másolatának megrendelésére is.

Az EU-Könyvesboltban található kiadványok az *Europeana* oldalán keresztül is elérhetők.

*Néhány adat:*

- az EU-Könyvesboltban keresztül összesen több mint 110 000 kiadvány érhető el;
- 12 millió oldalt szkenneltek be 2008 februárja és 2009 szeptembere között;
- a digitális könyvtár az uniós intézményekhez tartozó több mint 370 szerző műveit foglalja magába;
- körülbelül 50 különböző nyelven található itt dokumentumok: az EU valamennyi hivatalos nyelvén és például oroszul és kínaiul is;

- a legkiemelkedőbb időszakban havonta több mint 1,4 millió oldalt szkenneltek be.

További információ:

- EU-Könyvesbolt: [www.bookshop.europa.eu](http://www.bookshop.europa.eu)
- Az Európai Unió Kiadóhivatala: [www.publications.europa.eu](http://www.publications.europa.eu)

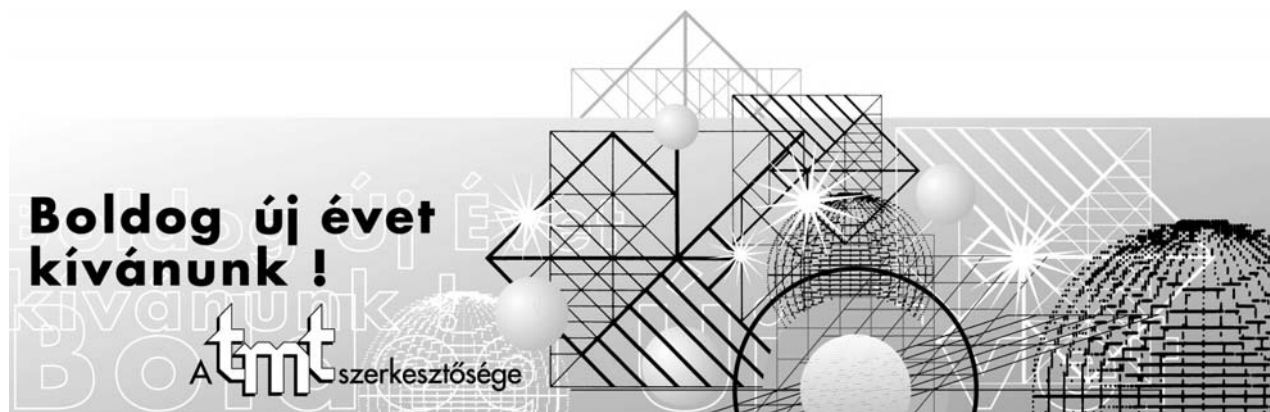
Forrás: IP/09/1529. 2009.10.15.

## Hírek

„EU information and assistance services” címmel új brosúrát jelentetett meg az Európai Bizottság. Az egyelőre még csak angol nyelven elérhető összeállítás bemutatja az Európai Bizottság információs hálózatait és az uniós állampolgárok életét segítő különböző szolgáltatásokat – összesen huszonegyet. A brosúra letölthető a [http://ec.europa.eu/publications/booklets/others/83/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/publications/booklets/others/83/index_en.htm) címről. Ugyanezen az oldalon ingyenes példányt is igényelhetünk belőle.

„10 dolog, amit tudni kell a Lisszaboni Szerződésről” címmel az Európai Parlament új oldalt nyitott a 27 hivatalos nyelven: [http://www.europarl.europa.eu/news/public/story\\_page/008-62269-292-10-43-901-20091009STO62247-2009-19-10-2009/default\\_en.htm](http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/008-62269-292-10-43-901-20091009STO62247-2009-19-10-2009/default_en.htm)

*Összeállította: Kovácsné Koreny Ágnes*



ProQuest  
Start here.



# ProQuest Természettudományok

**Elektronikus információ az egyetemi, szak-, köz- és vállalati könyvtáraknak.**

**Tárgykörök:**

- Mezőgazdaság
- Vízügy
- Biológia
- Környezet
- Geológia
- Meteorológia
- Természettudományok
- Zoológia

**További információ: [marketing@proquest.co.uk](mailto:marketing@proquest.co.uk) (hivatkozás: AD 644 09) vagy [www.proquest.co.uk/go/naturalsciences](http://www.proquest.co.uk/go/naturalsciences)**

[www.proquest.com](http://www.proquest.com)